

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

RAZVOJ SIGURNOSNIH STUDIJA NAKON 11. SEPTEMBRA
2001. GODINE – TREND I TRANSFORMACIJE
- Magistarski rad -

STUDENT:

Nermin Hadžajlija

MENTOR:

Prof.dr. Mirza Smajić

SARAJEVO, 2021

SADRŽAJ

UVOD	4
TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR	6
1. <i>Problem istraživanja</i>	6
2. <i>Teorijska osnova istraživanja ..</i>	6
3. <i>Kategorijalno-pojmovni i terminološki sistemi.....</i>	6
4. <i>Ciljevi istraživanja.....</i>	7
4.1. <i>Naučni cilj istraživanja.....</i>	7
4.2. <i>Društveni cilj istraživanja.....</i>	8
5. <i>Sistem hipoteza.....</i>	8
5.1. <i>Generalna hipoteza.....</i>	8
5.2. <i>Posebne hipoteze.....</i>	8
6. <i>Metode istraživanja.....</i>	8
7. <i>Vremensko i prostorno određenje istraživanja.....</i>	8
PRVI DIO	
OPŠTA RAZMATRANJA O SIGURNOSNIM STUDIJAMA.....	9
1. <i>Historijska pozadina sigurnosnih studija</i>	9
2. <i>Sigurnosni izazovi u savremenim demokratskim društvima.....</i>	11
2.1. <i>Terorizam – globalna sigurnosna prijetnja.....</i>	12
2.2. <i>Organizovani kriminal</i>	17
2.3. <i>Proliferacija oružja za masovno uništenje.....</i>	19
3. <i>Humana (ljudska) sigurnost.....</i>	21
4. <i>Sistemi nacionalne i međunarodne sigurnosti</i>	26
DRUGI DIO	
NACIONALNA SIGURNOST I SIGURNOSNE STUDIJE	30
1. <i>Razvoj teorija sigurnosti.....</i>	30
2. <i>Studije o terorizmu</i>	35
3. <i>Teroristički napadi na SAD-e - 11.09.2001. godine</i>	41
4. <i>Razvoj sigurnosnih studija poslije 11. septembra 2001. godine.</i>	44
5. <i>Komparativna analiza zastupljenosti nastavnih sadržaja iz područja sigurnosti u studijskim programima sigurnosti na visokoškolskim ustanovama u BiH</i>	48

TREĆI DIO

TRENDOVI U RAZVOJU SIGURNOSIH STUDIJA	51
1. <i>Realistički osvrt</i>	51
2. <i>Liberalni idealizam</i>	53
3. <i>Socijalni konstruktivizam i pluralizam</i>	57

ČETVRTI DIO

NOVI TOK RAZVOJA SIGURNOSNIH STUDIJA	60
1. <i>Tradicionalni model jačanja države nakon 09/11</i>	61
2. <i>Novi naučni pravci istraživanja sigurnosnih studija</i>	62
3. <i>Budući trend istraživanja sigurnosnih studija</i>	64

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	67
------------------------------------	-----------

PRILOZI	69
----------------	-----------

1. <i>Procentualni pregled elemenata koji se pojavljuju u 109. definicija terorizma</i>	70
2. <i>Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a o borbi protiv terorizma</i>	71
3. <i>Konvencije UN-a na području borbe protiv terorizma</i>	73

SKRAĆENICE	75
-------------------------	-----------

POPIS TABELA	78
---------------------------	-----------

LITERATURA.....	79
------------------------	-----------

UVOD

Teroristički napadi na Sjedinjene Američke Države izvedeni 11. septembra 2001. godine pokreneli su mnoge naučne rasprave i istraživanja o značenju fenomena sigurnosti u demokratskom društvu. Sigurnost kao preduslov za uspješno i efikasno funkcionisanje društva se nametnula kao imperativ za intenzivnije proučavanje i davanje prijedloga vladinim sigurnosnim institucijama za unapređenje iste na veći stepen sa ciljem sprečavanje materijalnih i ljudskih gubitaka. Terorizam se nametnuo kao globalna prijetnja u regionalnom i globalnom sigurnosnom okruženju, te potreba da se detaljno istraži i analizira. Ovaj rad istražuje sigurnosne teme, kao što su: terorizam kao globalna prijetnja i rat protiv terorizma; američki strateški primat i njegov uticaj na međunarodnu stabilnost; implikacije na tezu o sukobu civilizacije; implikacije na odnos demokratije i međunarodne sigurnosti i prelazak sa ljudske na državnu sigurnost.

Poseban akcenat je stavljen na nove tokove naučno-istraživačkih procesa mirovnih studija. U radu će se ispitati prijetnja transnacionalnog terorizma i međunarodni odgovori na njega koji potkopavaju perspektive i sukobe civilizacija i kraja historije, što je zajedno stvorilo jednu od velikih rasprava u međunarodnim sigurnosnim studijama u doba poslije hladnog rata. Nova sigurnosna rasprava u eri nakon 11. septembra podrazumijeva ponovno potvrđivanje državne moći nad društvenim silama i zamagljuje razliku između sigurnosnih paradigmi zapadnog i trećeg svijeta.

Sigurnosne studije sastavni su dio međunarodnih odnosa, koji su, zajedno sa komparativnom politikom i političkom teorijom, dio političkih nauka. Razumijevanje jednog smjera ili ogranka unutar njega bez poznavanja drugog i trećeg, gotovo je nemoguće. Štaviše, potrebno je poznavanje i drugih nauka i disciplina i teorija unutar njih. U slučaju terorizma i državnog terorizma svakako je nezaobilazna sociologija, prvenstveno politička sociologija, iako je često teško odrediti preciznu granicu gdje završava jedna, a počinje druga nauka ili disciplina. Pažnju javnosti terorizam je privukao nakon 11. septembra 2001. godine postavši jednim od najvećih sigurnosnih izazova savremenoga doba, uprkos njegovom višedecenijskom postojanju i evoluciji na historijskoj sceni. Terorizam kao konstrukt rezultat je niza faktora, političkih, historijskih, ideoloških, privrednih i socijalnih, a sa svojim neobjašnjenim fenomenom predstavlja globalnu prijetnju stabilnosti društva. Stoga je multidisciplinarnost neizbježna za razumijevanje složenih sigurnosnih fenomena današnjice, a terorizam i državni terorizam neupitno spadaju u red takvih.

Osnovni cilj teoretičara iz područja sigurnosnih studija, ali i brojnih drugih zainteresiranih aktera, naprimjer sigurnosnih (političkih) analitičara i donositelja odluka, jest prikazati kako akteri primjenjuju silu. Pomoću sigurnosnih studija cilj je pokazati da su države kroz historiju često posezale za terorizmom, ali i da je i danas moguće pronaći primjere korištenja takvih metoda koje države koriste za ostvarenje svojih političkih ciljeva.

Drugim riječima, radi se o racionalnim potezima država koje su smatrale (smatraju) kako im za rješavanje određenih, bilo unutrašnjih ili vanjskih političkih pitanja, specifičan način korištenje sile i/ili prijetnje donosi najbolji ishod. Sve navedeno zahtijeva nove tokove proučavanja sigurnosnih studija, širi spektar novih pogleda na ovu disciplinu koja se posebno razvila zadnjih godina. Pojavilo se mnoštvo novih istraživača, naučnika, akademskog osoblja koji ovoj disciplini daju jednu novu dimenziju koja je istakana od dešavanja nakon 11. septembra pa do danas.

Magistarski rad na temu **“Razvoj sigurnosnih studija nakon 11. septembra 2001. godine – trend i transformacije”** problemski je usmjeren na istraživanje trendova razvoja i transformacije sigurnosnih studija nakon terorističkih napada na Sjedinjenje Američke Države 11. septembra 2001. godine.

Magistarski rad je podijeljen na četiri dijela. *U prvom dijelu* izvršena su opšta razmatranja o sigurnosnim studijama, u kojem su detaljno identifikovani i analizirani sigurnosni izazovi u demokratskom društvu, te elaborirani sistemi nacionalne i državne sigurnosti. *U drugom dijelu* rada opisan je odnos nacionalne sigurnosti i sigurnosnih studija, gdje se raspravlja o razvoju sigurnosnih studija i uticaj terorizma na njih. *U trećem dijelu*, rad se bavi trendovima razvoja sigurnosnih studija. U ovom dijelu je napravljen realistički osvrt, te elaborirani liberalni idealizam, socijalni konstruktivizam i pluralizam u međunarodnim odnosima. *U četvrtom dijelu* se raspravlja o novom toku razvoja sigurnosnih studija.

TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR

1. *Problem istraživanja*

Fokus ovog rada predstavljaju posljedice terorističkog napada 11. septembra 2001. godine na razvoj i transformaciju sigurnosnih studija kao naučne poddiscipline međunarodnih odnosa. Rad će elaborirati razvoja novih sigurnosnih studija, odnosno tokova i procesa koji su nastali u novom naučno-teorijskom okviru.

2. *Teorijska osnova istraživanja*

Teorije međunarodnih odnosa, sigurnosne studije, geopolitičke studije, kao i prethodne analize i istraživanja koji su obuhvatali relevantna pitanja u okviru teme ovog rada, sa rezultirajućim zaključcima i ocjenama relevantnih stručnjaka i autora.

3. *Kategorijalno-pojmovni i terminološki sistemi*

U toku rada korišteni su sljedeći ključni pojmovi:

Globalizacija – „predstavlja proces povezivanja i jačanja međuzavisnosti savremenog sveta“ a koristi se u terminu da označi „promene u društvima, kulturi i ekonomiji koje dovode do dramatičnog porasta međunarodne razmene“.¹

Humana (ljudska) sigurnost - predstavlja „zaštitu pojedinaca i zajednica od rata i ostalih nasilja“, (Colins, 2010:114).

Konzervativizam – „(lat. Conservare,- sačuvati, održati), pravac mišljenja i težnja onih koji žele da se održava i čuva staro, ono što se zateklo i nasledilo (u privatnom, društvenom, političkom itd. životu), (Vujaklija, 1980:450).

Klasični realizam u međunarodnim odnosima – „vidi države kao jedine subjekte međunarodnih odnosa, čiji je osnovni „vanjsko-politički cilj“ opstanak i jačanje države na međunarodnom planu“.²

Liberalan – „(lat. Liberalis – slobodan) slobodouman, koji nema predrasuda, napredan, slobodnjački, plemenit, blagorodan, blag, dobroćudan, suprotno – konzervativan“ (Vujaklija, 1980:505).

¹ Izvor: <https://velikirecnik.com/2017/12/15/globalizacija/>, pristup: 30.01.2021.

² Izvor: <https://politheor.net/teorijska-razmatranja-o-pojmu-medunarodne-zajednice/>, pristup 28.01.2021

Savremene sigurnosne studije – predstavljaju „poddisciplinu međunaorodnih odnosa – sigurnosne studije –specijalizirane za proučavanje fenomena povezanih s poblematikom nacionalne i međunarodne sigurnosti i sigurnosnih fenomena“ (Collins, 2010:1).

Sigurnost - „stanje u kojem je osiguran uravnotežen fizički, duhovni, duševni i materijalni opstanak pojedinca i društvene zajednice u odnosu prema drugim pojedincima, društvenoj zajednici i prirodi“ (Grizold, et al, 1999:8).

Sekuritizacija – „ politički i društveni proces kojim se neki problem koji u nekim normalnim okolnostima ne spada u sigurnosno pitanje pretvara u sigurnosni problem, s ciljem da se zbog tog problema suspendira normalnost i uvede izvanrednost“³ –

Socijalni konstruktivizam - podrazumjeva “teorijsko stajalište prema kojemu se društvene pojave i ljudska stvarnost spoznajno izgrađuju društvenim međudjelovanjem”⁴.

Nacionalna sigurnost - podrazumijeva „ukupnost političkih, vojnih i gospodarskih napora koje su vlade morale poduzeti kako bi ostvarile svoju unutarnju i vanjsku sigurnost“, (Tatalović, et al, 2008:19).

Terorizam - podrazumijeva „primjenu nasilja, organizirano i sistematsko izazivanje straha kod političkih i drugih protivnika“ (Beridan, 2003:144);

4. Ciljevi istraživanja

4.1. Naučni cilj istraživanja

Naučnim činjenicama i aktivnostima analizirati uticaj terorističkog napada 09/11 na razvoj i tok sigurnosnih studija u okviru naučne discipline, te istražiti koliko je razvoj proučavanja terorističkih studija porastao u desetljeću nakon napada zbog globalne opasnosti i zabrinutosti odnosno institucionalizaciji proučavanja terorizma u novim univerzitetskim nastavnim planovima i programima.

³ izvor: <https://obris.org/hrvatska/sekuritizacija-drustva-politologija-pandemije/>, pristup 20.01.2021.

⁴ Izvor: <http://struna.ihjj.hr/naziv/drustveni-konstruktivizam/25322/>, pristup 27.01.2021.

4.2. Društveni cilj istraživanja

Prezentovati javnosti važnost proučavanja terorizma i novih tokova sigurnosnih naučnih studija, te istražiti sa kojim posljedicama se suočava društvo nakon terorističkih napada i kako se oni reflektiraju na sigurnosne studije.

5. Hipoteze istraživanja

Generalna hipoteza: *Posljedice terorističkog napada 9/11 imale su i pozitivan i negativan uticaj na trendove razvoja sigurnosnih studija, zajedno sa jačanjem tradicionalnog modela države.*

Posebne hipoteze:

- *Globalizacija nameće potrebu globalnog istraživanja i proučavanje sigurnosti.*
- *Na međunarodnoj sceni su se pojavili novi sigurnosni izazovi koji ne isključuju upotreba klasične vojne sile.*
- *Terorizam predstavlja globalnu prijetnju miru u svijetu.*
- *Tradicionalni model održave je ojačao, a sigurnost države se nalazi u fokusu.*

6. Metode istraživanja

Za potrebe istraživanja ovog rada korištene su metode komparativne i deskriptivne analize, gdje će se analizirati postojeća literatura od relevantnog značaja za ovu temu, kao i prethodne studije i istraživanja koji su rezultirali sa određenim zaključcima i preporukama.

7. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Vremenski okvir ovog istraživanja je trend razvoja sigurnosnih studija od 11. septembra 2001. godine do prvog desetljeća XXI. vijeka. Prostorno određenje istraživanja, generalno, obuhvata prostor Sjedinjenih Američkih Država i Evrope.

PRVI DIO

OPŠTA RAZMATRANJA O SIGURNOSNIM STUDIJAMA

1. Historijska pozadina

U periodu između prvog i drugog svjetskog rata naučnici su počeli intenzivnije istraživati i proučavati problematiku nacionalne i međunarodne sigurnosti, te sigurnosno interesantnih pojava i procesa. Sigurnosne studije predstavljaju poddisciplinu međunarodnih odnosa koje se upravo bave proučavanjem problematike nacionalne i međunarodne sigurnosti, i sigurnosnih fenomena u društvu. Oblast sigurnosti se također nalazi u okviru programa političkih nauka i javnih politika, pa stoga je neophodan interdisciplinirani naučni pristup u sigurnosnim studijama koji uključuje neophodna znanja iz oblasti historije, geografije (geopolitika), vojne nauke i kriminologiju. Sigurnosne studije su namijenjene za obrazovanje i osposobljavanje kadrova za profesionalni rad u istraživačkim centrima i javnim ustanovama, savjetodavni poslovi u državnim odbrambenim i sigurnosnim institucijama, nevladinim organizacijama za ljudska prava i slobode, poslovi u okviru diplomatskih vladinih predstavništava, vanjska politika, rad u odbrambenim institucionalnim strukturama i na poslovima policijskih organa i agencija. Pored toga, sigurnosne studije se fokusiraju na civilnu zaštitu i spašavanje koje podrazumjeva upravljanje prirodnim i drugim vanrednim katastrofama i nesrećama, kao i pripremu kadrova koji imaju intenciju da se bave akademskim istraživanjima na institutima i univerzitetima.

Međunarodne sigurnosne studije imaju istraživačko područje koje je fokusirano na **prevenciju i sprečavanje** organiziranog **nasilje**, te na aktivnosti pojedinaca i organizovanih političkih i nepolitičkih grupa ljudi koji mogu efikasno pripremiti, organizovati i realizovati nasilje u društvu sa nesagledivim materijalnim i ljudskim gubicima. **Subjekti sigurnosti** se mogu kretati u rasponu od određene vrste mikro oružja, efikasnosti, taktike, suočavanja oružja, pojedinačne i grupne motivacije, do makronaredbi koje mogu uključivati: **uzroke rata, nuklearne strategije, vojne doktrine, potrošnje na odbranu, konvencionalne i nekonvencijalne strategije ratovanja**. U skorije vrijeme, tradicionalni pristupi sigurnosti su dopunjeni varijantama kao što su **kritične studije sigurnosti** i škola u Kopenhagenu. Kopenhaška škola je omogućila "sustavnu, komparativnu i koherentnu analizu sigurnosti" (Collins, 2010:135). Korisni doprinosi našem razumijevanju nesigurnosti i sigurnosti također su došli iz konstruktivizma (međunarodnih odnosa), mirovnih studija i kritičke teorije.

Kao što se podrazumijeva tijesna povezanost hladnog rata s pojavom i uspostavljanjem međunarodnih sigurnosnih studija kao takvih, širi historijski trendovi (ili bolje percepcije o njima) stvorili su otvore koje su ove alternativne škole, sa miješanim učinkom, nastojale pružiti niz teorijskih osnova. Savremene studije sigurnosti stoga su pod znakom osporavanja istražnog polja koliko su zanimljive i važne. "Pojmove „sigurnosne studije“ i „strateške studije“ mogu se tretirati kao sinonimi i koji se odnose na proučavanje interakcije političkih ciljeva sa vojnim i drugim sredstvima u uslovima stvarnog ili potencijalnog sukoba". Ova definicija znači da sigurnosno/strateške studije mogu biti prilično široko polje. Štaviše, ta se širina odnosi ne samo na predmet polja, već i na njegovo vremensko razdoblje. **Studiranje strategije** je vjerovatno staro koliko i sam rat, a sigurno je mnogo starije od formalnog uspostavljanja strateških studija kao akademske discipline nakon drugog svjetskog rata. Iako će **proučavanje rata i strategije** često ići ruku pod ruku s vojnom historijom, od ranih vremena pojavljuju se traktati o strategiji (zapravo o „vještini rata“) koji se jasno razlikuju od historijskih traktata i samim tim od samog početka postavlja strateške / sigurnosne studije na jasno određen trag. Bez obzira na to, "historijski pristup strateškim / sigurnosnim studijama bio je uvijek i ostaje vrlo moćno analitičko sredstvo pod uslovom da se s njim postupa s potrebnom pažnjom" (Tatalović, et al,2008:20). Pojava nuklearnog oružja i posljedična preokupacija strateških / sigurnosnih studija nuklearnom strategijom doveli su do većeg gubitka ranijih historijskih podataka o ovoj temi.

Historijski pristup sigurnosnim studijama prožet je "uvjerenjem da je priroda strategije u historiji ostala uglavnom nepromijenjena" (Bleich, Erik, 2005:20). Naravno, ovaj je niz razmišljanja da promjenjivi uslovi dovode do odgovarajućih promjena taktike. Takođe je prepoznato da će promjene prirode taktike takođe utjecati na strategiju. Ipak, tvrdi se da su velika strategija ("**logika sukoba**"), vojna strategija ("**priroda rata**") ili čak operativna umjetnost ("umjetnost generala") u osnovi bezvremenskog karaktera, dakle historijska. Kako je to poželjno, proučavanje historije u svrhu sigurnosne analize mora ispunjavati tri zahtjeva ako se želi koristiti: (1) to mora biti učinjeno **dubinski**, tako da učenjak razumije „što se stvarno dogodilo“; (2) mora pokrivati veliko **vremensko razdoblje**, tako da učenjak shvati šta se mijenja i šta ostaje nepromjenjivo s vremenom; (3) mora uzeti u obzir širi **politički, ekonomski i socijalni kontekst**. Historijski pristup sigurnosnim studijama nije bez svojih potencijalnih zamki. Najočitije je zamišljeno korištenjem historijskih analogija. **Izvlačenje zaključaka i analogija iz historije je, naravno, sama suština historijskog pristupa.**

2. Sigurnosni izazovi u demokratskim društvima

Sigurnost u demokratskim društvima predstavlja osnovni preduslov za njegovo nesmetano i efikasno funkcionisanje u svim sferama života i rada. Sigurnost ljudskog bića u demokratskom društvu i njegovom odnosu prema prirodi možemo definisati kao „*stanje u kojem je osiguran uravnotežen fizički, duhovni, duševni i materijalni opstanak pojedinca i društvene zajednice u odnosu prema drugim pojedincima, društvenoj zajednici i prirodi*“ (Grizold, et al, 1999:8). Shodno navedenoj definiciji možemo vidjeti da sigurnost ljudskog bića može biti ugrožena od strane drugog bića, društvene zajednice i od strane prirodnih pojava. Prema Smajiću „sve je prisutnija svijest da se pod ovim terminom danas podrazumijeva cjelina društvenih odnosa i ovaj termin svojim značenjem znatno prevazilazi samo poimanje sigurnosti pojedinca, porodice, naseljenog mjesta“, osim toga sigurnost „**prelazi državne granice i postaje globalni proces**“ (Smajić, 2003:20), što upućuje na obaveznu regionalnu i globalnu sigurnosnu saradnju.

Sigurnosni izazovi u novom svjetskom poretku i demokratskim društvima se znatno razlikuju od izazova koji su vladali za vrijeme „hladnog“ rata. Konvencionalni vojni sigurnosni izazovi su se ogledali kroz: *trku u naoružanju, gomilanje nuklearnog i konvencionalnog naoružanja, prijetnje velikim ratnim sukobima i eventulanim vojnim invazijama, te potpuno uništenje svijeta*. Klasične vojne prijetnje više nisu aktuelne primarne prijetnje miru i stabilnosti u svijetu, iako i one nisu isključene. Nakon prividnog „nestajanja“ vojnih prijetnji, **na međunarodnoj sceni su se pojavili novi sigurnosni izazovi koji ne isključuju upotreba klasične vojne sile**. Stabilnost i pravni poredak savremenog društva je ugrožena sigurnosnim izazovima, kao što su: „*neriješena pitanja granica, etnička, nacionalna, vjerska pitanja, nekontrolirane migracije, pitanje izbjeglica iz kriznih žarišta, pitanje zagađenja okoliša, najrazličitiji oblici organiziranog kriminala (od prostitucije, raspračavanje droge, pranje novca, šverca ljudi), proliferacija nuklearnog i drugog naoružanja za masovno uništenje i materijal za njegovu proizvodnju, teorizam i sl.*“ (Vukadinović, et al, 2003:137). Uzimajući u obzir navedene savremene sigurnosne izazove, ne možemo reći da su oni nešto novo u odnosu na doba „hladnog“ rata. Problem sa kojim se susreće sigurnosne institucije savremenih društava jeste **faktor iznenađenja** koji se ogleda u nemogućnosti predviđanja mjesta i vremena izbijanja i kontinuiteta trajanja određenog sigurnosnog izazova. Savremeni sigurnosni izazovi su nastali kao „rezultat i posljedica socijalno-kulturno, etničko-nacionalne, religijske, gospodarske, znanstveno-tehnološke“ (Vukadinović, et al, 2003:137-138) različitosti. **Sigurnosni izazovi prevazilaze nacionalne**

granice država i predstavljaju veliku prijetnju miru i stabilnosti u svijetu. Vodeće svjetske sile i njihovi saveznici su identifikovali nove sigurnosne izazove u njihovim odbrambenim i sigurnosnim politikama. Teroristički napadi 11. septembra 2001. godine u SAD-u su pokazali da nadležni sigurnosne agencije i organi nisu bili obučeni i spremni da pravovremeno detektuju i spriječe terorističke napade.

Vijeće Evrope je u svom dokumentu „Sigurna Evropa u boljem svijetu – Strategija evropske sigurnosti“ od 12. decembra 2003. godine identifikovalo sigurnosne prijetnje na prostoru evropskog kontinenta, i to: **terorizam**, proliferacija oružja za masovno uništenje (OMU), regionalni sukobi, nestabilne države, organizovani kriminal. Vijeće Evrope je ovim dokumentom po prvi put utvrdilo *zajedničku strategiju sigurnosti* u kojoj se navodi „*Nijedna zemlja nije u stanju da se uhvati u koštac sa problemima današnjice*“ (Bezbjedna Evropa u boljem svetu, Evropska strategija bezbednosti, 2006:3). U skladu sa navedenim sigurnosnim prijetnjama, novi sigurnosni izazovi na evropskom kontinentu su: **odbrana od terorizma, sigurnost granica, sigurnost transporta, krijumčarenje ljudi, roba, narkotika, sredstva za masovno uništenje, sigurnost informacija, sigurnost okoliša i zdravlja ljudi.**

Na osnovu gore iznesenog možemo doći do spoznaje da su trenutni **sigurnosni izazovi** i rizici u globalnom sigurnosnom okruženju **vojne i nevojne prirode**. Ovi sigurnosni izazovi i rizici su tijesno povezani što implicira da sigurnosna situacija u jednom području može ozbiljno utjecati na regionalnu i globalnu sigurnost. Sigurnosna saradnja između nadležnih agencija i organa se nameće kao obaveza sa ciljem efikasnog identifikovanja i sprečavanja posljedica sigurnosnih izazova u svijetu.

2.1. Terorizam - globalna sigurnosna prijetnja

Terorizam kao sigurnosni izazov nije nova prijetnja u savremenom svijetu. Tokom historije, sve vladajuće strukture su u manjoj ili većoj mjeri koristili teror odnosno nasilje nad potlačenim slojevima društva. Kao odgovor na nasilje vladajućih struktura, potlačeni slojevi društva su koristili terorizam tj. nasilje. U naučnoj literaturi se nasilje vladajućih struktura opisuje kao **crveni teror**⁵, a nasilje od strane ugnjetavanih masa **bijeli teror**⁶. Na međunarodnoj političkoj sceni, danas, imamo pojavu međunarodnog i samoubilačkog terorizma.

⁵ Crveni teror – je „nasilje revolucionarnih (boljševičkih) snaga nad protivnicima revolucije“ (Beridan, 2003:144) za vrijeme Oktobarske revolucije u Rusiji 1917. godine.

⁶ Bijeli teror – „je naziv kojim je označen masakr... u Francuskoj 1815. godine, poslije izgubljenih Napoleonovih ratova (nad njegovim pristalicama)“ i „nasilje kontrarevolucionara“ (Ibid.) u Rusiji.

Međunarodni terorizam je identifikovan putem aktivnosti različitih terorističkih organizacija koje su bile povezane s borbom protiv Izraela. Otmice aviona i uzimanje taoca kao sredstvo za ostvarivanje terorističkih ciljeva bile su vrlo česte. Iza terorista su stajale određene države - sponzori koje su koristili kao sredstvo spoljne politike u svijetu. Napad na disco klub u Berlinu 1986. godine, koji je bio mjesto okupljanja američkih snaga, pripisan je Libiji. Kao odgovor na ovaj napad SAD-e su bombardirale Tripoli. Nakon toga, 1988. godine Libijski režim je povećao isporuku oružja Irskoj republikanskoj armiji (IRA).

Samoubilački terorizam je pokazao svoje lice širom svijeta, uključujući Izrael, Liban, Jemen, Šri Lanku i Čečeniju. U periodu od 1980. do 2000. godine teroristički pokreti (LTTE – Tamilski tigrovi, Hezbollah, Hamas i PKK- Kurdska radnička partija) izveli su ukupno „270 samoubilačkih napada“ (Gearson, 2006:10). Prema Gearsonu postoje tri vrste samoubilačkog terorizma i to prva „grupa koja ne primjenjuje samoubilački terorizam“, druga „grupa koja je formalno preuzela samoubilački terorizma kao privremenu taktiku“ i treća „grupa koja koristi samoubilački terorizma kao stalnu strategiju“ (2006:10-11). **Najubitačniji teroristički samoubilački napad na početku XXI. vijeka dogodio se 11. septembra 2001. godine u koordiniranom napadu na Sjedinjenje Američke Države.**

Nakon terorističkih napada na Sjedinjenje Američke Države 11. septembra 2001, terorizam se nametnuo kao jedan od vodećih međunarodnih sigurnosnih izazova. Poslije ovog datuma, terorizam je dobio veliku pažnju od strane međunarodne zajednice, i kao takav se tretira kao **globalna sigurnosna prijetnja svijetu**. Terorizam, sa svim svojim pojavnim oblicima, u svijetu se smatra kočnicom za ekonomski, kulturni, politički i socijalni razvoj. Ova globalna prijetnja predstavlja sigurnosni izazov sa kojim se suočavaju, u manjoj ili većoj mjeri, sve zemlje u svijetu.

U okviru međunarodne zajednice ne postoji saglasnost niti konsensus oko definicije terorizma. Prema holandskom naučniku Alexu P. Schmidu u svijetu zvanično postoji 109 definicija terorizma. On je detaljno izvršio njihovu analizu i došao do zaključka da se u njima konstantno pojavljuju 22 elementa koji definišu pojam terorizma (prilog 1).

Složeni međunarodni odnosi stvaraju različite pristupe u definisanju pojma terorizma. Različiti politički, ekonomski, vojni i socijalni interesi u svijetu imaju veliki uticaj na definisanje terorizma kao globalne prijetnje miru. Određeni događaji se **kvalifikuju kao pravo za borbu za nacionalno oslobođenje do samoopredjeljenja, a neki kao teroristički.**

Zbog različitih klasifikacije terorističkih događaja u svijetu od strane članica Organizacije ujedinjenih nacija (OUN) uticale su na stav Generalne skupštine UN-a da ne preporuči Vijeću sigurnosti da usvoji jednu definiciju terorizma u svijetu. Bez obzira na različite pristupe i kvalifikacije terorističkih događaja, sve članice OUN-a su izrazile svoj stav o terorizmu u *UN rezoluciji broj 1373 iz 2001. godine*, u kojoj je objavljeno „da akti međunarodnog terorizma predstavljaju najopasniju prijetnju međunarodnoj sigurnosti i stabilnosti u dvadeset i prvom vijeku... da ugrožavaju nevine živote i sigurnost ljudi, dostojanstvo i sigurnost življenja svugdje, podrivaju društveni i ekonomski razvoj svih država i potkopavaju globalnu stabilnost i prosperitet.“⁷ Ova rezolucija **definira terorizam kao teroristički akt** bez obzira na njihove uzroke i ciljeve. Pored toga, UN rezolucija ilustruje visoku svijesnost zemalja članica OUN-a o opasnosti terorističkih aktivnosti u svijetu, ali je **izostao koordinirani odgovor** međunarodne zajednice **na terorističke napade** širom svijeta. Pored toga UN je u periodu od 1999. do 2008. godine donio niz rezolucija koje za tematiku imaju sadržaj terorizam (vidi prilog 2).

Za razliku od Organizacije UN-a, a pod uticajem brojnih terorističkih napada širom evropskog kontinenta, *Parlamentarna skupština Vijeća Evrope*⁸ je u svojoj rezoluciji broj 1550 iz 2001. godine terorizam definisala kao „svako kazneno djelo namjerno počinjeno od pojedinca ili skupine protiv jedne ili više država ili međunarodnih organizacija, njihovih institucija ili stanovništva, sa ciljem **zastašivanja ili ozbiljnog uništavanja ili zamjene političke, gospodarske ili socijalne strukture neke države**“.⁹ Definisanje terorizma od strane Parlamentarne skuštine Vijeća Evrope, kao stvarne opasnosti po mir i stabilnost u svijetu, rezultat je shvatanja i pravovremenog **prepoznavanja fenomena terorizma** od strane 47 zemlja članica Vijeće Evrope, među kojima se nalazi i Bosna i Hercegovina od aprila 2002. godine. Ovom definicijom zemlje **Evropske unije su definisale terorizam kao krivično djelo** koje je usmjereno protiv određene države ili međunarodne ogranizacije u svijetu. Potrebno je naglasiti, da uprkos različitim pristupima, neke **univerzalne norme i karakteristike** su u velikoj mjeri prihvaćene za definisanje **terorizma: korištenje ilegalnog nasilja ili sile** (danas to uključuje i upotrebu sredstava za uništavanje oružja za masovno uništenje protiv nevinih civila). Teroristi uvijek izvode terorističke akte radi prisiljavanja ili zastašivanja vlade ili društva, a sve u cilju postizanja određenih političkih, vjerskih, ideoloških, ekonomskih ili socijalnih zahtjeva.

⁷ Izvor: https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, pristup 15.01.2021.

⁹ Izvor: <https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/pace>: pristup: 15.01.2021.

Savremeni terorizam otkriva nove trendove i opasnosti, koji su tragično demonstrirani neviđenim napadima na New York i Washington 11. septembra 2001. Ne samo što je ovo **pokazalo sposobnost i spremnost terorista da koriste nove metode ubijanja i uništavanja, ali i da se priroda terorizma mijenja u smislu organizacije i operativnog pristupa.** Teroristi su organizirani u raštrkanim jedinicama koje su međusobno povezane unutar mreža prilagođenih dobi informacija. **Religija** je poseban dio savremenog terorizma. Vjerski teroristi osjećaju božansku opravdanost i za njih imaju pravo na terorističke akte. Stoga mogu biti divljački, samoubilački itd. Islamistički terorizam proizlazi iz potpunog vjerovanja u teološku i apsolutnu istinu, koja za kraj zahtijeva uništavanje nevjernika. (uporedi, Radoslav I, et al, 2014:10) što legitimiše upotrebu nasilja.

Nedavno pojavljivanje **samoubilačkog terorizma** potiče i vjerski motiv, a regrutovanje bombaša samoubica iskorištava njihove loše socijalno-ekonomske izgleda. To je uvelo mega-terorizam koji ima za cilj uzrokovanje što je moguće više žrtava. U tom kontekstu, potrebno je napraviti razliku između riječi "islam" i riječi "islamisti". Prva označava religiju, a druga političku ideologiju inspirisanu iz religije. Iako ništa u islamu ne podrazumijeva terorizam, male grupe pristalica islamističke ideologije pribjegavaju terorističkim aktima. Napori međunarodne zajednice u borbi protiv terorističkih djela doveli su do usvajanja brojnih multilateralnih konvencija (vidi prilog 3). Te su konvencije usmjerene na specifične vrste terorističkih ponašanja kao što su sabotaze i otmice, napadi diplomata i uzimanje talaca. Oni obavezuju države da procesuiraju navodnog počinitelja pronađenog na njihovom teritoriju ili da ga izruče. Nijedna od trenutnih multilateralnih antiterorističkih konvencija ne predviđa ekonomske ili druge sankcije protiv država koje pomažu teroristima ili im nude sigurno utočište.¹⁰ Nakon ovih napada, NATO se prvi put u svojoj historiji pozvao na član 5, svoju međusobnu odbrambenu klauzulu, proglašavajući napade napadom na sve zemlje članice. Poslije ove značajne odluke uslijedile su praktične mjere usmjerene na pomoć Sjedinjenim Američkim Državama. U tom kontekstu, saveznici su se složili da poduzmu mjere, pojedinačno i zajedno, kako bi proširili mogućnosti koje su dostupne u kampanji protiv terorizma. **NATO trenutno doprinosi borbi protiv terorizma** vojnim operacijama u Afganistanu, Balkanu i Mediteranu. Savez je također uključen u dalekosežnu transformaciju svojih snaga i sposobnosti za bolje odvracanje i obranu od terorizma, a usko saraduje sa zemljama partnerima i organizacijama da osigura široku saradnju u borbi protiv terorizma.¹¹

¹⁰ Ibid. str. 100.

¹¹ Ibid. str. 101.

Na samitu u Pragu u novembru 2002, šefovi država i vlada NATO-a odobrili su paket mjera za jačanje NATO-ovih sposobnosti za odbranu od terorizma, uključujući vojni koncept za odbranu od terorizma, akcioni plan za planiranje civilnog vanrednog stanja (CEP) za poboljšanje civilne spremnosti protiv mogućih napada na civilnu populaciju sa hemijskim, biološkim ili radiološkim agensima; i mjere za jačanje odbrane od cyber napada. Također su pokrenuli studiju izvodljivosti za proturaketnu odbranu kako bi ispitali mogućnosti zaštite teritorija, snaga i stanovništva Saveza od protivraketnih prijetnji. Tokom samita u Istanbulu 2004. godine, a postepeno su i tokom sljedećih samita NATO-a države članice dogovorile napredni skup mjera za jačanje mjera u borbi protiv terorizma. (uporedi, Radoslav I, et al, 2014:101). Saveznički individualni i kolektivni doprinos borbi međunarodne zajednice protiv terorizma obuhvata, između ostalog, **poboljšanu razmjenu obavještajnih podataka**, pomoć u zaštiti od rješavanja posljedica terorističkih napada, uključujući potrebu da se spriječi da terorizam stekne oružje.

Na osnovu **opštih stajališta o terorizmu** u svijetu, možemo navesti njegova generalna obilježja, kao što su: **stvaranje atmosfere straha, prijetnja ili primjena nasiljem nad nevinim civilnim stanovništvom**, državnim i međunarodnim institucijama radi ostvarivanja postavljenih političkih ili drugih ciljeva od strane terorista. Različite kvalifikacije terorizma i terorista (za jedne „borac za slobodu“, a za druge „terorista“) imaju za posljedicu nepostojanje jedne opšteprihvatljive definicije terorizma u svijetu. **Terorizam predstavlja globalnu prijetnju miru i sigurnosti u svijetu**. Shodno tome, najveći vojnopolitički savez u svijetu **NATO je direktno uključen u borbu protiv terorizma**. Međusobna saradnja na polju borbe protiv terorizma između država je imperativ. Razmjena obavještajnih podataka je važan kao mjera ranog upozorenja na terorističke napade.

Terorizam kao opasna društvena prijetnja treba biti stalni predmet proučavanja nauke u službi mira i sigurnosti u svijetu. **Izučavanjem terorizma se bavi veliki broj naučnika koji svojim radovima rasvjetljavaju uzroke, razloga i motive terorističkih organizacija**. Preduzimanje preventivnih mjera kroz razne sigurnosne provjere i stepen budnosti, kako na regionalnom, tako i globalnom planu će identifikovati i spriječiti teroriste u njihovim aktivnostima, a samim tim će se sačuvati materijalni i ljudski resursi. U borbu protiv terorizma moraju biti uključeni svi segmentni društva od obrazovanih, odbrambenih i sigurnosnih institucija.

2.2. Organizovani kriminal

Organizovani kriminal je složen sigurnosni izazov koji realno ugrožava funkcionisanje uspostavljenog pravnog poretka određene države. Istraživanje domena djelovanja organizovanog kriminala je važno zbog identifikacije realne prijetnje nacionalnom, regionalnom i globalnom sistemu sigurnosti, a sa ciljem efikasne borbe protiv njega. Međunarodni sekretarijat INTERPOL-a bio je prvi koji je na Međunarodnom kolokviju o organizovanom kriminalu, održanom u Saint-Cloudu, u maju 1988 godine, definirao kao „svako udruženje ili grupu osoba koje se bave neprekidnom ilegalnom aktivnošću čiji je cilj stvaranje profit bez obzira na državne granice” (Radoslav I, et al, 2014:101). Ujedinjeni narodi definiraju je kao “ **strukturiranu skupinu od tri ili više osoba, koje postoje neko vrijeme i djeluju usklađeno s ciljem počinjenja jednog ili više teških zločina ili djela, u svrhu sticanja, direktno ili neizravno, finansijsku ili drugu materijalnu korist**”¹². Konvencija UN-a protiv nadnacionalnog organiziranog kriminala potpisana u Palermu u prosincu 2000. godine prihvatila je ovu posljednju definiciju. Organizirani kriminal mogao bi se opisati i kao upravljanje ilegalnim tržištem. Njihove aktivnosti mogu biti globalne, ali njihov učinak je često lokalni. Prema Smajiću “**organizirane kriminalne skupine vrše svoje kriminalne aktivnosti u više zemalja, te zbog toga predstavljaju prijetnju nacionalnoj, regionalnoj, međunarodnoj i globalnoj sigurnosti**” (Smajić, 2014:38). Organizovani kriminal se manifestuje i razvija u mnogim oblastima, uključujući “nelegalnu proizvodnju i trgovinu drogom, trgovina ljudima, ekonomske/finansijske prevare (uključujući pranje novca), ilegalna trgovina oružjem, pomorsko piratstvo, Cyber criminal, kriminal vezan za okoliš, posebno odlaganje otrovnog otpada i trgovina organima” (Radoslav I, et al, 2014:101-102)

U posljednjih deset godina, organizovani kriminal je znatno porastao u svom **obimu** (povećan broj nasilja i zastrašivanja, slučajeva prevare i korpucije, ilegalna trgovina i recikliranje njegovih proizvoda, itd.) i **kvalitetu** (profesionalna, regionalna i međunarodna mreža kriminala). Takođe organizovani kriminal ima velike benifite od globalizacije finansijske i trgovine, mobilnosti ljudi i imovine, trenutnog razvoja komunikacija, nove međuzavisnosti naroda, kao i otvaranje i napuštanje državnih granica u smislu gubitka suvereniteta države nad svojom teritorijom. Pad “željezne zavjese” u Evropi je omogućio da se na istoku ostave nekontrolisani prostori koje su države napustile u procesu radikalne transformacije.¹³

¹² <https://www.unodc.org/ropan/en/organized-crime.html>, pristup 15.01.2021.

¹³ Ibid. Uporedi, str. 102.

Organizirani kriminal daleko je od toga da bude homogen. Svaka zemlja ili regija ima različita pitanja koja mogu ovisiti o lokalnim „potrebama potrošača“, kriminalnim tradicijama, političkim sistemima i društvenim stavovima prema kriminalu. Konkretno, slabe države i zemlje u tranziciji od autoritarnih režima do demokratije stvaraju mogućnosti za privredni kriminal i korupciju. Pogledi na nacionalne i međunarodne sigurnosne rizike koje predstavlja međunarodni kriminal uvelike se razlikuju. Jedna škola tvrdi da se organizirani kriminal bavi poslovanjem i može naštetiti zdravlju zemlje i njenih ljudi, ali da ne predstavlja ozbiljnu sigurnosnu prijetnju državi ili međunarodnom sistemu. Drugi tvrde da veze između međunarodnih mreža organiziranog kriminala i militantnih grupa poput terorista pružaju toliko vojne moći da ti nasilni akteri mogu potkopati međunarodnu sigurnost i sposobnost međunarodne zajednice da je kontrolira. (uporedi: Radoslav I, et al, 2014:102).

Koje su opcije na raspolaganju za odgovor na izazove koje predstavlja organizirani kriminal? S obzirom na **brzinu i globalizaciju komunikacija**, koje kriminalcima omogućavaju lakši prelazak granica, međunarodna zajednica ima veće hitnosti za saradnju protiv organiziranog kriminala. Na međunarodnoj razini Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala predstavlja značajan korak naprijed. Njegov je cilj promovirati saradnju između zemalja potpisnica poticanjem najboljih praksi u nizu područja. Dokazano je da samo oslanjanje na provedbu zakona nije dovoljno i jednostavno mijenja obrazac tržišne dominacije. Transnacionalna priroda organizovanog kriminala zahtijeva efikasne mjere i saradnju ne samo među nadležnim tijelima i institucijama na nacionalnoj razini već i na međunarodnom nivou kako bi se postigli uspješni rezultati. Trgovina ljudima predstavlja važan aspekt organiziranog kriminala .¹⁴

Globalni program protiv trgovine ljudima (GPAT) dizajniran je od strane UN-a u suradnji s Interregionalnim institutom za istraživanje kriminala i pravde (UNICRI) i pokrenut u martu 1999. Ovaj program pomaže državama članicama u njihovim naporima u borbi protiv trgovine ljudima. Ističe uključenost organiziranih kriminalnih skupina u trgovinu ljudima i promovira razvoj efikasnih načina suzbijanja počinitelaca. Opšti cilj GPAT programa je staviti u prvi plan uključenost organiziranih kriminalnih skupina u trgovinu ljudima i promovirati razvoj djelotvornih odgovora krivičnog pravosuđa.¹⁵

¹⁴Ibid. Uporedi str. 102.

¹⁵ Ibid. Uporedi- str. 102-103

Na osnovu iznesenih činjenica možemo doći do spoznaje da je **organizovani kriminal** sigurnosni izazov sa kojim se susreću sve zemlje u svijetu, koji **ne poznaje granice, države, vjeru i naciju**. Osnovni kod za održavanje komunikacije između članove organizovnih kriminalnih organizacija je **profit**. Organizovani kriminal ima duboko ukorijenjene mreže u institucijama države i tako pritajeno djeluje. Borba protiv organizovanog kriminala je vrlo složena i zahtjeva. Istrage koje se vode na ovom polju moraju biti strogo kontrolisane i čuvane u tajnosti. Informacije o planovima borbe protiv organizirnog kriminala trebaju biti dostupne samo određenom krugu ovlaštenih lica po principu “potrebno da zna”. Postojanje “krtica” u sigurnosnim sistemima, koji dostavljaju informacije kriminalnim organizacijama, je veliki problem sa kojim se suočavaju sve sigurnosne institucije u svijetu.

Globalizacija u svim svojim pojavnim oblicima znatno pogoduje organiziranom kriminalu. Pored toga, savremena elektronska sredstva pružaju ogromne mogućnosti za prevare i krađe svih mogućih oblika. Zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju su suočene sa otvorenom trgovinom ljudima i njihovim sudbinama. Trgovina ljudima je vrlo razvijena i za posljedicu ima veliki broj ljudskih žrtava. Evropske integracije su omogućile organizovanim kriminalnim grupama da se nesmetano i nekontrolisano kreću u okviru Evropske unije i zloupotrebljavaju stečena prava u određenoj zemlji prebivališta.

2.3. Proliferacija oružja za masovno uništavanje

Oružje za masovno uništavanje (WMD) sastoji se od nuklearnog, biološkog i hemijskog oružja. Upotreba ili prijetnja upotrebom ovog oružja značajno su utjecali na sigurnosno okruženje 20. stoljeća. Širenje ovog oružja, kao i isporuka sistema, predstavljaju najizglednije rizike koji ugrožavaju međunarodni mir i sigurnost u 21 stoljeću. Poslije drugog svjetskog rata čovječanstvo je bilo pošteđeno iskustva njihove smrtonosne moći velikih razmjera. Na primjer, nekoliko grama učinkovito aerosoliziranog antraksa lako bi moglo ubiti desetke, ako ne i stotine, hiljada ljudi u gusto naseljenim urbanim područjima. Namjerno oslobađanje zaraznog virusa malih boginja, koji je iskorijenjen u prirodi, moglo bi ubiti milione i brzo se širiti svijetom. Razne vrste supstanci biološkog oružja (BW) su nevidljive, bez mirisa i ukusa. Pojava vidljivih simptoma može se odgoditi ovisno o inkubacijskom razdoblju bolesti. Čak i **prijetnja njihovom upotrebom** može imati vrlo **štetne psihološke efekte**. Ova svojstva čine ih posebno pogodnim za tajne ili terorističke napade koji rezultiraju masovnim žrtvama.

Nedavni napredak biotehnologije, uključujući genetsko inženjerstvo, može poboljšati sposobnosti **biološkog ratovanja** kroz unapređenja proizvoda i procesa. Ovo posljednje može dovesti do većih proizvodnih serija u kraćem vremenu dok se koristi manja oprema i na taj način olakšava skrivanje programa biološkog oružja u zakonitim aktivnostima. (Uporedi: : Radoslav I, et al, 2014:103). Trenutno 16 zemalja Bliskog Istoka i Azije provode programe BW.4.2.

Nuklearno oružje (NW) uzrokuje masovno uništenje i destrukciju biljnog i životinjskog svijeta. Jednostavno rečeno, oni svoju razornu snagu dobivaju iz ogromnog oslobađanja energije cijepanjem visoko obogaćenog atoma urana i plutonija. Proizvodnja nuklearnog oružja je izuzetno skupa, potrebna joj je duboka stručnost zbog složenih procesa koji su uključeni, a najteža je proizvodnja visoko obogaćenog urana ili plutonija. Potencijalni izvor ovog osnovnog materijala je bivši Sovjetski Savez, gde je ekonomija u zastoju i sigurnosne odredbe nisu na potrebnom nivou. Trenutno je poznato da osam država posjeduje **nuklearno oružje (Velika Britanija, Francuska, Kina, Indija, Izrael, Pakistan, Ruska Federacija, Iran SAD)**, dok se zna da još nekoliko njih traži ovu sposobnost, a najmanje jedna (Sjeverna Koreja) je napredovala do posjedovanja nuklearnog oružja.¹⁶

U novom sigurnosnom okruženju, NATO je radikalno smanjio svoje oslanjanje na nuklearne snage. Njegova strategija ostaje jedna od prevencija rata, ali više ne dominira mogućnost nuklearne eskalacije. Njegove nuklearne snage više nisu usmjerene protiv nijedne zemlje, a okolnosti u kojima bi se moglo upotrijebiti njihovo korištenje smatraju se izuzetno udaljenim. NATO-ove nuklearne snage i dalje igraju suštinsku ulogu u prevenciji rata, ali njihova je uloga sada u većoj mjeri politička i više nisu usmjerene ka određenoj oblasti.

Smrtonosnost hemijskog oružja (CW) zasniva se na širenju otrova i drugih toksičnih supstanci, obično kao gasovi, tečnosti ili sprejevi. Upotrebljavajući se široko tokom prvog svjetskog rata, relativno ih je lako proizvesti ili dobiti jer mnoge od uključenih tvari imaju zakonite komercijalne primjene i lako ih je nabaviti. CW zahtijevaju upotrebu veoma velikih količina za stvaranje smrtonosnih koncentracija. Oko 30 zemalja održava ili aktivno razvija sposobnost proizvodnje hemijskog oružja. Prijetnju WMD nadopunjuju napredni sistemi isporuke u obliku balističkih i krstarećih raketa. Pored poznatih nuklearnih sila, značajan i rastući broj država posjeduje sposobnost isporuke dugog dometa. Međutim, raznovrsnost načina isporuke za oružje daleko je veća od onih koje pruža raketna tehnologija.

¹⁶ Ibid. uporedi, str. 103-104

Tokom hladnog rata, kontrola oružja bila je prije svega alat za upravljanje utrkom nuklearnog oružja između SAD-a i bivšeg Sovjetskog Saveza. Hladni rat je završen. Međutim, NATO vlade i njihovi sigurnosni partneri i dalje su zainteresirani za kontrolu oružja i razoružavanje, jer žele **spriječiti sukob, povećati sigurnost i zaštititi ljude**. Naravno, samo kontrola oružja ne može spriječiti sukob. Međutim, svijet bez kontrole takvog oružja bio bi još opasniji svijet. **Proliferacija je glavna briga većine nacija**, a posebno Saveza. Pravni i politički instrumenti za borbu protiv širenja rafinirani su i ojačani u posljednjim desetljećima.¹⁷

Na osnovu iznijetih činjenica vezanih za sigurnosne izazove u demokratskim društvima može se doći do spoznaje da su godine nakon terorističkih napada na SAD-e 11. septembra vrlo jasno pokazale da priroda sigurnosnih prijetnji i rizici po međunarodnu sigurnost su se značajno promijenili u svom obimu i intenzitetu. **Globalni sigurnosni izazovi**, poput terorizma, organiziranog kriminala, proliferacija oružja za masovno uništavanje, zajedno sa ostalim sigurnosnim izazovima i rizicima **stvorili su potpuno novo sigurnosno lokalno, regionalno i globalno okruženje**. Istorijski događaji dokazuju da mnoge sigurnosne prijetnje nikada ne bi prerasle u stvarne probleme da su identifikovani i rješavani u početnoj fazi nastajanja. Stoga, NATO savez kao najmoćnija vojno-politička organizacija zajedno sa svojim partnerima, drugim međunarodnim organizacijama mora djelovati u početnoj fazi izbijanja sigurnosne prijetnje radi smanjenja vjerovatnoće da sigurnosni rizici razviju svoj potencijal pretvaranja u ozbiljne prijetnje za sigurnost u svijetu. Od vitalnog je značaja identifikovati potencijalne scenarije u kojima sigurnosni izazovi mogu evoluirati iz apstraktnih i hipotetičkih prijetnji u stvarne i ozbiljne sigurnosne probleme po međunarodnu sigurnost. Preventivno djelovanje u identifikovanju i izbijanju sigurnosnih prijetnji u njihovoj ranoj fazi je najvažniji segment u efikasnoj borbi protiv sigurnosnih izazova.

3. Humana (ljudska) sigurnost

Pojam humana (ljudska) sigurnost potječe iz „izvještaja o političkim procesima Ujedinjenih naroda sredinom 1990-ih, a osobito iz izvještaja Programa Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) iz 1994. U ovom dokumentu '**ljudska sigurnost**' se opisuje kao **stanje u kojem su ljudi oslobođeni od trauma** koje opterećuju ljudski razvoj. Ljudska sigurnost znači 'kao prvo, **sigurnost od takvih kroničnih prijetnji kao što su glad, bolest i represija**. A kao drugo, znači **zaštitu od iznenadnih i štetnih poremećaja svakodnevnice** – bilo u domovima, na radnim mjestima ili u zajednicama' (1994: 23).“(Colins, 2010:111).

¹⁷ Ibid, str. 104-105

Prema Smajiću „možemo zaključiti da ljudska sigurnost ima dva glavna aspekta, ali i da može biti ugrožena od sedam područja, koja ujedno i čine **temelj osiguravanja ljudske sigurnosti** (tabela 1): **ekonomska sigurnost, prehrambena sigurnost, zdravstvena, ekološka, osobna, politička i sigurnost zajednice** (Tigerstrom,2007; Kerr, 2010A)“ (Smajić, 2012:181).

LJUDSKA SIGURNOST	ekonomska sigurnost
	prehrambena sigurnost
	zdravstvena sigurnost
	ekološka sigurnost
	lična sigurnost
	politička sigurnost
	sigurnost zajednice

Tabela 1. Područje ljudske sigurnosti (Smajić, 2012:181)

Ljudska sigurnost je inicirala „nastanak **Opće deklaracije o ljudskim pravima, Povelje UN-a, Ženevskih konvencija, Sporazuma iz Ottawe i Međunarodnog kaznenog suda**. Ljudska sigurnost često služi kao krovna norma za različite sporazume i konvencije čiji je cilj zaštititi ranjive ljude od progonitelja, poglavito države. Razvijanje kvalitetnih globalnih normi nije važno samo iz moralnih i etičkih razloga, već i zato što, kao što to većina demokratskih država pokazuje, služe jačanju državne i međunarodne sigurnosti“ (Colins, 2010:112-113). Treba naglasti da ljudska sigurnost je drugačija od državne sigurnosti. Državna sigurnost je fokusirana na zaštitu države od „vanjskih vojnih prijetnji pomoću prijetnje (odvraćanja) i korištenja vojne sile. Povrede načela suverenosti glavno su opravdanje za korištenje sile“ (Colins, 2010:113). Referenti objekat državne sigurnosti je država, a ljudske sigurnosti je čovjek. Prema Centru za ljudsku sigurnost na Univerzitetu British Columbia, **uži pristup**, ljudska sigurnost predstavlja „zaštitu pojedinaca i zajednica od rata i ostalih nasilja“, ova definicija se smatra kao „**sloboda od straha**“ od prijetnje ili upotrebe političkog nasilja i razlikuje se od šire definicije „koja je označena kao „**sloboda od siromaštva**“ (Colins, 2010:114).

Širi pristup tvrdi da „ljudska sigurnost znači više od zanimanja za prijetnju nasiljem. Ljudska sigurnost nije samo sloboda od straha, već i sloboda od siromaštva, koja je središte ljudskog razvoja“, UN univerzitet u Tokiju „smatra da se **„ljudska sigurnost bavi zaštitom ljudi od kritičnih, po život opasnih prijetnji, bez obzira na to jesu li uzroci prijetnji ljudske aktivnosti ili prirodni događaji, nalaze li se one unutar ili izvan države“** ljudska sigurnost je „**orijentirana na čovjeka**“ „time što je usmjerena na **slobodu od straha, opasnosti i prijetnje**“ (Colins:2010:114).

Osnovni „cilj ljudske sigurnosti **„zaštititi glavnu srž svih ljudskih života na načine koji unapređuju ljudske slobode i čovjekovo ispunjenje“** (2004: 360)¹⁸ Bez obzira što država zastupa državnu sigurnost ne znači da ona treba da bude odbačena kao značajan subjekat koji utiče na ljudsku sigurnost jer države imaju materijalna sredstva potrebna za postizanje ljudske sigurnosti. Uključivanje u političke programe predstavlja nužnost za postizanje ljudske sigurnosti. Takođe je potrebno „uključiti niz subjekata – institucije globalnog upravljanja, **nedržavne aktere**, civilno društvo i države u stvaranje užih i širih programa rada. Uprkos tome, i dalje ostaje skepticizam oko sposobnosti države da provede reforme i osigura ljudsku sigurnost i zato razdor oko sredstava nastavlja biti pitanje koje uzrokuje podjele“¹⁹.

Treba istaći, da će „sredstava za suzbijanje ljudske nesigurnosti, poput nasilja, uključivati niz mjera i subjekata, čije će uloge i dalje biti osporavane. Bez obzira na zaokupljenost kritičara ulogom države, **države** koje pravilno funkcioniraju biti će **neophodni subjekti**, velikim dijelom i zbog toga što će interventne vojne i policijske snage, iako u sastavu plavih beretki, imati sredstva i ljudske resurse da osiguraju neposrednu zaštitu od nasilja. Nakon uspostave sigurnosti, ključni subjekti za rekonstrukciju bit će globalne institucije, lokalne i međunarodne nevladine organizacije i udruge civilnog društva“²⁰.

“Nova sigurnosna paradigma početkom devedesetih godina prošlog stoljeća znatno je utjecala na nacionalnu sigurnosnu agendu i njenu konceptualizaciju. Općenito gledano, novi sistem globalnih vrijednosti možemo opisati kroz metaforički oblik “demokratizacije svakodnevnice“ (Gidens, 2009). Tako, koncept ljudske sigurnosti i njegovi zastupnici dramatično mijenjaju tradicionalne stavove u pogledu referentnog objekta sigurnosti, pri čemu referentni objekt ne predstavlja država, već ljudi (tabela 2). (Smajić, 2012:183)

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid. str. 116.

²⁰ Ibid. str. 118.

Vrste sigurnosti	Referentni objekt	Štiti	Moguće prijetnje
Tradicionalna sigurnost	Država	Integritet države	Međudržavni rat, revolucija....
Ljudska sigurnost	Čovjek	Integritet individue	Siromaštvo, bolest, prirodne katastrofe, nasilje, kršenje ljudskih prava

Tabela 2. Tradicionalna vs. ljudska sigurnost (Owen, 2010:40) (izvor: Smajić, 2012:183)

„Savremeni teoretičari sigurnosnih studija smatraju da promjena paradigme o promišljanju referentnih objekata od države ka pojedincu **predstavlja glavni koncept ljudske sigurnosti**“²¹ Pored toga, „suvremeni kontekst je onaj u kojem je **mного ljudi** izloženo velikom broju **prijetnji**. Možda su najugroženiji oni u situacijama u kojima **vlada propada, a država ili ne želi ili ne može osigurati zaštitu**. Ova situacija ranjivih ljudi i neuspješnih država ima ozbiljne **lokalne, regionalne i globalne posljedice**. U **međuovisnom i globaliziranom svijetu svatko ima udio u ljudskoj sigurnosti**. To je također svijet u kojem najmanje ranjivi ljudi žive u državama koje se ponašaju odgovorno prema svojim građanima. Ovo znači da neke države obavljaju svoju zadaću relativno dobro, iako ne savršeno, te da u načelu, zasad **država može igrati ulogu u zaštiti svojih građana**. To je također svijet u kojem ostali subjekti – globalne institucije, nevladine organizacije i civilno društvo – nisu sposobne obavljati važne zadaće koje trenutno **obavljaju uređene države**; primjerice, stvaranje i raspodjelu bogatstva. Uz to, mnoge od tih organizacija su i same podložne kritikama: na primjer, zbog nedostatnog zastupanja, odgovornosti i upitne implementacije mjera koje brane ljudsku sigurnost.

Mnoge države u svijetu su ranjive s obzirom na konvencionalne vojne snage drugih država i oružje za masovno uništenje. Ako je **suvremeni kontekst** onaj u kojem **su ljudi i države ranjivi**, tada iz toga slijedi da, ovisno o situaciji, **sigurnost obuhvaća i ljudsku i državnu sigurnost**. Međutim, **državno-centrična sigurnost nije sama sebi svrha, već je sredstvo za postizanje ljudske sigurnosti**.“ (Colins:2010:122). Činjenica da „ljudska sigurnost postavlja ljude kao **referentni objekt**, ona poziva da **realizam** objasni zašto je država **referentni objekt**, ako nije **sredstvo postizanja sigurnosti** svojih stanovnika.

²¹ Ibid.

Ako krajnja **svrha** državno-centričnog pristupa **nije sigurnost ljudi, važnost države je upitna**, a time i državno-centričnih stajališta. Na taj način koncept ljudske sigurnosti i dalje će na koristan način naglašavati stajalište da su odnos između ljudi i države te uloga suverenosti, u središtu razumijevanja sigurnosti“ (Colins, 2010:125). Ovakav pristup „znači da će se u budućnosti **koncept ljudske sigurnosti** nastaviti razvijati u akademskim krugovima i nastavnim planovima. Na ovoj razini, veza između države, ljudi i suverenosti i dalje ostaje predmet oštrem rasprave te postoji normativni poticaj da se poboljšaju čovjekovi uvjeti života. Ako ovo nastavi biti dio opisa posla znanstvenika i studenata, tada je **budućnost koncepta osigurana**.“²²

Sa **aspekta prakse**, uprkos tome „što se slažemo da živimo u međuovisnom svijetu koji dijele milijarde zainteresiranih za ljudsku sigurnost, budućnost koncepta nije toliko blistava. Prije svega, ključni subjekt svjetske politike, Sjedinjene Američke Države, zaokupljene su terorizmom. Američko vodstvo pod Bushovom administracijom nije uspjelo uvjeriti mnoge dijelove svijeta da im je važna i njihova sigurnost, te da je **sigurnost zaista međuovisna**. Američko vodstvo ne postavlja adekvatne standarde ljudske sigurnosti kod kuće ili u inozemstvu, a to je loš znak za ciljeve ljudske sigurnosti“²³. Prema Colinsu „najznačajniji imperativ za daljnje unapređenje koncepta ljudske sigurnosti jest taj što **obični ljudi** koji žive u središtu političkog nasilja prirodno **žele sigurnost**. Obični ljudi posvuda žele ljudsku sigurnost. Države i ostali subjekti imaju odgovornost da je pruže iz etičkih razloga i zbog općeg dobra svih nas“²⁴.

Humana sigurnosti predstavlja najvažniji segment lične sigurnosti građana i kao takva treba da se neprekidno istražuje i unapređuje, a sve u cilju da se opšta sigurnost čovjeka podigne na najveći nivo. **Referenti objekat humane sigurnosti je čovjek, a tradicionalne sigurnosti je država**. Država kao glavni subjekt u međunarodnim odnosima ima posebnu odgovornost da se brine o sigurnosti svojih građana. Siguran čovjek podrazumjeva sigurno okruženje i društvo. Običan čovjek želi siguran ambijent u kome će živjeti, raditi i doprinostiti razvoju društva.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

4. Sistemi nacionalne i međunarodne sigurnosti

Međunarodna odnosno globalna sigurnost, izraz je koji se odnosi na mjere koje preduzimaju države i međunarodne organizacije, poput Ujedinjenih nacija, Evropske unije, NATO saveza i drugih, kako bi se osigurao međusobni opstanak i sigurnost. Pod pojmom **nacionalna sigurnost** se podrazumjeva „**ukupnost političkih, vojnih i gospodarskih napora koje su vlade morale poduzeti kako bi ostvarile svoju unutarnju i vanjsku sigurnost**“, a **sigurnost nacije** je značila „**odsutnost bilo kakvog straha od napada, ugrožavanja interesa ili prijetnje druge države ili država**“ (Tatalović, et al, 2008:19). Svaka država organizuje svoj sistem nacionalne sigurnosti u skladu sa svojom ekonomskom moći. Zapadne civilizacije koriste izraz „nacionalni“ uz vrijednosti koje pripadaju državi, kao što su: nacionalna politika, nacionalna doktrina, nacionalna strategija, nacionalna ekonomija, nacionalne oružane snage, nacionalni sistem sigurnosti i dr. Nacionalni sistem sigurnosti možemo definisati kao „organizaciju, funkcije, djelatnosti i mjere koje jedna država poduzima u interesu svoje sigurnosti“ (Beridan, 2008:49). U svim demokratskim društvima nacionalni sistemi sigurnosti se zasnivaju na sigurnosnoj i odbrambenoj politici. Prema Grizoldu „Sustav nacionalne sigurnosti danas u suštinskom smislu predstavlja sintezu svih podsustava u društvu, jer osigurava temeljne uvjete za opstanak i razvoj, kvalitetu života i djelovanje u smjeru povećanja otpornosti društva i prirode od ugrožavanja, te otklanjanja posljedica, što ih prouzroče izvori ugrožavanja“ (1999:8). Prema ovom poimanju sistema nacionalne sigurnosti možemo doći do spoznaje da svako društvo može obezbjediti siguran opstanak i razvoj od svih oblika ugrožavanja kroz zajedničko djelovanje svih sigurnosnih podsistema u društvu.

Temeljni elementi sistema nacionalne sigurnosti savremene države prema Antonu Grizoldu prikazani su na shemi 1. Na osnovu navedene sheme možemo vidjeti da osnovne elemente sistema nacionalne sigurnosti jedne države čine: sigurnosna politika, sigurnosna struktura i sigurnosno samoorganizovanje građana.

U okviru sigurnosne strukture egzistiraju dva elementa i to: vanjska (odbrambena) sigurnost i unutrašnja sigurnost. Glavna funkcija vanjske sigurnosti jeste odbrana države od svih oblika vanjskih prijetnji, a unutrašnja sigurnost ima funkciju zaštite građana i njihove imovine od svih oblika unutrašnjih prijetnji (terorizam, kriminal, etnički ekstremizam, trgovina ljudima, narkoticima, oružjem za masovno uništenje, korupcija i dr.) i implementaciju ustava i usvojenih zakona s ciljem uspostave i održavanja javnog reda i mira u zemlji.

Shema 1. Temeljni elementi sistema nacionalne sigurnosti suvremene države (Grizold, et al,1999:10)

Sadržaj međunarodne sigurnosti obuhvata širok spektar sigurnosnih pitanja. Ona se kreću od tradicionalnih ili konvencionalnih načina vojne moći, uzroka i posljedica rata između država, ekonomske snage, do etničkih, vjerskih i ideoloških sukoba, trgovinskih i ekonomskih sukoba, opskrbe energijom, znanosti i tehnologije, hrane, kao i prijetnji do ljudske sigurnosti i stabilnosti država od propadanja okoliša, zaraznih bolesti, klimatskih promjena i aktivnosti nedržavnih učesnika. (Kolodziej, E., 2011). Iako široka perspektiva međunarodne sigurnosti sve smatra sigurnosnim pitanjem, tradicionalni pristup se uglavnom ili isključivo odnosi na vojne probleme. Edward Kolodziej međunarodnu sigurnost uporedio s vavilonskom kulom, a Roland Paris²⁵ na to gleda "kao u oči promatrača". Sigurnost se široko primjenjuje kako bi "opravdala obustavu građanskih sloboda, vođenje rata i masovnu preraspodjelu resursa u posljednjih pedeset godina". Barry Buzan²⁶ proučava međunarodnu sigurnost kao više od studije prijetnji, ali i **proučavanja prijetnji** koje se mogu tolerirati, a koje zahtijevaju trenutno djelovanje. **Koncept sigurnosti ne vidi ni moć ni mir, već nešto između.**

²⁵ Roland Paris je profesor međunarodnih poslova na postdiplomskom fakultetu za javne i međunarodne poslove Univerziteta u Otavi, (izvor: <https://www.rolandparis.com/> - posjeta 30.01.2021).

²⁶ Barry Buzan je emeritus profesor međunarodnih odnosa na LSE (London School of Economics), izvor: <https://www.lse.ac.uk/international-relations/people/buzan>, posejta 30.01.2021.

Koncept međunarodnog aktera za sigurnost proširio se u svim smjerovima od 1990-ih, od nacija do grupa, pojedinaca, međunarodnih sistema, nevladinih organizacija i lokalnih vlasti. **Tradicionalni pristupi** međunarodnoj sigurnosti obično se usredotočuju na **državne aktere** i njihove vojne kapacitete za zaštitu nacionalne sigurnosti. Međutim, u posljednjim desetljećima definicija sigurnosti je proširena kako bi se nosila sa globaliziranom međunarodnom zajednicom 21. stoljeća, brzim tehnološkim razvojem i globalnim prijetnjama koje su proizašle iz ovog procesa. Jednu takvu sveobuhvatnu definiciju predložio je Nayef Al-Rodhan²⁷. Ono što on naziva „načelom sigurnosti višestruke sume“ temelji se na pretpostavci da u globalizovanom svijetu sigurnost ne može više biti zamišljena kao igra sa nultom sumom koja uključuje samo države. „Globalna sigurnost, umjesto toga, ima pet dimenzija koje uključuju ljudska, ekološka, nacionalna, transnacionalna i transkulturna sigurnost, te stoga globalna sigurnost i sigurnost bilo koje države ili kulture ne mogu se postići bez dobrog upravljanja na svim razinama koje jamči sigurnost pravdom za sve pojedince, države i kulture. Svaka od ovih pet dimenzija odnosi se na različit skup supstrata. Prva dimenzija odnosi se na ljudsku sigurnost, koncept koji načelni referentni objekt sigurnosti čini pojedinca, a ne državu. Druga dimenzija je zaštita okoliša i uključuje pitanja poput klimatskih promjena, globalnog zagrijavanja i pristupa resursima. Treća dimenzija odnosi se na nacionalnu sigurnost, definiranu kao povezanu s monopolom države nad upotrebom sile na određenom području i kao supstrat sigurnosti koji naglašava vojnu i policijsku komponentu sigurnosti. Četvrta komponenta bavi se transnacionalnim prijetnjama kao što su organizirani kriminal, terorizam i trgovina ljudima. Peta komponenta, bavi se problemom transkulturne sigurnosti kroz integraciju različitih kultura i civilizacijskih oblika. Prema ovom višestrukome sigurnosnom okviru potrebno je riješiti svih pet dimenzija sigurnosti kako bi se osigurala pravedna i održiva globalna sigurnost. Stoga se zalaže za saradnju među državama i mirnu egzistenciju između kulturnih skupina i civilizacija“. (Dekmejian, 2007).

Tradicionalna paradigma sigurnosti odnosi se na „**realistički konstrukt** sigurnosti u kojem je referentni objekat sigurnost **država**“. Ova teorema je dostigla svoj vrhunac tokom hladnog rata. Gotovo pola vijeka, „velike svjetske sile povjeravale su **sigurnost** svoje nacije u **ravnoteži snaga** među državama“. U tom se smislu međunarodna stabilnost oslanjala na pretpostavku da će, „ako se održi državna sigurnost, nužno uslijediti i sigurnost građana“. Tradicionalna sigurnost „oslanjala se na ravnotežu snaga, vojnu izgradnju između Sjedinjenih

²⁷ Profesor Nayef Al-Rodhan je filozof, neuroznanstvenik i geostrategist. Voditelj je GCSP-ovog programa Geopolitika i globalna budućnost i počasni saradnik koledža St. Antony's na Univerzitetu Oxford, Oxford, UK. (izvor: <https://www.gcsp.ch/our-experts/prof-nayef-al-rodhan> - pristup 30.01.2021.)

Država i Sovjetskog Saveza i na apsolutni suverenitet nacionalne države“. Države su se smatrale „racionalnim entitetima, nacionalnim interesima i politikom vođenom željom za apsolutnom moći“. Sigurnost je deklarirana kao zaštita od invazije; „izvršava se tokom proxy sukoba koristeći tehničke i vojne mogućnosti“. Kako su se tenzije iz hladnog rata smanjivale, postalo je jasno da „sigurnosti građana prijete poteškoće koje su proizašle iz unutrašnjih državnih aktivnosti“. Građanski ratovi bili su sve učestaliji i još više obuzimali postojeće siromaštvo, bolesti, glad, nasilje i kršenja ljudskih prava. Tradicionalne sigurnosne politike učinkovito su prikrile ove osnovne ljudske potrebe u svjetlu državne sigurnosti. Zanemarivanjem svojih sastavnica nacionalne države nisu uspjele u svom primarnom cilju. Na međunarodni se sistem gledalo kao na prilično brutalnu arenu u kojoj će države nastojati postići vlastitu sigurnost na štetu svojih susjeda. „Međudržavni odnosi doživljavali su se kao borba za vlast, jer su države stalno pokušavale jedna drugu iskoristiti. Prema ovom mišljenju, trajni mir vjerovatno neće biti postignut“. Sve što su države mogle učiniti je pokušati uravnotežiti snagu drugih država kako bi se spriječilo da ijedna postigne ukupnu hegemoniju. U novije vrijeme, tradicionalni pojam sigurnosti usmjeren prema državi je doveden u pitanje sveobuhvatnim pristupima sigurnosti.²⁸

Među pristupima kojima se žele priznati i riješiti ove osnovne prijetnje ljudskoj sigurnosti su „paradigme koje uključuju kooperativne, sveobuhvatne i kolektivne mjere s ciljem osiguranja pojedinca i, kao rezultat, države“. Da bi se poboljšala „međunarodna sigurnost od potencijalnih prijetnji uzrokovanih terorizmom i organiziranim kriminalom, došlo je do povećanja međunarodne obavještajne saradnje“, što je rezultiralo „transnacionalnom policijom“. Međunarodni policijski Interpol dijeli informacije preko međunarodnih granica i ta saradnja uveliko je poboljšana dolaskom interneta i mogućnosti trenutnog prenosa dokumenata, filmova i fotografija širom svijeta.²⁹

Možemo doći do spoznaje da globalna sigurnost, početkom XXI. stoljeća, predstavlja širok skup sigurnosne problematike, te obuhvata spektar sigurnosih pitanja, koje uključuju ljudsku, ekološku, nacionalnu, transnacionalnu i transkulturnu sigurnost. Koncept tradicionalne sigurnosti se oslanjao na održavanje ravnoteže moći između NATO saveza i Varšavskog ugovora. Sigurnost se posmatrala kao zaštita od invazije druge strane. Ovaj vid sigurnosti nije garantovao donošenje trajnog mira u svijetu.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

DRUGI DIO

NACIONALNA SIGURNOST I SIGURNOSNE STUDIJE

1. Razvoj teorija o sigurnosti

Danas postoji nekoliko različitih vrsta sigurnosti ili međunarodne sigurnosti, poput “**međunarodne sigurnosti, cyber sigurnosti, fizičke sigurnosti, zaštite od požara**” i tako dalje. Naučna zajednica počinje se baviti stvaranjem teorije sigurnosti. (Almond, 1956:391-409). Uz teoriju sigurnosti uslijedit će niz zadanih teorija. Trenutno se istraživanje sigurnosti provodi nezavisno, pri čemu se svaki sektor bavi vlastitom vrstom sigurnosti. **Svaka vrsta sigurnosti uglavnom stvara vlastiti profesionalni konceptualni aparat.** Mnogi stručnjaci misle kako probleme **međunarodne sigurnosti, zaštite od požara, informacijske sigurnosti ili zdravstvene zaštite** na radu ne mogu povezati u jednoj jedinici, jer oni nemaju skupni sadržaj. Za to postoje očigledni razlozi. Do sada nije rađeno poređenje različitih vrsta sigurnosti. Stručnjaci za svako polje samostalno rade i razvijaju vlastitu vrstu mjera sigurnosti. **Svaka vrsta sigurnosti rješava svoje specifične probleme na tom polju, koji trebaju spriječiti opasnost ili negativne posljedice.** Zbog toga je svaka vrsta sigurnosti stvorena uzimajući u obzir mjere koje referentni objekat čine sigurnim. Različite vrste sigurnosti i zaštite istraživane razvijale su se zasebno. Do sada “**ne postoji zajednička teorijska osnova za sigurnost**”. (Tatalović, et al, 2008). Naučne discipline poput informatike ili elektronike imaju svoju teoriju. Tu bi trebala postojati i teorija sigurnosti i zaštite. Teorija sigurnosti se treba razviti iz svake vrste sigurnosti ili zaštite. Ova teorija trebala bi odražavati postojeća teorijska znanja iz područja istraživanja sigurnosti i drugih disciplina koje imaju odnos prema sigurnosti. Teorija sigurnosti može se uglavnom izvući iz sljedećih izvora: • **Kopenhagenska škola sigurnosnih studija, teorija rizika, teorija krize i kauzaliteta (uzročnost).** Specijalisti koji su istraživali ovo područje imali su uglavnom političko obrazovanje. Oni su sigurnost istraživali sa stanovišta politologije i upravljanja.

Cilj njihovog istraživanja bio je rješavanje uglavnom vojnih problema između država. Kopenhagenska škola sigurnosnih studija (CSSS) imala je značajnu poziciju u ovom polju. Tokom 90-ih godina 20. vijeka, CSSS se fokusirao na istraživanje drugih sektora bezbjednosti. U svom radu, oni su naglasili sigurnosna istraživanja ne samo u području **vojne sigurnosti**, već u **ljudskoj sigurnosti**, okolišu i drugim sektorima (Brzezinsky, 2002).

Specifikacija sigurnosnih sektora i proces **sekuritizacije**³⁰ su glavne prednosti CSSS-a za sigurnosna istraživanja. Postoje tri glavna pitanja sigurnosti:” 1. Čija sigurnost? 2. Sigurnost kojih vrijednosti? i 3. Sigurnost protiv čega?” Odgovori na ova pitanja trebali bi pomoći analizirati sigurnosnu stvarnost. Oni definiraju što je referentni objekt, šta ga štiti i što su prijetnje. Odgovori na ova pitanja omogućavaju navođenje osnovnih elemenata i interakcija u analiziranom obliku sigurnosti. **Situacijska analiza rezultat je ovog procesa.** Ova analiza je osnova za rješavanje sigurnosnih problema i odabir odgovarajućih sigurnosnih metoda, mjera i resursa. Predstavnici CSSS ističu da je sigurnost osigurana prije svega u vojnom području. Takođe su preporučili da naprave istraživanje i da riješe bezbjednost.³¹

Kroz ovo su iz sigurnosne discipline razvili **transdisciplinarno naučno polje.** Stvaranje sigurnosnih sektora značilo je pristup **odozdo prema gore za rješavanje sigurnosnih problema u društvu.** Identifikacija procesa **sekuritizacije** bio je posljednji doprinos CSSS-a. **Sekuritizacija** je govorni čin. **Njegov je cilj transformirati politički problem u sigurnosni problem.** Akter sekuritizacije identificira neki politički problem, a nakon toga naglašava potrebe rješenja kao sigurnosni problem. Ovaj problem ulazi u sigurnosnu agendu i ima visoki prioritet za rješenje. **Specifikacije formalnog okvira za proces sigurnosti i sekuritizacije su osnovne prednosti CSSS-a za teoriju sigurnosti.** Glavni nedostatak **ove škole je nedostatak rješenja za sigurnosnu situaciju.** **Teorija rizika** je široko korištena naučna disciplina koja se zasniva na **identifikaciji prijetnje, specifikaciji rizika i specifikaciji načina prevladavanja rizika.** Suština rizika leži u **objektivnom postojanju prijetnji.** Rizik dolazi od svjesno kontroliranog djelovanja ili haotičnog i nekontrolisanog djelovanja svakog dijela kompleksa. U ponašanju elemenata mogu se pojaviti trenuci kada elementi, namjerno ili nasumično, stupaju u izravnu interakciju (sudar, udar). Mnoge interakcije su negativne, s razornim utjecajem. Taj je utjecaj proporcionalan veličini i smjeru radnje (mjere), gdje su pojedini referentni objekti uključeni u negativne interakcije. Ova negativna interakcija nosi naziv „**sigurnosni incident**“. Primjena teorije rizika procjenjuje koje prijetnje (ili negativni akti) utječu na referentni objekt, a koje imaju manje ili više značajan utjecaj. **Svrha identifikacije rizika je identificirati najgori mogući utjecaj prijetnji i pripremiti mjere za suzbijanje tih prijetnji.**

³⁰ Sekuritizacija je politički i društveni proces kojim se neki problem koji u nekim normalnim okolnostima ne spada u sigurnosno pitanje pretvara u sigurnosni problem – izvor: <https://obris.org/hrvatska/sekuritizacija-drustva-politologija-pandemije/>, pristup 20.01.2021.

³¹Ibid.

Predloženim mjerama trebalo bi spriječiti efekte prijetnji ili spriječiti negativne utjecaje na referentni objekt. Cilj rizika je izraziti koliko je vjerovatno i koliko će negativan utjecaj biti na referentnom objektu. Rizik se može utvrditi kvantitativno i kvalitativno. Njegova veličina ima više varijabli. Trenutno ne postoji definicija rizika koja je jasno definirana i prihvaćena. (Tatalović, et al, 2008).

Obično je rizik karakteriziran veličinom negativnog utjecaja ili štete i vjerovatnoćom izloženosti prijetnji. Neki su autori dodali ranjivost referentnog objekta u definiciju rizika. **Pitanje ranjivosti** je svrhovito. Ranjivost naglašava prijetnje kojima je referentni objekt sklon. Ovaj je parametar uključen u specifikaciju vjerovatnosti izlaganja. Ako nije sklon izlaganju prijetnji, vjerovatnost izloženosti, a također i ranjivost, bit će manja. **Metode upravljanja rizikom koristi se u mnogim oblastima.** One uključuje upravljanje projektima, ulaganjima, ekonomijom i tako dalje. Također je uvijek dio menadžmenta. **Cilj upravljanja rizikom** nije pronalaženje načina za efikasno izvršavanje ciljne funkcije referentnog objekta. Njegov je cilj **utvrditi negativan utjecaj**, koji može utjecati na referentni objekt, kako će referenca utjecati, kako djeluje ili kako minimizirati utjecaje.

Upravljanje rizikom ima važno mjesto u području sigurnosti. Fokusira se na minimiziranje štete ili utjecaja. Teorija rizika mogla bi se koristiti kao metodologija za specificiranje mogućih negativnih utjecaja koji mogu naštetiti referentnom objektu. Zbog te činjenice upravljanje rizikom se koristi u mnogim oblastima u kojima je razvijen značajan teorijski razvoj i praktične primjene. Razrađene su metode analize rizika. Danas imamo mnogo metoda analize rizika. Ove metode omogućavaju kvantificiranje nivoa rizika. Ovisno o pristupu i prirodi aplikacije, različite metode analize rizika mogu uzrokovati različite rezultate, dobivene tokom analize jednog specifičnog sigurnosnog problema. Upravljanje rizikom preferira represivni način da se osigura sigurnost. Utvrđuje za koji rizik i kako treba pripremiti referentni objekat.

Loša strana upravljanja rizikom je ta što **ne otkriva uzroke prijetnji** (Bilgin, 2008). Kriza je važan fenomen, koji ima negativan utjecaj na ljudsko društvo. Negativni efekat je čest znak narušavanja sigurnosti i krize. Za istraživanja o sigurnosti važno je utvrditi koji je razlog i priroda problema sigurnosti. Nadalje, moramo ispitati kakav je odnos između teorije sigurnosti i sigurnosti i teorije krize. **Krizna teorija** je naučna disciplina usredotočena na **teorijske aspekte kriznog istraživanja**, uglavnom na **prirodu i uzroke krize**.

Osnove **prevencije krize i njeno postupanje** temelje se na **kriznoj teoriji**. Krizna teorija ima sisteme i dinamički karakter. **Teorija krize** je neovisna o konkretnom referentnom objektu. Ona istražuje osnovne aspekte nastajanja i razvoja krize, te čini platformu za uspješno upravljanje krizom. Prikladne su za označavanje vremenskog perioda kada nastanu egzistencijalne komplikacije. **Kriza se smatra stanjem ili razdobljem kada opasnost izlazi i istodobno je ugrožena ciljna funkcija referentnog objekta**. Kriza nastaje kada se značajno promijene uslovi za referentni objekat. Promjena uslova nastaje zbog haotičnog ili nekoordiniranog ponašanja svakog dijela sistema.

Tokom ovog vremenskog perioda, konfiguracija uslova i okruženja se mijenjaju. To može biti uzrokovano nedostatkom ulaza, neispravnošću elemenata napajanja ili proizvodnje ili eskalacijom električnog napona i tako dalje. Svaka promjena zahtijeva adekvatnu reakciju sistema da se osigura prilagođavanje. Ako se promjene očekuju, sistem se može pripremiti za njih i nakon toga; može imati i odgovarajuću reakciju. Situacija je drugačija kada brza promjena ima veću od očekivane vrijednosti. Tokom ove situacije, sistem može imati neprimjerenu reakciju i, uslijed toga, može doći do komplikacija ili krize. **U osnovi, kriza nastaje zbog neočekivanih i velikih negativnih situacija**, i zbog neupravljanje kontrole. Neočekivana situacija je situacija koja se ne može predvidjeti. **Komplikacije nastaju negativnim događajem velikih razmjera (npr. prirodnim katastrofama, naglim padom cijena dionica na berzi, velikim napadima nepoznatog računarskog virusa itd).**

Sistem nije pripremljen za ove promjene, jer one nisu česte, a prevencija je ekonomski nepodnošljiva. Sistem treba biti spreman za ove negativne situacije. **Upravljanje krizom temelji se na minimiziranju utjecaja negativne situacije i na oporavak sistema**. Upravljanje krizama je posebna vrsta upravljanja stvorena za upravljanje i prevazilaženje krize. **Aktivacija novih snaga i opreme osnovna je krizna mjera**. Priroda nastale krize zasniva se na neupravljanjoj kontroli. Kriza obično uključuje razdoblja (faze) latentnih simptoma, akutne, hronične i razriješene / neriješene krize. U fazi latentnih simptoma događa se nagomilavanje neriješenih problema. Ako sistem upravljanja ne nadoknađuje ili ne rješava simptome krize onda on ulazi u krizu. U akutnoj fazi problemi kulminiraju. Neriješeni problemi se također gomilaju. Upravljački sistem trebao bi polako početi rješavati ove probleme. Tada se postiže prekid situacije. Ta tačka prekida zasniva se na kapacitetu sistema, posebno na upravljačkom sistemu. **Kriza se eliminira ako je sistem sposoban aktivirati i osigurati puno resursa za odgovarajuće mjere**. U krizi se aktivira i sistem upravljanje krizama.

Upravljanje krizama mora djelovati brzo i mora biti dovoljno efikasno da se kriza riješi bez da šteti elementima kompleksa. U krizi obično nemamo dovoljno relevantnih informacija.³² Dakle, rješavanje krize mora biti učinjeno tokom nejasne situacije. Znanje i iskustvo, stečeno prethodnom krizom, igra ključnu ulogu u upravljanju složenim situacijama. Odluke obično imaju nepovratne posljedice. **Sistemi moraju biti pripremljeni za krizu.** Uzročnost je naučna disciplina koja istražuje odnose uzroka i posljedica. Izraz kauzalnost evoluirao je od latinske riječi „causa”. Uzrok je odnos, gdje su uzrok i posljedica međusobno povezani. Zakon uzročnosti određuje da sve što se dogodi ima barem jedan uzrok, a isto tako i svaki uzrok ima buduće posljedice. Isti uzroci stvaraju iste efekte. Uzročnost je izraz odnosa dva događaja gdje se jedan od njih podiže, a drugi naziva "uzrok". U osnovi je pojam što stvara učinak. **Uzročnost je ključna za teoriju sigurnosti.** Omogućuje uspostavljanje logičkog lanca uzroka kršenja sigurnosti. Sa ovog stajališta sigurnosti, ne postoji adekvatan položaj uzročnosti, a uloga uzročnosti je zanemarena. **Teorija sigurnosti treba navesti osnovne koncepte i znanja iz oblasti sigurnosti i najopćenitijeg konteksta.** Češki koncept teorije sigurnosti razlikovat će se od engleskog koncepta. Sigurnost identificira sigurnosne incidente uzrokovane namjerno. **Sigurnost identificira sigurnosne incidente uzrokovane nepažnjom ili slučajno.** Teorija sigurnosti trebala bi slijediti teoriju krize, teoriju rizika, uzročno-posljedične veze i CSSS. Na osnovu analize gore spomenutih teorija, teorija sigurnosti i zaštite možemo izvući sljedeće zaključke:

A. Kopenhagenska škola sigurnosnih studija Koristi konceptualni sigurnosni okvir koji daje odgovore na osnovna pitanja: "Čiji sigurnost? ", Sigurnost kojih vrijednosti? ", Sigurnost protiv čega? "Odgovor je pojam,, referentnog objekta ", koji se odnosi na objekat čija se sigurnost procjenjuje. **Dodatna prednost je popis prijetnji koje utječu na referentni objekat.** Sektorski pristup razgradnji sigurnosnog okruženja je još jedna korist. Sektori se odnose na područja u kojima bi trebalo utvrditi i riješiti sigurnosna pitanja. Ako dođe do nagomilavanja i ponavljanja sigurnosnih problema, stvara se nova vrsta sigurnosti za njegovo rješavanje. **Posljednja korist su specifikacije procesa sekuritizacije.** Ovaj koncept pokazuje kako problem postaje sigurnosnim pitanjem. Sigurnosna pitanja trebaju upućivati na egzistencijalni utjecaj i utjecaj objekta.

³² Ibid.

B. Teorija rizika nudi teoriji sigurnosti osnovni metodološki **pristup identificiranju i procjeni sigurnosnih problema i identificiranjem prijetnji, analizom rizika i odabirom metode upravljanja rizikom**. Teorija sigurnosti koristi osnovne pojmove iz teorije rizika, koja su prijetnja, rizik, šteta i utjecaj.

C. Teorija krize je tijesno povezana sa teorijom sigurnosti i upravljanja njenim posljedicama (Adam,2000). Većina narušavanja sigurnosti prevodi referentni objekat u krizu i važno je upravljati i kontrolisati krizu sa ciljem njenog prevazilaženja.

D. Slučajnost se bavi uzrocima narušavanja sigurnosti. Teorija sigurnosti i zaštite može koristiti vrste uzroka kršenja sigurnosti³³. Novostvorena teorija sigurnosti i pouzdanosti može se izvući na osnovu ovih saznanja.

Problem međunarodne sigurnosti, zaštite od požara, informacijske sigurnosti i zdravstvene zaštite na radu ne mogu se povezati u jednu zajedničku teorijsku osnovu jer nemaju zajednički sadržaj. Nova teorija sigurnosti treba da slijedi teoriju rizika, teoriju krize, teoriju uzročno-posljedične veze i preporuke Kopenhaške škole sigurnosnih studija. Teorija krize je usmjerena na identifikaciju prijetnje, specifikaciji rizika i specifikaciji načina prevladavanja rizika. Teorija krize obuhvata istraživanje prirode i uzroke kriza. Teorija uzročnosti omogućuje uspostavljanje logičkog lanca uzroka kršenja sigurnosti. Kopenhaška škola sigurnosnih studija nudi situacijsku analizu sektora sigurnosti i proces sekuritizacije koji transformiše politički problem u sigurnosni problem. Nedostatak ove škole je što ne nudi rješenje za sigurnosnu situaciju. Nove teorije sigurnosti bi trebale biti formirane u obliku postulata koji stvaraju sistematsku, generaliziranu sliku bitnih obrazaca i konteksta sigurnosti, njezino kršenje i osiguravanje.

2. Studije o terorizmu

Od 2001. godine došlo je do ogromnog „**rasta u istraživačkim i nastavnim aktivnostima vezanim za terorizam**“. Nakon napada u Americi, terorističke studije su se brzo proširile iz relativno manjeg polja sigurnosnih studija na veliko samostalno polje sa sopstvenim posvećenim časopisima, istraživačkim centrima, vodećim znanstvenicima i stručnjacima, mogućnostima finansiranja istraživanja, konferencijama, seminarima i studijskim programima. Kao posljedica toga, to je sada **jedno od najbrže proširivih područja**

³³<https://www.start.umd.edu/gtd/>, pristup 26.10.2020.

istraživanja u engleskom govornom akademskom svijetu, s **doslovno hiljadama novih knjiga i članaka objavljenih u posljednjih nekoliko godina, značajna ulaganja u istraživačke projekte vezane su za terorizam i sve veći broj postdiplomskih disertacija i preddiplomskih studija.** Ovakav fenomenalan rast zahtijeva **kritičko promišljanje** stanja i smjera istraživanja terorizma. Drugo, već je došlo do „rastućeg **nezadovoljstva kvalitetom i obimom rezultata na terenu**“. (Hoffman, 2006). Kao što je detaljnije objašnjeno u daljnjem tekstu, brojni autoritativni naučni pregledi održavali su da veliki dio novih istraživanja, a veliki dio ranog istraživanja o **političkom terorizmu** zadovoljava i visoke standarde stipendija. S tim u vezi, takođe je moguće razabrati rastući i duboki osjećaj slobode o napretku i posljedicama globalnog rata protiv terorizma (WOT). Nivo organizacije i aktivnosti može se vidjeti u nekoliko specifičnih događaja. Uzimajući Veliku Britaniju kao primjer, na Sveučilištu Aberystwyth eksplicitno „kritički pristup proučavanju političkog terora podučavao je preddiplomske i diplomirane studente od 2002. godine, ponajviše stvaranjem prvog svjetskog magistarskog programa posvećenog proučavanju „Terorizma“ 2002. godine i osnivanje Centra za proučavanje radikalizacije i savremenog političkog nasilja (CSRV) 2005. godine“. (Bailes, et al, 2013). Početkom 2006. godine, Britansko udruženje za međunarodne studije je osnovalo **Kritičke studije o terorističkoj grupi (CSTWG)**. Iste godine, Univerzitet u Istočnom Londonu pokrenuo je vlastite magistre iz studija terorizma. Napokon, 2007. godine osnovan je novi međunarodni, recenzirani akademski časopis pod nazivom „Kritičke studije o terorizmima sa sjedištem u CSRV, a objavio Routledge“. (Ludes, et al, 2004:47-73).

Možda je još važnije da se istraže potencijalne zamke i opasnosti koje ocrtavaju izričito „**kritički**“ pristup. Iako već postoje slabo definirane „kritičke“ studije terorizma (Jackson, 2012:5). kroz gore opisane učenjake i aktivnosti, može se tvrditi da intelektualni slučaj za priznavanje kritičkih studije tek treba da se napravi. Slabosti i problemi u proučavanju političkog terorizma: teroristička studija nije uočena ni za redovno ni za kritičko samo-promišljanje; ipak, bilo je nekoliko važnih pregleda postignuća i neuspjeha na terenu u protekle dvije decenije. Ove studije ukazuju na niz slabosti, problema i izazova, koje smatramo u nastavku. U prvom redu, **terorističke studije su kritikovane zbog toga što nisu razvile prihvaćenu definiciju terorizma i kasniji neuspjeh u razvoju rigoroznih teorija i koncepata.** Realnost je da su većina učenjaka o terorizmu jednostavno odustala od traženja dogovorene definicije, i umjesto toga, skloni su upotrebljavati termin bez da ga ikada definiraju. (Abrahms, 2008).

Nedefinisanje pojma terorizma u potpunosti odražava slabost studija terorizma u disciplinama međunarodnih odnosa i sigurnosnih studija, koje su zauzvrat bile kritikovane zbog slabo razvijenih teorija i koncepata. Također odražava izvjesni **nedostatak interdisciplinarnosti i neuspjeh u korištenju postojećih teorijskih pristupa** unutar naučnih područja.

Studije terorizma kritikovane su i zbog njegovih loših istraživačkih metoda i postupaka, posebno zbog prevelike ovisnosti o sekundarnim informacijama i općenito **neuspjeh u provođenju primarnog istraživanja**. Iako postoje očigledni izazovi u nekim aspektima primarnog istraživanja u smislu „razgovora s teroristima“, sve je veći broj studija znanstvenika poput Mia Bloom, John Horgan, Jessica Stern i Jeroen Gunninga pokazuju da ove prepreke nisu ni približno nepremostive kao što neki pretpostavljaju. Tipičan izraz ovog tabua dolazi od Jonesa i Smitha koji sugeriraju da svi naponi kritički orijentiranih znanstvenika da **razumiju uzroke savremenog terorizma ili suosjećanja s nepravdama koje ga pokreću** podrazumijevaju „legitimitet koji zahtijeva empatiju“ i sličan je toleranciji nacizma. Izravna posljedica ovih konceptualnih i metodoloških izazova podrazumijeva da **terorizam proučava literaturu često opisno, izvedeno i analitički**, a ne analitički i moralno osuđujući ton prema svojoj temi. Osobito od proglašenja rata protiv terorizam (WOT – War on Terror), ortodoksna je literatura ispoljila moralne pouzdanosti. Iako je terorizam uvijek gledan u moralnim terminima, sklonost ka **karakterizaciji terorista kao „zla“**, vjerujemo, uveliko je naglašena od 11. septembra 2001. Drugi izazov na terenu je da veliki **istraživački terorizam** teži ka kontekstualnosti. Često **zanemaruje historijska iskustva** brojnih drugih zemalja, kao i postojeću literaturu o terorizmu, koja je objavljena **prije 2001**. Tendencija ka dekontekstualizaciji savremenih događaja, međutim, već je dugo obilježje istraživanja ortodoksnog terorizma. Studije terorizma također su zapažene zbog njegovog ograničenog istraživanja usredotočenog na vrlo selektivni broj pretpostavljenih aktealnih tema i njegov posljedični neuspjeh da se u potpunosti angažira s nizom drugih važnih tema. Na primjer, posljednjih godina je provedeno bukvalno na **stotine studija o Al-Kaidi** i srodnim oblicima „**islamskog terorizma**“, Sjeverne Irske, sukoba na Bliskom Istoku i pitanjima vezanim za protuterorizam u SAD-u i Velikoj Britaniji, poput uloge medija, samoubilački terorizam, oružje za masovno uništenje (WMD – Weapon of Mass Destruction) terorizam, cyber-terorizam i finansiranje terorizma. Dijelom se problem odnosi na disciplinarni i geografski karakter glavnih učenjaka na tom području, koji su uglavnom iz međunarodnih odnosa i sigurnosne studije sa sjedištem u SAD-u ili Velikoj Britaniji. **Uzrok i posljedica ovog ograničenog fokusa je opći neuspjeh** da se pažljivo ispita niz drugih važnih pitanja,

poput državnog terorizma, utjecaja rata protiv terorizma na globalni jug, polne dimenzije terorizma, historijskih slučajeva terorizma, kulturne konstrukcije terorizma, puteve izvan terorizma i političke uzroke terorizma.

Malo je ovih predmeta dosad dobivalo trajnu pažnju učenjaka na polju koje zaslužuju - ili su proučavane prije svega iz drugih disciplina. Posebno je zabrinjavajuće to što, sa samo nekoliko zapaženih izuzetaka, studije terorizma nisu uspjele da se bave pitanjima i praksama **državnog terorizma**, što je s obzirom na razmjere ljudske patnje i broj uzrokovanih smrtnih slučajeva mnogo ozbiljniji problem nego **nedržavni terorizam**. Iako još nije u potpunosti shvaćeno, **rat protiv terora** (WOT) je snažno utjecao na širu istraživačku kulturu, prioritete i prakse univerziteta. Za to postoji više razloga. U prvom redu postoji nadmoćni sigurnosni imperativ koji sada prožima svaki aspekt procesa istraživanja. Potrebu za uvidom u nasilne ili „terorističke“ pokrete i grupe iznio je Vincent Cannistraro pri Odboru za međunarodne odnose američkog doma, sljedećim izrazima: „**Moramo shvatiti prirodu prijetnje prije nego što se uspješno možemo suočiti sa njom**“. Shodno tome, obavještajna zajednica, javna i privatna tijela za finansiranje poštuju se s velikim zanimanjem oni učenjaci koji vrše istraživanje na militantnim grupama. To jasno postavlja brojne **dileme za nezavisne stipendiste**; za one istraživače koji obavljaju terenski rad s oružanim skupinama, na primjer, stvarna ili uočena povezanost s obavještajnom ili sigurnosnom zajednicom može smatrati stvarnim ili sumnjivim kršenjem povjerenja sa svojim doušnicima i može ugroziti njihovu ličnu sigurnost. Terorističke prakse poput trenutne upotrebe vanrednih predaja, mučenja, interniranja ili čak politički sankcioniranih ubistava. Iz etičkih, ako ne i iz sigurnosnih razloga, važno je da se učenjaci **drže na kritičnoj udaljenosti od praksi koje predstavljaju kršenje ljudskih prava i eventualno kršenje međunarodnog prava**. U trenutnoj globalnoj atmosferi, **sigurnosni imperativ vrši pritisak na naučnike** da se odreknu takvih udaljenosti, već radije **oblikuju svoj program istraživanja na načine koji će prvenstveno biti korisni državnom programu** borbe protiv terorizma. (Emmers, 2010:133-150).

Politički dominantan diskurs rat protiv terorizma (WOT) stvorio je i kontekst u kojem vlade opravdavaju **uvodenje zakonodavstava i sigurnosnih praksi koje su umanjile građanske slobode i pridonijele demonizaciji muslimanskih zajednica** unutar njihovih obala. Osim toga, šira politička klima WOT-a osigurala je da naponi na razumijevanju perspektiva i motivacija terorista čak i više predstavljaju tabu unutar zapadnih studija nego što su bili.

Na sličan način mogu biti potrebni **istraživački centri** koji teže da ove tenzije uravnoteže. Angažiranje donositelja politika nije jedini put naprijed, jednako je važno angažiranje „terorista“ i „sumnjivih zajednica“, kao i aktera civilnog društva općenito. U doba bloga, alternativnih web stranica s vijestima i transnacionalnog lokalnog aktivizma, **kritičke studije o terorizmu** (CTS- Critical Terrorism Studies) moraju biti na čelu kako bi proširili spektar diskursa i napravio prostor za kontrahegemonске račune. To se može postići i partnerskim istraživačkim partnerstvima sa „sumnjivim zajednicama“, ili javnim izazovom novih zakona ili direktiva, kao što su neke već počele da rade. U Velikoj Britaniji nedavno je izbila **javna svada kada je otkriveno da finansiranje preko Vijeća za ekonomsko i socijalno istraživanje** (ESRC) **dolazi izravno od vlade čiji su protuteroristički interesi bili previše vidljivi** u prvom izvještaju o istraživanju. Prihvatanje takvog finansiranja, čak i nakon revizije prvobitnog teksta, ima ozbiljne **posljedice za nezavisnost** koju istraživači doživljavaju, kao i za ličnu sigurnost na terenu. Značajno je da su javna sredstva sva dostupna za **kritične projekte**.

Međutim, **oni koji plaćaju istraživanje neizbježno će željeti oblikovati program istraživanja**. Iako kritična opredjeljenost podrazumijeva svijest o vlastitoj ulozi u proizvodnji normi i znanju, predanost posebnom **razumijevanju ljudske sigurnosti**, podupire mnoge kritičke rizike razmišljanja reproduciranjem samih struktura koje su pridonijele nastanku terorističkih sukoba. Pojam „**ljudske sigurnosti**“ duboko je ugrađen u sekularnu individualističku perspektivu koja prevladava među zapadnim znanstvenicima, i zbog svoje hegemonističke prevalencije među međunarodnim organizacijama i (zapadnjačkim) elitama, ovu perspektivu percipiraju secesionističkim ili ideološkim sukobima (Bilandžić, 2012:49-69). Nadalje, često je, iako ne isključivo, povezano s principijelnom averzijom prema sukobu i privilegiranjem nenasilnih metoda, što povećava napetost između kritičnih znanstvenika i njihovih subjekata istraživanja ako vjeruju da je to prikriveni pokušaj legitimizacije statusa quo sprečavanjem oni iz „ispravljanja“ situacije nasiljem. Upravo zato što kritički zamišljeno polje ima „emancipatorsku“ agendu, može završiti nametanjem normativnog dnevnog reda koji replicira aspekte struktura znanja koji su dio problema.

U normativnoj borbi između **ljudske sigurnosti i državne sigurnosti** bez obzira na to, **kritički znanstvenici** ne smiju izgubiti iz vida sve **kulturno-historijske pristranosti** i boriti se kako ostati osjetljiv na alternativne glasove. Ova znanstvena kulturološka pristranost nasilju postaje posebno problematična u situacijama u kojima se vjeruje da političke metode

utjecaja na promjene nisu učinkovite zbog ozbiljne asimetrije u postojećoj bilanci moći. To je poseban slučaj ako se dotična država pretežno bavi **manje vidljivim nasiljem**, kao što je strukturno nasilje koje se u ratnim okolnostima može pravno opravdati kao „**kolateralna šteta**“. Kao libanonski prijatelj jednog od autora tvrdio je kraj libanonskog građanskog rata, „**ponekad je bolje ne imati mir nego imati nepravedan mir**“.

Zbog ne posjedovanja “zadovoljene dimenzije koju sociolozi znanosti očekuju od ustanovljenog znanstvenog područja kao što su formalne strukture, regulirane granice znanstvenog područja te definirani kriteriji certificiranja i standardizacije” (Bilandžić, 2014:111), **terorizam do sada nije uspostavljen kao posebna naučna disciplina**. Imajući u vidu da je terorizam društveni fenomen koji predstavlja neizvjesnu globalnu prijetnju u svijetu, te da će dosadašnja i buduća istraživanja na ovom polju uspjeti u realizaciji studija o terorizmu jer se “process njihovog ustanovljavanja kao zasebnih studija čine se nazaustavljivim” (Bilandžić, 2014:314).

Brojna naučna istraživanja terorizma, poslije terorističkog napada 09/11, bila su naručena od strane vladajućih struktura u svrhu opravdanja proglašenog rata protiv terorizma. Veliki broj istraživanja je bio neobjektivan i zanemarivao je činjenicu da je terorizam postojao i prije 2001. godine. U engleskom govornom akademskom području objavljeno je na hiljade knjiga i časopisa koji su imali za temu terorizam, ali bez kritičkog osvrta. Naučnici koji se bave kritičkim mišljenjem o terorizmu i koji posmatraju terorizam sa drugih neprihvatljivih aspekata nemaju finansijsku podršku vladajućih struktura. Kao posljedica ogromne publikacije studija o terorizmu došlo je do rastućeg nezadovoljstva kvalitetom i obimom rezultata na terenu. Zanemaruje se državni terorizam, a fokus je stavljen na samoubilački terorizam. Politički dominantan diskurs rata protiv terorizma imao je za posljedicu uvođenje zakonodavstva i sigurnosnih praksi koje su umanjile građanske slobode i doprinijele demonizaciji muslimanskih zajednica. Zbog neispunjavanja propisanih kriterija za uspostavljanje naučne discipline, terorizam nije do sada uspostavljen kao zasebna naučna disciplina. Intezivna istraživanja i proučavanja terorizma, te potrebe društva da se na adekvatan način suprostavi neizvjesnoj globalnoj prijetnji, u bliskoj budućnosti je realno očekivati uspostavljanje posebne naučne discipline koja će se baviti terorizmom.

3. Teroristički napadi na SAD-e - 11.09.2001. godine

Najsmrtonosniji teroristički napadi na američkom tlu, u historiji Sjedinjenih Američkih Država, dogodili su se 11. septembra 2001. godine. Napad je izvelo 19 militanata koji su bili povezani sa islamskom ekstremističkom skupinom Al-Kaide. Saumoubilački napadi izvedni pomoću četiri oteta aviona na New York i Washington D.C., uzrokovali su ogromna razaranja, smrt, ranjavanje i patnje nevinih civila, te pokrenuli američke napore u borbi protiv terorizma. Tokom terorističkih napada nikada nije utvrđen tačan broj žrtava, ali zvanični podaci govore da je „oko 2750 ljudi ubijeno u New Yorku, 184 u Pentagonu i 40 u Pensilvaniji“³⁴ Teroristi koji su učestvovali u napadu su umrli. Više od „400 policajaca i vatrogasaca“³⁵ je ubijeno tokom akcije pomoći i spašavanja unesrećenih. Ovi napadi su prozorkovali ogromnu ekonomsku štetu Sjedinjenim Američkim Državama. Za pripremu i oganizaciju terorističkih napada odgovornim se smatra vođa terorističkih organizacije Al-Kaide Osama bin Laden³⁶, iako je Khalid Sheikh Mohammed³⁷ bio operativni planer. Mohammed je osmislio taktičku inovaciju korištenja otetih aviona za napad na Sjedinjene Amreičke Države, a Al-Kaida je pružila osoblje, novac i logističku podršku za izvršenje operacije. Mohammed Atta je izabran da vodi operaciju. On i još 18 terorista, od kojih je većina bila iz Saudijske Arabije, nastanili su se u Sjedinjenim Državama, gdje su neki prošli komercijalnu letačku obuku. Svih 19 otmičara umrlo je u napadima, bin Ladena ubile su američke snage 2011. godine, a Mohammeda su zarobili 2003. godine.

Napadi su imali dubok i značajan uticaj na promjenu vanjske i unutrašnje polike SAD-a. Američki presesjednik George W. Bush objavio je globalni "rat protiv terorizma"³⁸, a nakon čega su otpočeli dugotrajni ratovi u Afganistanu i Iraku. Sigurnosne mjere su radikalno pooštrene širom zemlje, a posebno detaljne kontrole na svim aerodromima. Američki kongres je donio kontraverzni zakon **PATRIOT**³⁹ koji je dao značajna ovlaštenja saveznom obavještajnim agencijama u pogledu istraga i kontrole kroz provođenje zakona i rad obavještajnih službi. Na saveznom nivou formirano je posebno **Odjeljenje za nacionalnu sigurnost**. Ovim zakonom kongres je ovalastio nadležne sigurnosne agencije (FBI) da vrši praćenje i otkrivanje aktivnosti svih terorističkih organizacija putem **prislušivanja** bez

³⁴ Izvor: <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks/The-September-11-commission-and-its-findings>, pristup: 23.01.2021.

³⁵ Ibid.

³⁶ Izvor: <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks>, pristup 23.01.2021.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ <https://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm>, pristup 23.01.2001.

predhodnog odobrenja. Pored toga ovim zakonom se povećavaju aktivnosti na istraživanju organiziranog kriminala i trgovinom drogom. Federalnim agentima je dozvoljeno da traže nalog od suda radi pribavljanja poslovne dokumentacije određenih osumnjičenih firmi radi dolaska do podataka na koji način nabavljaju određene repromaterijale koji bi mogli biti iskorišteni u proizvodnji eksplozivnih i drugih ubitačnih naprava ili provjeru bankovnih računa sa ciljem dolaska do podataka o finansiranju terorista. „Patriot“ zakon je olakšao razmjenu obavještajnih podataka i saradnju među vladinim agencijama radi stvaranja bolje slike o teroristima. Savezničkim agentima je odobreno da kontrolišu bilo koju lokaciju na kojoj se desi teroristička aktivnost, koji uključuje pretres prostorija i elektronski nadzor rada na računarima sumnjivih lica. Prije donošenja ovog zakona, agenti su bili dužni dobiti nalog za pretres od strane nadležnog suda, a sada to više nije potrebno. „Patriot“ zakon olakšao je razmjenu informacija i saradnju među vladinim agencijama kako bi mogle bolje "povezati tačke". **Zakon je maksimalno povećao kazne za terorističke aktivnosti**, kao i za one koji pomažu teroriste u bilo kojem obliku (finansiranje, skrivanje). Ovaj zakon je po mnogima kontroverzan i zadire u **povredu osnovnih ljudskih prava i sloboda**.

Mnoge su države ojačale svoje antiterorističko zakonodavstvo i proširile ovlasti tijela za provođenje zakona i obavještajnih agencija za sprečavanje terorističkih napada. Iako je bin Laden u početku negirao bilo kakvu umiješanost, 2004. godine preuzeo je odgovornost za napade. Al-Kaida i bin Laden naveli su američku potporu Izraela, prisustvo američkih trupa u Saudijskoj Arabiji i sankcije protiv Iraka kao motive. Nakon izbjegavanja hvatanja tokom skoro jednog desetljeća, bin Laden se nalazio u Pakistanu, gdje je prema službenim izvorima „ubijen 02.05.2011.“ tokom američke vojne racije. Tom prilikom američki predsjednik Barack Obama je “potvrdio da su Osamu bin Ladena ubile američke vojne snage na jednom imanju nedaleko od pakistanskog grada Islamabada. U kratkom obraćanju naciji iz Bijele kuće Obama je rekao: "Mogu da prenesem američkoj javnosti i svijetu da su SAD izvele vojnu operaciju u kojoj je ubijen Osama Bin Laden, lider El Kaide."⁴⁰

Teroristički napadi 09/11 pokazale su niz slabosti i propusta obavještajno-sigurnosnog sistema u SAD-e. Obavještajna saradnja i razmjena obavještajnih podataka između sigurnosnih agencija nije bilo nikako. Sigurnosni sistem nije adekvatno odgovorio na teroristike napade. Napadi su iskorišteni za donošenje kontraverznog PATRIOT zakona koji, po mnogima, zadire u ljudska prava i slobode građana koje garantuje Ustav SAD-a.

⁴⁰ Izvor: <https://www.dw.com/bs/ubijen-osama-bin-laden/a-15043307>, pristup 23.01.2001.

Napadi terorista koji su se dogodili 09/11 smatraju prekretnicom savremenog doba u borbi protiv terorizma, te se od toga vremena ona označava kao **nova era borbe protiv terorizma**. Nakon toga terorizam zauzima glavno mjesto među pitanjima kojima se bavi **strategija nacionalne sigurnosti SAD-a**. U prvom takvom dokumentu koji je objavljen 2002. godine terorizam se prikazuje kao “**nova vrsta prijetnje**”⁴¹ s kakvom se američko društvo do tada nije susretalo. Za neprijatelja je proglašen terorizam - “predumišljeno, politički motivisano nasilje počinjeno protiv nevinih ljudi”⁴²

U dokumentu se **terorizam izjednačava sa ropstvom, piratstvom i sa genocidom**⁴³. **Teroristi** se izjednačavaju s tiranima, nazivaju se **neprijateljima civilizacije**. Dalje se u dokumentu tvrdi da se “hiljade terorista nalazi širom **Sjeverne i Južne Amerike, Evrope, Afrike, Bliskog istoka i Azije**”⁴⁴. Ovakav prikaz terorizma i prijetnji ne ostavlja puno mjesta bilo kakvom **osjećaju osim straha**, pogotovo kada se naglašava kako je to novo životno stanje američkog društva. “Karakteristike koje najviše cijenimo, kao što **naša sloboda, gradovi, moderni život veoma su ranjive na terorizam**.”⁴⁵ S druge strane, Vijeće Evropske unije je 2003. godine izradilo prvu sigurnosnu strategiju. U ovom dokumentu terorizam se prikazuje kao strateška prijetnja cijeloj Evropi koja stalno raste i ističe se njegova povezanost religijskim ekstremizmom, koji ima nasilan karakter. Terorizam se prikazuje kao nova vrsta prijetnje, a oružje za masovno uništenje u rukama terorista kao najstrašnji mogući scenario za sigurnost.⁴⁶

Nacionalna sigurnosna strategija SAD-a iz 2006. ostaje dosljedana ranijim strategijama kada je riječ o pomaku od isticanja terorizma kao **ugrožavanja nacionalne sigurnosti** ka ukazivanju na postojanje stvarnog neprijatelja. **Teroristi** se na više mjesta opisuju kao **ubice koje su željne ubijanja nevinih ljudi**. Pored toga, u dokumentu se **terorizam izjednačava sa “fašizmom i komunizmom”** u pogledu sredstava sa kojima se teroristi koriste, a to su **netolerancija, ubistvo, terror i represija**.⁴⁷ Nacionalna sigurnosna strategija SAD-a iz 2010. posmatra terorizam kao “jednu od mnogih prijetnji koji su posljedica globalizacije”⁴⁸.

⁴¹ A National Security Strategy for a New Century, 2002. str. 14

⁴² Ibid. str. 5

⁴³ Ibid. str. 6

⁴⁴ Ibid. str. 5

⁴⁵ Ibid. str. 31

⁴⁶ A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy, 2003.

⁴⁷ The National Security Strategy of the United States, 2006.- str. 1

⁴⁸ The National Security Strategy of the United States, 2010, str.1

Evropska unija je 2010. godine objavila drugu sigurnosnu strategiju. Terorizam se prikazuje kao **globalni problem**, sa zlonamjernim ciljevima, katastrofalnim posljedicama i prijetnja evropskoj sigurnosti, koja neprestano raste.⁴⁹ Posljednja strategija nacionalne sigurnosti SAD-a koje je objavljena 2015. godine, ukazuje na važnost da se **terorističke prijetnje prikazuju kroz mogućnost napada nuklearnim, biološkim i hemijskim oružjem.** Takođe više se koriste pojmovi „**nasilni ekstremisti**“ i „**religijski ekstremisti**“ **umjesto „teroristi**“, što sugerira na **pogrešno definisanje neprijatelja** u smislu usmjeravanja protiv terorističkih politika.⁵⁰ **Sigurnosna strategija Evrope** iz 2016. godine ukazuje na to da se Evropska unija nalazi u egzistencijalnoj krizi i da je izložena stalnim prijetnjama. **Terorizam se prikazuje kao samo jedna od mnogobrojnih prijetnji** (uz organizovani kriminal, klimatske promjene i energetska nesigurnost).⁵¹

Nacionalne sigurnosne strategije SAD-a i Sigurnosne strategije EU označavaju terorizam kao globalnu sigurnosnu prijetnju u svijetu. Američka strategija terorizam izjednačava sa ropstvom, piratstvom i genocidom, te novom vrste prijetnje koja ne isključuje upotrebu oružja za masovno uništenje (nuklearno, biološko i hemijsko oružje). Sigurnosna strategija EU terorizam opisuje kao globalni problem i jednu od mnogobrojnih sigurnosnih prijetnji.

4. Razvoj sigurnosnih studija poslije 11. septembra 2001. godine

U modernoj historiji, mali je broj događaja koji su imali trenutni, transformativni utjecaj kao teroristički napadi 11. septembra 2001. U roku od nekoliko sati, izgledi Sjedinjenih Država duboko su se promijenili. **Postojala su stara vjerovanja o gotovo jedinstvenoj sigurnosti nacije** koja je uživala zahvaljujući dvije okeanske barijere na istoku i zapadu, te prijateljskim susjedima na sjeveru i jugu. Iščezla su široka uvjerenja u sigurnosti kritičnih sistema kao što su komercijalno zrakoplovstvo. Nestalo je i pouzdanje da će terorizam, prastara i porodična pojava, uvijek biti taktika u kojoj je pažnja mnogih bila usmjerena na nasilje nad nekolicinom. Reakcija Amerike na **kataklizmu** bila je promptna i sveobuhvatna, sa masovnim inicijativama u uvjerenju da je globalnom sigurnosnom okruženju, kao i ključnim nacionalnim institucijama, potrebno preoblikovanje kako bi građanima omogućili bolju sigurnost.

⁴⁹ Internal security strategy for the European Union: Towards a European security model, 2010.

⁵⁰ National Security Strategy, 2015.

⁵¹ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, 2016.

U skladu s tim, Sjedinjene Države brzo su izvele vojnu akciju protiv talibanskog režima u Afganistanu i protiv Iraka to jest Sadama Huseina. Prva kampanja izvedena je zbog očigledne povezanosti talibana i Al-Kaide, izvođača 9/11 napada, koji je djelovao izvan Afganistana (Bilandžić, 2012:49-69)

Mnogo je različitih razloga bilo za ovaj rat, ali onaj koji je administracija Georgea W. Busha držala u cijelom je da se temeljni uslovi koji podržavaju teror nisu mogli promijeniti sve dok je Sadamova diktatura ostala na vlasti. Prema tom argumentu politika Bliskog Istoka mogla se srušiti samo velikom vojnom kampanjom na jugozapadu Azije. Zajedno s dva rata, američke obavještajne i policijske zajednice, radeći sa svojim partnerima širom svijeta, krenule su na uništavanje Al Kaide i savezničkih grupa putem opsežnih tajnih operacija i operacija provođenja zakona. **U kući su započeli drugi ogromni naponi**, vođeni percepcijom da gotovo dvije desetine agencija uključenih u pružanje sigurnosti američke domovine nisu bile u stanju izvršiti zadatak koji nije konsolidiran i obnovljen. Uspostavljanje **Odjela domovinske sigurnosti bilo je najambicioznija birokratska reorganizacija** od stvaranja Odjela za odbranu nakon Drugog svjetskog rata, a s obzirom na širinu aktivnosti za koje je novi odjel trebao biti odgovoran, to može imati još ambicioznije spajanje.

Potaknuti nalazima komisije 11. septembra, također je donijet **plan reorganizacije obavještajne zajednice**. Prateća obnova američke vlade i vojni naponi bili su nova razrada **nacionalne strategije** za suočavanje s opasnošću otkrivenom 11.septembra i preusmjerenje i proširenje nekih aktivnosti kako bi se ispunili zahtjevi navedene strategije. Uoči snažnog ideološkog izazova Sjedinjenim Državama i postojećeg globalnog poretka, Bushova administracija nastojala je poboljšati američki napredak **velikom nadogradnjom javne diplomatije**. Doprinosivši vojne i obnovljajuće napore u Iraku, administracija je demokratizaciju učinila središnjim ciljem njegove vanjske politike, posebno u muslimanskom svijetu. Ova područja nastojanja teško iscrpljuju sve promjene u američkoj politici od 11.septembra, ali one su predstavnik glavnih inicijativa. **Studija globalizacije** nosi važne konceptualne uvide u savremenu sigurnosnu agendu koja slijedi nakon događaja 11.septembra. **Međusobna povezanost globalizacije i sigurnosti** može se vidjeti u odgovoru Sjedinjenih Država na 11.septembar i njegovu nastojanju da **projektuje vojnu snagu na globalnoj razini** s opadajućim referencama na vrijeme i geografsku udaljenost te raznovrsnom sposobnošću suverenih država da odgovore izazovu sigurnosnih problema u budućnosti.

Sigurnost je ponovo zauzela središnju fazu međunarodnih programa društvenih nauka i politika. (Donnelly,2005). Događaji 11.septembra 2001 i sukobi u Afganistanu koji su uslijedili ukazali su na mnoge **razvojne trendove i složenosti savremene sigurnosti**. Različite društveno-naučne discipline, uključujući **međunarodne odnose** i tradicionalno raznoliko područje sigurnosnih studija, već su izvedene kako bi pružile objašnjenja o naknadnim rezultatima 11.septembra. Također je neizbježno da se razumijevanje 11.septembra primijeni još jedno polje ispitivanja, **globalizacijske studije**. Iako ovo polje možda još nije dovoljno uspostavljeno u svom statusu pojedinca da bi se općenito moglo govoriti o velikim slovima, u raspravama između političkih i akademskih krugova nakon 9/11 postojao je definitivni smisao u kojem su ti događaji bili **vezani za fenomen globalizacije** i da oni koji se bave njegovom proučavanjem mogu **posjedovati različitu vrstu znanja** koja bi mogla pridonijeti raspravi o sigurnosti. **Studija globalizacije** ima mogućnost da napravi povoljan, ako ponekad dopunski, **doprinos proučavanju sigurnosti** nakon 11.septembra.

Sami procesi globalizacije, definirani na različite načine, uključujući **liberalizaciju, konvergenciju i nadteritorizaciju**, tvore jednu konceptualnu sliku i objašnjenje za počinjenje i reagovanje na nasilni sukob i terorizam. **Studija globalizacije** je sama po sebi multidisciplinarno polje, koje privlači **međunarodne odnose, međunarodnu političku ekonomiju, ekonomiju, sociologiju, historiju** i niz drugih stručnih oblasti. Ovakav **pristup** je vjerovatno **manje ograničen** tradicionalnim raspravama **o sigurnosti usmjerenim na državu**, pa je stoga vrlo pogodan da se uhvati u koštac sa složenom i sveobuhvatnom sigurnosnom agendom nakon 11.septembra. Nudi način da se pozabavi njegovom multi-akterskom prirodom u smislu otkrivenog (ako ne i potpuno novog) širenja sigurnosnih aktera; **njegova višedimenzionalna** priroda koja uključuje **političko-vojnu, ekonomsku, društvenu i ekološku sigurnost**; njegova **multiregionalna priroda** u zataškavanju i povezivanju sigurnosti niza regija sa Bliskog Istoka, u Africi, Evropi, istočnoj Aziji; i njena međusobno povezana priroda u pogledu svih ovih aktera, dimenzija (Bechtol, 2010:2).

Uvijek postoji stalna opasnost da se i **pojmovi globalizacije i sigurnosti prekomjerno razvlače** do gubitka oštine u njihovoj **konceptualnoj definiciji i objašnjenju** (Ludes, et all, 2004:46-73). Susan Strange je pozvala zajednicu na studije globalizacije napomenuvši kako se fenomen koristi **za analizu svega**, od interneta do hamburgera, a ovo nam služi kao upozorenje da bismo trebali biti oprezni u primjeni globalizacije na temu

sigurnosti, već dobro razvijenog područja. Oni koji sebe doživljavaju kao žrtve napada mogu tvrditi da je **terorizam antiglobalizacijska sila**, ali ovo je izjava, kako je navedeno niže, koja može prodrijeti do istine samo ako je **globalizacija pažljivo definirana iz različitih perspektiva** i otkrivanja određenih elemenata ovih širokih pojava kojima se **otpornici terorizma suporostavljaju**. U međuvremenu, oni koji sebe vide žrtvama globalizacije i srodnih zla, ili u političkim i akademskim zajednicama koje argumentiraju slučaj u korist takve percipirane viktimizacije, **mogli bi pogoditi globalizaciju kao istinsku silu za stvaranje nesigurnosti**. Međutim, ako se to odnosi na ispitivanje **povezanosti globalizacije i sigurnosti**, to predstavlja rizik da se dublje shvati njihova **međusobna povezanost**. **Proučavanje globalizacije** može dodatno rasvijetliti snagu koju su imali događaji 11. septembra i omogućiti sigurnosnim studijama da shvate njihove posljedice. Problem konceptualne jasnoće prevazići će se pokušajem **usvajanja dvostupanjske definicije globalizacije koja objašnjava kako ona utječe na sigurnost**. Problem koliko duboko treba israživati **međusobnu povezanost globalizacije i sigurnosti** će se rješavati ograničavanjem ispitivanja na koje načine su **globalizacijski fenomeni utjecali na stvaranje i reakciju na nasilni sukob**, a ne u ovom konkretnom kontekstu koji vodi čitavu famu **potencijalnih sigurnosnih problema koji su se otvorili globalizacijom**. Minimalno znanje o Bliskom Istoku ne može se lako savladati, ali strategija članka je s jedne strane u nadi da će neke lekcije o utjecaju globalizacije na Istočnu Aziju biti prenosive na druge regije, a s druge strane da će neki ponuđeni uvidi odjeknuti s više stručnjaka na ovom području.⁵²

Teroristički napadi 09/11 su otvorili jedno novo poglavlje u razvoju sigurnosnih studija. Sigurnost je ponovo zauzela centralnu fazu međunarodnih programa, društvenih nauka i politika. Ovi napadi i sukobi u Avganistanu su ukazali na nove razvojne trendove i složenost savremene sigurnosti koja je povezana sa fenomenom globalizacije u svijetu. Studije globalizacije, kao multidisciplinarno područje, značajno može doprinijeti razvoju sigurnosnih studija nakon 09/11. Ove studije obuhvataju međunarodne odnose, međunarodnu političku ekonomiju, ekonomiju, socijologiju, historiju i druge naučne oblasti. Međusobna povezanost globalizacije i sigurnosti treba da bude proučavana na koje načine globalizacijski fenomeni utiču na stvaranje i reakciju na nasilni sukob. Globalizacija svijeta je nametnula potrebu da se sigurnost sagledava i proučava globalno. Koncept sigurnosti se promjenio u globaliziranom svijetu, a nevojne prijetnje su postale dominantne i učestale.

⁵²Ibid.

5. Komparativna analiza zastupljenosti nastavnih sadržaja iz područja sigurnosti u studijskim programima sigurnosti na visokoškolskim ustanovama u BiH

Teroristički napadi 09/11 su potakle mnoge međunarodne akademske zajednice, pa tako i u Bosni i Hercegovini za uspostavljanje ogromnog broja nastavnih sadržaja i programa iz područja sigurnosti. Na mnogim akreditovanim univerzitetima u Bosni i Hercegovini (državni i privatni) osnovani su posebni odjeli i katedre za sigurnosne studije na kojima su razvijeni nastavni programi iz sigurnosnih studija. Na teritoriji Bosne i Hercegovine ne postoji jedan jedinstveni program studija koji se isključivo bavi sigurnosnim studijama koji je usklađen sa potrebama građana. Većina programa je sličnog ili istog nastavnog sadržaja, tako da možemo reći da se ti programi međusobno preklapaju ili su u velikoj mjeri slični ili istovjetni. U komparativnoj analizi korišteni su prikupljeni podaci sa visokoškolskih ustanova u Sarajevu (Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije i Fakultet političkih nauka), Mostaru (Visoka škola Logos centar), Kiseljaku (Fakultet za kriminalistiku i sigurnosne studije INTERLOGOS), i Banja Luci (Fakultet bezbjednosti).

Komparativna varijabla	Visokoškolska ustanova				
	FKKS - Sarajevo	FKS - INTERLOGOS	FB Banja Luka	Logos Mostar	FPN Sarajevo
Broj predmeta sa sadržajem sigurnosti	18	26	15	26	12
Broj obaveznih predmeta sa sadržajem sigurnosti	9	15	8	23	11
Broj izbornih predmeta sa sadržajem sigurnosti	9	11	7	3	1
Broj predmeta drugih naučnih oblasti ili polja	28	13	17	13	18
Ukupan broj predmeta tokom studija	41	39	32	39	30
Broj ECTS bodova/kredita	240	240	240	240	180

Tabela 3. Komparativna analiza zastupljenosti predmeta sa sadržajem sigurnosti na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini (izvor: Kržalić, 2013:9)

U tabeli 3. je prikazana komparativna analiza zastupljenosti predmeta sa sadržajem sigurnosti na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini koji su smješteni u gore navedenim gradovima. Na osnovu gore navedene tabele možemo doći do spoznaje da je najveća **“zastupljenost predmeta sa sadržajem sigurnosti, kao nastavne discipline u studijskim programima Studija sigurnosti” na “Fakultetu za kriminalistiku i sigurnost Univerziteta INTERLOGOS u Kiseljaku i Visokoj školi Logos centar u Mostaru”**. Ova zastupljenost u procentualnom nivou je **“66 posto** predmeta četverogodišnjeg programskog studija, odnosno kroz **24 predmeta** studenti mogu izučavati pojave sigurnosti, dok kroz 13 predmeta izučavaju druge naučne discipline”. Na drugim visokoškolskim ustanovama “izučavanje dugih naučnih disciplina kroz predmetnu materiju je veće u odnosu na izučavanje predmeta u oblasti sigurnosti. Taj odnos je preko 50 posto u korist drugih naučnih disciplina, a na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu taj odnos dostiže i 60 posto u korist drugih naučnih disciplina/oblasti”. Kad govorimo o **najvećoj zastupljenosti“ obaveznih predmeta sa sadržajem sigurnosti** u studijskim programima navedenih visokoškolskih ustanova, studijski program Sigurnosnih studija Visoke škole **Logos centar Mostar**” i studijski program Fakultetu za kriminalistiku i sigurnost **Univerziteta INTERLOGOS u Kiseljaku** **“imaju najveću** zastupljenost obaveznih predmeta sa sadržajem sigurnosti. Najmanja zastupljenost ovakvih obaveznih predmeta je na Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije u Sarajevu, gdje je isti broj obaveznih i izbornih predmeta (9:9)” (Kržalić, 2013:9).

U skladu sa podacima koji su dobiveni putem komparativne analize zastupljenosti nastavnih sadržaja iz područja sigurnosti koji se izučavaju na studijskim programima sigurnosti u Bosni i Hercegovini, može se zaključiti **“sigurnost je, danas, etablirana naučna i nastavna disciplina** koja je zastupljena u samostalnim studijskim programima sigurnosti na pet visokoškolskih ustanova u BiH”. Na visokoškolskim ustanovama u BiH studenti pohađaju trogodišnje (180ECTS) i četverogodišnje preddiplomske sigurnosne studije, a oni koji to žele mogu da nastave postdiplomske i doktorske sigurnosne studije.⁵³ U analizi navedenih studijskih programa sigurnosti na visokoškolskim ustanovama u BiH dolazimo do spoznaje da **“studenti imaju mogućnost da izučavaju sadržaje drugih naučnih disciplina u okviru posebnih predmeta, dok je prisustvo predmeta sa sadržajem sigurnosti ispod 45 posto”**, nasuprot toga **“sigurnosni sistem naše zemlje, kao i sigurnosni subjekti naše zemlje izučavaju samo u okviru dva studijska programa”⁵⁴**.

⁵³ Ibid. Str.10.

⁵⁴ Ibid.

Na kraju možemo zaključiti da ovo **“stanje neminovno ukazuje na potrebu razvoja i implementacije novih, međusobno i međunarodno usklađenih predmeta sigurnosti u programima sigurnosnih studija BiH”**. Ovaj vid usklađivanja je neophodno izvršiti “na svim nivoima studija (preddiplomskim, diplomskim i doktorskim).” Primjena i razvoj ovog modela predstavlja čvrstu osnovu “za međunarodnu saradnju nastavnika i studenata u procesu obrazovanja menadžera sigurnosti” što svakako može da ima dobar uticaj “na bolju koordinaciju između potrebe i potražnje za osobljem koje završi programe sigurnosnih studija” na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini.⁵⁵

Nakon terorističkih napada 09/11 došlo je do ekspanzije izučavanja i istraživanja na polju sigurnosnih studija na području Bosne i Hercegovine. Možemo reći da je veliki broj nepotrebnih sigurnosnih studija rezultat nepostojanje jedinstvenog obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini. Obrazovanje ogromnog broja studenata za potrebe sigurnosnih institucija Bosne i Hercegovine je nepotreban i suvišan. Veliki broj svršenih studenata sigurnosnih studija nije u mogućnosti da nađe svoje adekvatno zaposlenje jer ne postoji usklađena politika koja bi regulisala potreban broj određenih kadrova za sigurnosne institucije Bosne i Hercegovine. Ovakav pristup ima za posledicu da se bespotrebno troše ogromna finansijska sredstava građana i obrazovnih institucija, te da se promovišu brojni kadrovi u određena sigurnosna zvanja koji nisu potrebni društvu.

Da bi se unaprijedili programski sadržaji izučavanja sigurnosnih studija na visokoškolskim obrazovnim institucijama u Bosni i Hercegovini potrebno je uspostavljanje “jedinstvenog i međunarodno usklađenog programa sigurnosnih studija, koji će biti prilagođen” potrebama društva radi unapređenja “rada sigurnosnih institucija u BiH”⁵⁶.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

TREĆI DIO

TRENDOVI U RAZVOJU SIGURNOSNIH STUDIJA

1. *Realistički osvrt*

Studija sigurnosti razvila se u Međunarodnim odnosima kao kapija za razumijevanje pokretačkih snaga u međunarodnoj politici. (David, 2002). Sve **veći globalni i katastrofalni sukob čini da istraživanje sigurnosti bude centralno za kreatore politika i akademce koji žele razumjeti i predvidjeti ponašanje** u globalnoj politici. **Realizam opisuje svjetski poredak kao sistem nadmetanja samozainteresiranih državnih aktera pod anarhijom.** Ovo razumijevanje svjetskog poretka ima direktan utjecaj na definisanje sigurnosti kao obilježja te anarhije. Realizam se smatra jedina teoretski prihvatljiva paradigma u kojoj se mogu razumjeti studije sigurnosti. Međutim, definicija sigurnosti se proširila posljednjih godina, pa je potrebno ispitati koliko je **realizam uspio prihvatiti i predvidjeti ovu promjenu.** Ovo širenje ne ide dovoljno daleko u testiranju granica realističke paradigme, što će dovesti do **ispitivanja razvoja kritičkih sigurnosnih studija, koje i objašnjava i kritikuje realističku dominaciju nad sigurnosnim studijama** (Bilandžić, 2012:49-69). Konačno, jedini način na koji je moguće razumjeti koliko je realizam uspio dominirati u istraživanju sigurnosti je korištenjem okvira kritike koji koriste kritički teoretičari sigurnosti.

Prvo izdanje Međunarodne sigurnosti 1976. godine sigurnost je definiralo kao faktore koji imaju "**neposredan utjecaj na strukturu sistema države i suverenitet njegovih članova**", s posebnim naglaskom na prijetnju i kontrolu sile. Henry Kissinger, realistični akademik i američki državni sekretar, tvrdio je da je „**koliko realno doživljavamo naše nacionalne interese**“ **glavna sigurnosna briga.** Ovim se fokusiraju sigurnosne studije države kao garanta sigurnosti, državnog sistema kao odrednice ponašanja države i sigurnosti izjednačene sa interesom. **Za realiste nijedna država neće žrtvovati svoje interese da bi služila široj zajednici.** Američka **Strategija nacionalne sigurnosti i politike** primijetila je da **prijetnja anarhije** u međunarodnom sistemu **utječe na sigurnosnu strategiju.** Sigurnost se, dakle, razumije **u jeziku nesigurnosti i prijetnju nacionalnoj državi.** Ideja anarhičnog državnog sistema ostaje u velikoj mjeri nesporna, čak i od strane liberalističkih protivnika realizma. Joseph Nye opisuje međunarodnu politiku kao '**anarhičnu u smislu da nema više vlade.** Iako za **liberaliste** to neće dovesti do državne agresije, jer to provjeravaju međunarodne organizacije, to je ipak prihvaćanje **nacionalnih država kao glavne prijetnje**

sigurnosti (Collins,2010:15-25). Institucije mogu dati zakon o zaštiti sigurnosti, ali ne uklanjaju izvore nesigurnosti. **Realizam** ne zahtijeva agresiju država, međutim pretpostavlja da **u međunarodnom sistemu postoji osjećaj prijetnje**. Za utemeljitelja **neorealista**, Kenneth Waltz, „**država će upotrijebiti silu za postizanje svojih ciljeva**“ pod anarhijom, međutim „**konačna briga države nije za vlast, već za sigurnost**“. **Sigurnost je, dakle, definirana jezikom sile i državnim interesima**. Time je terminologija sigurnosti dominirala realizmom. To je izravan izazov realističnom pojmu sigurnosti koji je u stvarnom interesu država, a ne zasniva se na pogrešnom razumijevanju ponašanja države. Prijetnja mora biti stvarna, a ne zamišljena kako bi uopće djelovala kao odrednica ponašanja države. To se kaže, propitivanje da li se sigurnosna dilema donosi putem stvarne ili pogrešno shvaćene prijetnje ne potkopava ideju da je ponašanje države određeno pretpostavkama koje se zasnivaju na sistemu. Iako **realistička teorija** može sadržavati kontradikciju u pogledu „istinskih“ motivacija država, opća **paradigma nesigurnog međunarodnog okruženja ostaje**. Realizam je, dakle, uspio izdržati ovu kritiku i zadržati dominaciju nad pojmom sigurnosne dileme.

Sigurnosna dilema postaje očigledna ispitivanjem rasa u naoružanju poput jugoistočne Azije nakon hladnog rata. Uprkos nezapadnjačkoj i regionalnoj perspektivi koja se pojavila nakon propasti američkog i sovjetskog utjecaja u regiji, **realističke pretpostavke ostale su ključne teme**. Sjedinjene Države i Sovjetski Savez dominirali su u odnosima između članica ASEAN-a, ali s povlačenjem svojih vlasti nakon povratka anarhične neizvjesnosti iz hladnog rata. Na primjer, smatra se da je Singapur izgradio sigurnosnu strategiju gdje bi moglo biti neophodno pokretanje prevladavajućeg napada na potencijalnu malezijsku agresiju. Zaključno, **realizam je značajno dominirao u istraživanju sigurnosti**. To je očito po njegovoj dominaciji nad jezikom sigurnosnih studija, posebno u **pogledu država kao referentnih objekata, te agresije, anarhije i upotrebe sile kao ključnih karakteristika međunarodnog sistema**. Samo kroz objektiv kritičkog teoretičara sigurnosti moguće je shvatiti u kojoj je mjeri ta dominacija nastupila. Što je još važnije, **kritičke studije sigurnosti** pokazuju koliko je **nemarni realizam od značaja za najvažnije formulacije sigurnosti**, poput identiteta. Priroda ovog kritičkog izazova je za razliku od drugih opozicionih teorija, poput liberalizma i postmodernizma dosta realnija, ukoliko ne daje alternativnu viziju stvarnosti, već umjesto toga daje 'etos' kritike. Korištenje ovog kritičkog pristupa ukazuje da će sigurnosne studije postati otporne na dominantne teorije. Ovo ohrabivanje kritičkog mišljenja podriva **stalnu realističnu dominaciju nad sigurnosnim studijama**.

Na osnovu gore iznesenih stavova možemo doći do spoznaje da **anarhija** predstavlja osnovnih **koncept realističkih teorije**. Realisti posmatraju da su međunarodni odnosi anarhični jer ne postoji uspostavljeni suvereni sistem između država. Države, svaka za sebe, uspostavlja svoj suverenitet bez obaveze ili odgovornosti prema drugim državama. Nasuprot toga u okviru države je uspostavljena hijerarhijska struktura od vrha do dna, sa jasno preciziranim odgovornostima i obavezama institucija i građana koji žive u njoj. Realisti nastoje analizirati mogućnosti saradnje država u anarhiji.

Sigurnost se shvata kao nesigurnost i prijetnja državnim interesima, a državu vide kao dominantnog aktera međunarodnih odnosa. Realizam značajno dominira u izučavanju sigurnosti. Sigurnost se potiče povećanjem moći države. Za eliminisanje dominacije realizama nad sigurnosnim studijama potrebne su kritičke studije koje trebaju dokazati koliko je nemarni realizam od velikog značaja za najvažnije formulacije sigurnosti poput identiteta.

2. Liberalni idealizam

Liberalni idealizam se pojavio tokom “hladnog rata” odnosno nakon završetka drugog svjetskog rata. Rezultat pojave liberalizma je uspostavljanje Lige naroda i Ujedinjenih nacija. “Smatra se da liberalistička perspektiva danas prevladava u međunarodnoj politici” (Collins, 2010:48). “U međunarodnoj politici” **liberalni idealizam “na države gleda kao na najvažnije aktere, ali ih promatra kroz prizmu različitih interesa unutarnjih aktera** te veliku pozornost posvećuje i drugim akterima međunarodnih odnosa. **Suverenost se ne smatra nedodirljivom kategorijom** pa se uvelike promiču multilateralne institucije i međunarodni režimi, jer se smatra da **povećanje interakcija i međuovisnosti smanjuje sigurnosne dileme i unapređuje međunarodnu zajednicu**”. (Tatalović, et al, 2012:4). Kritika realizma šezdesetih godina prošlog stoljeća oblikuje pluralistički pristup. “Sve veća važnost UN-a i Europske zajednice te drugih subjekata međunarodnih odnosa relativizira koncept nacionalnog interesa i defetizira ključnu ulogu države i moći. Predmet međunarodne suradnje postaje sve više tema, a **sigurnosne studije pozicioniraju se kao podvrsta međunarodnih odnos**” ((Tatalović, et al, 2012:4). Kao oblici kolektivnog utjelovljenja procjene **politički se strahovi proizvode i održavaju samo društvenim interakcijama**. Uspomene, traume, prakse, obredi, simboli i drugi kulturni resursi koji **podržavaju politički strah** uvijek su otvoreni za takmičenje i destabilizaciju. Pa ipak, u **sigurnosnim studijama logika straha** kao relativno ustaljene i stabilne supstance koja se može privući da služi uskim, instrumentalnim svrhama **uživa široku privlačnost**.

Posljedica je poseban oblik distopijske teorije, iskrivjavajući idealizam koji zanemaruje i empirijsku krhkost strahova, kao i često rasute borbe moći koje oblikuju ovu emociju na mnoštvo različitih načina. Distopija se “definiše kao fikciono društvo koja predstavlja antitezu utopije. Distopiju kao sistem karakteriše ugnjetavajuća društvena kontrola, poput autoritarnih ili totalitarnih političkih režima”⁵⁷. Korisno je za početak pogledati dvije vrlo različite figure: Stephen Walt⁵⁸ i Didier Bigo⁵⁹. Walt je postao suštinski nosilac zastave za **konvencionalni neorealizam** koji nastavlja da **definira glavni tok sigurnosnih studija** u Americi. Bigoov doprinos takozvanoj pariškoj školi učinio ga je središnjim likom u **kritičkim studijama** sigurnosti koje su eksponencijalno porasle izvan matičnog područja američke države u međunarodnim odnosima. Iako obojica drže oštro različita razumijevanja sigurnosti, metode i svrhe istraživanja, iznenađujuće su **slična u pogledu odnosa između straha i konstrukcije prijetnji**. Nigdje to nije očiglednije od bliske sličnosti njihovih figura “pretvarača prijetnji” i “menadžera nevolje” (Chomsky, 2006). Ovdje se ne brani međunarodni sistem, anarhija, ravnoteža snaga niti bilo koji drugi koncept koji je normalno povezan s **neorealističkom teorijom**. Opasnosti s kojima se suočava **aparatus nacionalne sigurnosti** u zapadnim državama uveliko je **predviđen**. Sve, od **olimpijade, od međunarodnog terorizma, do neologizma cyber sigurnosti, do prijetnje globalnim zagrijavanjem**, gotovo je nestalo proporcionalno, posebno u odnosu na **tradicionalnu opasnost međudržavnog sukoba**. Umjesto da objektivno razluče zahtjeve nacionalne sigurnosti od materijalne raspodjele moći, sigurnosni program Sjedinjenih Država postao je **naduven** mnoštvom napuhanih **prijetnji**.

Prema Waltovom mišljenju, ne iz razloga što Amerikanci pretjeruju u **strahu od sigurnosti** je postojanje opsežne **industrije profesionalnih ljudi koji prijete**, koji razmještaju dobro iscrpljenu lepezu argumenata kako bi nas **uvjerali da smo u stvari u velikoj opasnosti**. Putem različitih argumentiranih **tehnika prijetnje mogu izazvati strah** u američkoj javnosti zbog prijetnji drugima. Takve „isprobane metode ne rade čitavo vrijeme, naravno, ali su nesporno efikasne. To je jednostavno latentni društveni resurs aktiviran diskurzivnim performansama čudovišta koji pomaže u osvajanju **odobravanja publike**. Bigovo ispitivanje profesije bezbiječnosti, „sa svojim etozom⁶⁰ **tajnosti i zabrinutosti za upravljanje strahom ili nelagodom**“, više liči na Walt-ove prijetnje.

⁵⁷ <https://velikirecnik.com/2016/04/05/distopija/>, pristup 25.01.2021.

⁵⁸ Stephen M. Walt profesor je međunarodnih odnosa na univerzitetu Harvard, Cambridge, US, izvor: <https://foreignpolicy.com/author/stephen-m-walt/>, pristup 31.01.2021.

⁵⁹ Didier Bigo je profesor međunarodnih odnosa na institutu za političke studije u Parizu, izvor: <https://www.kcl.ac.uk/people/professor-didier-bigo>, pristup 31.01.2021.

⁶⁰ Etos – običaj, čud, narav, karakter – izvor: <http://staznaci.com/etos>, pristup 31.01.2021.

Njegova zabrinutost za one koji rade u profesionalnom polju sigurnosti, protežući od vladinih birokracija, policije, obavještajnih agencija, vojnika i njihovih privatnih partnera, dolazi kao reakcija na ranije pristupe usko usredotočene na objavljeni sigurnosni govorni akt. **Društvena proizvodnja opasnosti**, tvrdi Bigo, dijelom je podržana „osjećajem rutine, svakodnevnim praksom birokracije koja proizvodi nesigurnost u oblastima politike poput migracije i tehnika upravljanja kao odgovor“⁶¹. Ovaj je zadatak omogućen samo **spretnim generiranjem i upravljanjem strahom**. Stručnjaci za sigurnost učestvuju u široj diskurzivnoj formaciji gdje **riječ imigracija postaje izraz za kataliziranje strahova ili nesigurnosti** u vezi s ekonomskim, socijalnim i političkim razvojem zapadnih zemalja. Ono postaje **faktor straha i zabune** u vezi sa **nacionalnim kulturnim identitetima**, kao i slabostima mehanizama solidarnosti. Upravo kroz ovu sposobnost različitih programa upravljanja, posebno kroz institucionalizirane rutine, moguća je **sekuritizacija pitanja poput migracije**. Razlike između Walta i Bigoa ne mogu se izostaviti. Za Walta je neophodan polemički opis čudovišta, jer ti glumci nesmotreno **pretvaraju prijetnje iznad i izvan onoga što je objektivno i razumno** zasnovano na trenutnom **međunarodnom okruženju**. Bigo odbacuje sam uokvirivanje **inflacije prijetnji**, jer pretpostavlja neku mitsku osnovu iz koje se mogu razabrati **"istinske" procjene prijetnji**. Pitanja sigurnosti u ovom pogledu uvijek su historijski smještena u odraz određenih interesa i načina upravljanja. Ipak, ta duboka filozofska podjela oko konstrukcije prijetnji je ono što konvergenciju između figure prijetnje i upravitelja nelagodnosti čini još upečatljivijom. I Walt i Bigo predviđaju skup glumaca koji predvidivom i institucionaliziranom regularnošću učestvuju u nizu logičkih poteza koji spajaju **prikrivene strahove s izrazitim sigurnosnim planom**. Ti se **strahovi**, koji nikada ne izgledaju kao manjkavi, **pojačavaju, upravljaju i oblikuju u instrumentalne svrhe** ovih aktera. Oboje predstavljaju niz tehnika, poput **stvaranja kategorija identiteta**, koje se mogu koristiti za **cirkulaciju straha**, ili kako to Walt sažaljeno kaže **zbog zastrašivanja svojih građana**, zbog zabave i profita. Iako su nijanse oko ovih figura različite, kada je u pitanju njihova središnja uloga u iskorištavanju straha da bi se stvorila zajednička slika prijetnje, one su iste. Činjenica da se politički akteri toliko često bore i trude da sačuvaju temeljni osjećaj tjeskobe i krize oko pitanja sigurnosti ukazuje na **nesiguran skup odnosa moći** koji okružuju emocije. Da budemo jasni, znanstvenici poput Walta i Bigoa nude vrlo bogate **konceptije moći** unutar svojih istraživanja. Waltov neorealizam ima izričit pogled na materijalnu državnu moć, pa je ovo gledište teško uskladiti sa njegovim spisima o sigurnosnim diskursima.

⁶¹http://www.bezbednost.org/upload/document/nacionalna_i_globalna_bezbednost.pdf, pristup 18.10.2021.

Bigo nudi mnogo bogatiju konceptualizaciju moći koja crpi i konstitutivnu snagu govornih činova, kao i pozicioni autoritet profesije sigurnosti. Iako su ovi oblici moći važni, oni ne moraju nužno **oblikovati kolektivne emocije** koje se mogu nalaziti u mnogo disperziranim skupinama kulturnih praksi. Ako razmotrimo, na primjer, nedavnu tvrdnju Stephena Hawkinga da bi **pojava umjetne inteligencije** mogla ugroziti čovječanstvo. Ova tvrdnja vjerovatno je odjeknula u društvima poput Sjedinjenih Država gdje su **filmovi i tekstovi iz popularne kulture autonomne industrije** dugo smatrali opasnim. Za razliku od toga, kako tendencija Japana da preplavi mašine sa senzualnim osobinama odražava određene domorodne religiozne propise. Mašine koje u jednom društvu mogu biti **kulturološki identifikovane kao strahovi** mogu biti komfor ugođe, sentimentalnosti, pa čak i sreće u drugom društvu. U određenim slučajevima postojeće kulturne prakse mogu naglo ograničiti moć autoritativnog govora da generira **kolektivne strahove**. Karakterizacija sigurnosnih studija kao distopije zbog nepoštovanja odnosa moći i empirijskih okolnih emocija može se činiti upitnom. Ovakve optužbe za **idealizam često se shvataju kao oblik uvrede**. Ipak, obzirom na to kako ti pogledi na **strah** imaju tako širok i dugotrajan status **u sigurnosnim studijama**, u određenom smislu neophodna je **provokacija**. Ako bilo koji produženi **nadzor emocija** utvrdi da je distopijski pogled na sigurnosne studije neodrživ, tada se postavlja pitanje na koje vrste svijeta zapravo pridonose kolektivne emocije u svjetskoj politici? Odgovori na ovo pitanje moraju biti složeniji od pojednostavljenih utopija ili distopija, ali obećavaju da će biti i mnogo zanimljiviji.⁶²

Liberalni idealizam gleda na države kao najvažnije aktere u međunarodnoj politici, ali ih posmatra kroz prizmu različitih interesa unutarašnjih aktera. Suverenost se ne smatra nedodirljivom kategorijom pa se stavlja akcenat na uspostavljanje multilateranih institucija (UN, EU, INTERPOL, NATO i dr.) i međunarodnih režima (klimatski režim, kontrola nuklearnog naoružanja, sudovi za istraživanje ratnih zločina i genocida, finansijski tokovi, prekogranična i obavještajno-sigurnosna saradnja, itd.). Sigurnosne dileme se smanjuju povećanjem interakcije i međuovisnosti država čime se unapređuje opšta stabilnost međunarodne zajednice.

⁶²Ibid.

3. *Socijalni konstruktivizam i pluralizam*

Socijalni konstruktivizam podrazumijeva “teorijsko stajalište prema kojemu se društvene pojave i ljudska stvarnost spoznajno izgrađuju društvenim međudjelovanjem”⁶³. Socijalni konstruktivizam je uspostavljen nakon završetka hladnog rata i postavio mnoga pitanja koja se odnose na shvatanje sigurnosti. On gaji **sociološki pristup i naglašava dimenziju kulturne politike** u donošenju političkih odluka koje imaju **sigurnosne implikacije. Sigurnost pojedinaca i država prikazuje kao socijalne konstrukte** (Kolodziej, 2011:206) koji nisu statični nego se tijekom vremena mijenjaju. Interese aktera, pa i država, uvelike određuje identitet koji je, također, **promjenjiv društveni konstrukt**.

Konstruktivizam je čvrsto utvrđen kao glavna teorija međunarodnih odnosa, bilo je iznenađujuće malo pokušaja da se to sistemski primijeni na analizu izgradnje mira. To se dijelom može objasniti činjenicom da se konstruktivizam prije svega fokusirao na **međudržavne odnose**, dok je **izgradnja mira velikim dijelom unutardržavni proces**. Ipak, to je i iznenađujuće obzirom na to da i konstruktivizam i kritički pristupi izgradnji mira **imaju osnovu u kritičkoj teoriji**, posebno onoj koju je formulisala Frankfurtska škola. (Risse, 2004: 159-176). Konstruktivizam koristimo kako bi objasnili **analizu zajedničkog sukoba koji nastaje u kontekstu izgradnje mira**: između opštih pretpostavki zasnovanih na liberalnom individualizmu i onih utemeljenih na lokalnoj povezanosti.

Liberalni individualizam povezan je sa prirodom države, sistemom Ujedinjenih nacija, globalnim kapitalom, donatorima i nevladinim organizacijama. **Lokalna povezanost** u mnogim konfliktima pogođenim sukobima u konačnici je vezana za **socijalno i antropološko stanje države** i povezana je sa mješavinom samoodređenja, pluralizma vrijednosti i raspravama o alternativama, koje su potekle iz sedam vodećih ekonomskih zemalja okupljene u G7⁶⁴ grupi, zemlje BRICS-a⁶⁵ i drugi donatori u nastajanju. **Oni su dijelom vezani za evoluciju liberalne mirovne arhitekture**, ali joj nude i izazove. Konstruktivizam može pomoći u detaljnom ispitivanju načina na koji osnovne pretpostavke stvaraju **teorijski i metodološki okvir** koji je u osnovi spona o prirodi izgradnje mira. Ovo je korisno za kritičke pristupe izgradnji mira i bavljenje praksama, ali nosi i rizike.

⁶³ Izvor: <http://struna.ihjj.hr/naziv/drustveni-konstruktivizam/25322/>, pristup 27.01.2021.

⁶⁴ G7 – sedam vodećih industrijskih zemalja, koje čine SAD, Njemačka, Japan, Francuska, Velika Britanija, Kanada i Italija, izvor: <https://xn--rjenik-k2a.com/G7>, pristup: 27.01.2021.

⁶⁵ BRICS – “naziv za grupu zemalja (Brazil, Rusija, Indija, Kina i Južnoafrička Republika) koje od 2006. nastoje razviti gospodarsku i političku suradnju”- izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=69804>, prisup 27.01.2021.

Važno je razmotriti **kritičku, konstruktivističku perspektivu izgradnje mira**, obzirom na prelazak iz liberalnog mira na različite angažmane hibridnog mira u kritičke literature o izgradnji mira. Ovaj se prelaz uglavnom dogodio kao odgovor na uočeni neuspjeh izgradnje mira vođen liberalnim mirom, koji je previdio stvarnost svakodnevnog života u predmetnim državama, uključujući važnost lokalnih, društveno-političkih praksi i institucija, često oblikovanih lokalnom srodnošću. Kako je izgradnja mira vođena liberalnim mirom uveliko nametnula tehnokratske, elitne državne institucije temeljene na liberalnom individualizmu, to je ograničilo njegovu sposobnost uspostavljanja legitimnog i trajnog mira u mnogim državama pogođenim sukobima. Čak i najstarije osoblje **Ujedinjenih naroda i međunarodnog osoblja**, kao i mnogi iz donatorskih i nevladinih organizacija, **pozivaju na promjenu načina razmišljanja kako bi se postigao mir** legitimno i održivo, nudeći uvid u **kritična stajališta** koja se pojavljuju u praksi. **Složenost kritičkih pristupa** izgradnji mira, uključujući i proširene tvrdnje koje se uspostavljaju protiv međunarodnih država su **teške za istraživače i kreatore politika**, posebno zato što će vjerovatno djelovati na temelju različitih ontoloških pretpostavki, i posljedično različitih teorijskih i metodoloških okvira od populacije društava pogođenih sukobom. Različiti **pristupi konstruktivizmu ističu korisne alate za našu analizu kritičke izgradnje mira**. Ukratko, **modernistički pristupi** nastoje otkriti uzročne društvene mehanizme i konstitutivne društvene odnose koji međunarodne odnose čine razumljivijim. Savremeni lingvistički pristupi ističu primat epistemologije odnosno teorijskog pristupa i tvrde da za razumijevanje društvene stvarnosti moramo otkriti procese u kojima se društvene činjenice konstituišu jezikom i pravilima, uključujući govorna djela. To jest, oni naglašavaju ulogu diskursa u konstrukciji društvene stvarnosti. **Radikalni konstruktivizam** koncentrira se na narative, diskurse i tekstove kao i na svakodnevnicu, mikropolitiku i prakse; tvrdi da se ništa ne može učiniti za ocjenu valjanosti normativnih tvrdnji, da nijedna izjava ne može biti valjanija od drugih i da je nauka samo još jedan hegemonistički diskurs. **Kritički konstruktivizam detaljnije odražava kritičku teoriju**, jer **nastoji razumjeti mehanizme na kojima počivaju društveni i politički poredci s ciljem emancipacije društva**.

Dakle, konstruktivizam je refleksivan; on naglašava važnost ispitivanja društvenih ontoloških pretpostavki i epistemološko-metodoloških posljedica koje stvaraju društvene stvarnosti. Aspekt ovog ispitivanja je ispitivanje **uloge identiteta**, normi, **moći i** kauzalnog odnosno uzročnog razumijevanja u sistemu interesa. Zapravo, konstruktivisti dijele ontologiju koja društveni svijet doživljava kao **intersubjektivno i kolektivno smislene strukture i**

procesu. Dakle, materijalni **resursi konstruktivista** jedino dobijaju smisao za ljudsko djelovanje kroz strukturu **zajedničkog znanja** u koju su ugrađeni. Ovo označava važnu razliku od racionalističkih teorija međunarodnih odnosa, poput realizma i liberalizma, jer implicira da se društveni svijet sastoji od intersubjektivnih razumijevanja, subjektivnog znanja i materijalnih predmeta. Konstruktivizam se razvio koristeći različite pozitivističke, postpozitivističke, kvantitativne i kvalitativne metode, **uključujući studije slučaja, procese praćenja, kontraaktivnosti i komparativne metode.** Mnogo toga je vrlo slično metodološkim i teorijskim okvirima koji se koriste u kritičkim studijama mira i sukoba. **Konstruktivizam nudi niz korisnih alata za analizu koji se mogu primijeniti na izgradnju mira** dok se pomiču dalje od svog liberalnog kadriranja. Prvo, budući da smatra da intersubjektivne ideje i znanja imaju konstitutivne učinke na društvenu stvarnost, može pomoći objasniti zašto se ljudi konvergiraju oko specifičnih identiteta, normi i razumijevanja, te odakle dolaze interesi. Primjena ovog pristupa izgradnji mira može objasniti zašto se **liberalizam pojavio kao norma koja je vodila mnoge napore na izgradnji mira u posljednjih 20 godina,** kao i prostor za ispitivanje odakle potiču interesi koji stoje iza toga.

Konstruktivizam zahtijeva od nas da razmišljamo o historiji, pruža kontekst koji sačinjava društvenu stvarnost, omogućava nam razmišljanje o mogućnosti promjene. **Promjena se može dogoditi u obliku novih konstitutivnih pravila, evolucije i transformacije novih društvenih struktura.** Za konstruktiviste promjene mogu poticati od određenih agencija, procesa, struktura i praksi. Mehanizmi promjene mogu uključivati kognitivnu evoluciju, kolektivno učenje i životne cikluse normi. Dakle, kako se **ideje mogu mijenjati s vremenom, tako se mogu mijenjati i politički odnosi.** (Adler, 1997:319-363).

ČETVRTI DIO

NOVI TOK RAZVOJA SIGURNOSNIH STUDIJA

1. Tradicionalni model jačanje države nakon 09/11

Teroristički napadi na svjetski trgovački centar u New Yorku i na Pentagon u Washingtonu, 11. septembra 2001. godine, i američki kontranapad protiv talibanskog režima u Afganistanu očito su među “**najvažnijim geopolitičkim događajima našeg vremena**”. Događaji od 11. septembra u historiji će imati značajan utjecaj na koncept i praksu bezbjednosti. Rasprave se svode na pet širokih područja:

1. **Nova prijetnja** i novi rat protiv terorizma;
2. **Strateški primat SAD-a** i njegov utjecaj na međunarodnu stabilnost;
3. Implikacije na tezu o “sukobu civilizacija”;
4. Veza između domaćeg političkog sistema i međunarodne sigurnosti;
5. **Prelazak sa „ljudske sigurnosti“ i na „domovinsku sigurnost.“**

Nova prijetnja i nova ratna sigurnost u svojoj najosnovnijoj osnovi uključuje smanjenje ranjivosti na prijetnje” (Chomsky, 2002).

Više od bilo koje prethodne epizode, napadi 11. septembra pokazali su ranjivost naroda na novu opasnost **transnacionalnog i postmodernog terorizma**. Jedan od najboljih oblika i veličine ove opasnosti došao je od singapurskog ministra trgovine i industrije, George Yeo, sljedećim riječima: “**Novi terorizam je drugačijeg žanra**”. Kao u građanskom ratu, **prijetnju je teže odrediti jer je ona unutar**. Globaliziraju se istim tehnologijama koje su stvorile globalnu ekonomiju. Ne sastoji se od gerile koja se sklonila na selu i povremeno upada u gradove, ali djeluje i crpi snagu u multietničkim i multireligijskim urbanim sredinama. **Koristi avionsko putovanje i internet**. Za skrivanje svojih internih komunikacija koristi slične algoritme za kodiranje. Najgore od svega, njeni su **članovi spremni umrijeti zbog svojeg djelovanja**. Udarajući u srce američke ekonomske i vojne moći, napadi 11. septembra postali su **odlučujući trenutak međunarodnih odnosa**. Zauvijek su okončali osjećaj relativne ranjivosti Amerike prema stranim nuklearnim napadima. Dok su teroristi ranije ciljali američke živote i imovinu, malo je onih koji su očekivali da će napadi takve veličine uspjeti na američkom tlu.

Iako podvlačeći **ranjivost SAD-a na terorističku prijetnju**, 11. septembar također je utrao put Americi da pokažu svoju **nadmoćnu dominaciju u globalnoj vojnoj ravnoteži**. Prije nego što je započeo, mnogi su stručnjaci smatrali da se rat protiv talibana ne može dobiti. Kako su SAD-e mogle pobijediti u ratu u kojem je meta bila tako **neuhvatljiva i neidentifikovana**? Ipak, Afganistan je ponudio sjajnu demonstraciju „**novog američkog načina rata**“. Ovaj način rata oslanja se na tri ključna instrumenta. Prvi su **oružni sistemi** koji se mogu rasporediti na izuzetno velikim dometima. Drugi je **kapacitet takvog oružja** da precizno pogađa ciljeve. Treće i najvažnije je **sposobnost američkih snaga da obrade i koriste ogromnu količinu podataka** prikupljenih na zemlji, u zraku i iz svemira.

U ovoj vrsti ratnih dejstava, **zračna snaga**, potpomognuta **specijalnim snagama** za uočavanje ciljeva, **satelitskim slikama** sa elektronskim sistemima i senzorima igraju odlučujuću ulogu. Ovaj **novi američki način rata** također je „**pametan**“. U Zaljevskom ratu 1991.godine samo 10 posto bombi bilo je precizno vođeno, što znači da su mogli identifikovati i pogoditi ciljeve laserskim snopom ili koristiti signale sa satelita Global Positioning System (GPS). U afganistanskom ratu je tako bilo osposobljeno 90 posto bombi. Glavno oružje precizno vođeno u **Zaljevskom ratu** bila je **krstareća raketa** koja je koštala milion američkih dolara po komadu. Afganistan nije imao šumski pokrivač, a talibani nisu imali protivvazдушnu odbranu. Iako se očekuje da se potvrdi važnost Bliskog Istoka kao dijela američke sfere vitalnih interesa, Južna Azija bi sada imala veći profil američke velike strategije nego što je to bio slučaj neko vrijeme. Štaviše, pojačan je **američki strateški angažman u jugoistočnoj Aziji** (Risse, 2004:159-76). Vlade, uključujući one koje presjedavaju islamskim narodima, ne samo što su osudile terorističke napade na SAD, mnoge su također priznale njegovo pravo na odmazdu protiv talibana.

Od Saudijske Arabije do Pakistana, od Irana do Indonezije, islamske su se države distancirale od teologije. **Odgovarajući 11. septembra**, države su se ponašale više kao države nego kao civilizacije. Od hinduističke Indije do muslimanske Indonezije, od budističkog Tajlanda do katoličkih Filipina, odgovor vlada bio je isti. Upitani da biraju između SAD-a i terorista, oni su s velikom pažnjom **izabrali Washington**. Učinili su to uprkos rezervama o američkoj podršci Izraelu, zabrinutosti zbog civilnih žrtava u ratu u Afganistanu i zabrinutosti oko **američke vojne i ekonomske dominacije nad svijetom**. Zašto su vlade djelovale na ovaj način više govori o pragmatizmu i principu nego o njihovoj kulturnoj predispoziciji i civilizacijskoj srodnosti.

Nacionalni interes, sigurnost režima i moderni principi međunarodnog ponašanja stavljani su ispred naslijeđenih osjećaja i vjerskog identiteta. Pakistanu je, na primjer, bila prijeko potrebna američka pomoć i de facto priznanje svog vojnog režima. Indonezija, čija je podrška kao najmnogoljudnijeg islamskog naroda na svijetu bila od presudnog značaja za legitimitet američke antiterorističke kampanje, dobila je i ekonomsku i političku podršku zbog svoje nove demokratije.

Možemo doći do spoznaje, da je nakon terorističkih napada 09/11, tradicionalni model jačanja države ojačao i dobio na značaju u međunarodnim odnosima. Globani rat protiv terorizma je pokazao strateški primat SAD-a i njegov uticaj na međunarodnu stabilnost. Postoji tijesna veza između domaćeg političkog sistema i međunarodne sigurnosti. Stvara se potreba prelaska sa humane na domovinsku sigurnosti. Tradicionalni model države ima glavnu ulogu u uspostavljenim međunarodnim institucijama i režimama koje imaju za cilj zajedničku globalnu borbu protiv sigurnosnih izazova u svijetu, kao što su terorizam, organizovani kriminal i dr.

2. Novi naučni pravci i istraživanja na polju sigurnosnih studija

Proučavanje mira i sukoba je polje društvene nauke koja identificira i analizira nasilno i nenasilno ponašanje, kao i strukturne mehanizme koji prisustvuju sukobima (uključujući socijalne sukobe), s ciljem razumijevanja onih procesa koji dovode do poželjnijeg ljudskog stanja. (Falk, 1990). **Sigurnosna studija** je interdisciplinarni napor čiji je **cilj prevencija, deeskalacija i rješavanje sukoba** mirnim putem, tražeći tako "**pobjedu**" za sve strane uključene u sukob. Ova društvena nauka je **u suprotnosti s vojnim studijama** kojima je cilj efikasno postizanje pobjede u sukobima, prije svega nasilnim sredstvima na zadovoljstvo jedne ili više, ali ne svih uključenih strana. Uključene discipline mogu uključivati **filozofiju, politologiju, geografiju, ekonomiju, psihologiju, sociologiju, međunarodne odnose, historiju, antropologiju, religiju i srodne** studije, kao i razne druge. Odgovarajuće poddiscipline takvih oblasti, kao što je **mirovna ekonomija**, mogu se također smatrati mirovnim i konfliktnim studijama. Negativni i pozitivni mirovni okvir danas se najviše koristi. **Pozitivni mir** odnosi se na **odsustvo indirektnog i strukturalnog nasilja** i koncept je kojeg prihvaća većina istraživača mira i sukoba. To se često pripisuje Galtungu, ali ove je pojmove ranije koristio Martin Luther King u Pismu iz zatvora u Birminghamu 1953., u kojem je pisao o "negativnom miru koji je nedostatak napetosti" i "pozitivnom miru koji je

prisustvo pravde ". Ove je pojmove možda prva koristila Jane Addams 1907 godine u svojoj knjizi Noviji ideali mira. Predloženo je nekoliko koncepcija, modela ili načina mira u kojima bi mirovna istraživanja mogla napredovati. Suština stvari je u tome što je **mir prirodno socijalno stanje, dok rat nije**. Pretpostavka je mirovnim istraživačima jednostavna: predstaviti dovoljno informacija tako da će skupina donositelja odluka **nastojati izbjeći rat i sukobe**. Drugo, gledište da je nasilje grešno ili nestručno i da je nenasilje vješto ili krepostno i treba ga njegovati. Ovo gledište imaju različite vjerske tradicije širom svijeta. **Treće je pacifizam**: mišljenje da je **mir glavna sila u ljudskom ponašanju**.

Prema koncepcijama mira, **održivi mir mora se smatrati važnim faktorom za budućnost prosperiteta**. Održivi mir mora **biti prioritet globalnog društva** u kojem državni i nadržavni akteri ne traže samo profit u bliskoj budućnosti koji bi mogao narušiti stabilno stanje mira.

Za **održivi mir** smatra se da su **njegovanje, osnaživanje i komunikacija ključni faktori** širom sveta. Prvo, njegovanje je potrebno za poticanje psihološke stabilnosti i emocionalne zrelosti. Značaj društvene vrijednosti u adekvatnom njegovanju važan je za održivi mir. Drugo, da bi se postigla stvarna sigurnost, unutrašnja sigurnost mora se osigurati zajedno s uređenim socijalnim sistemima i zaštitom koja se temelji na čvrstim osnovama. Konačno, **komunikacije** su neophodne **za prevazilaženje neznanja** i uspostavljanje zajednice zasnovane na pouzdanim i korisnim informacijama. To će spriječiti da se **dogodi izolacija**, što je presudno za postizanje održivog mira. **Strukturalno nasilje** je indirektno nasilje uzrokovano **nepravdom strukturom** i ne smije se izjednačavati sa Božjim činom. **Kulturno nasilje** nastaje kao rezultat kulturnih pretpostavki koje zasljepljuju direktno ili strukturalno nasilje. **Trošak sukoba** je alat koji pokušava izračunati **cijenu sukoba** u ljudskom rodu. Ideja je ispitati trošak sukoba, ne samo u pogledu smrti, žrtava i ekonomskih troškova koje snose ljudi, već i **socijalnih, razvojnih, ekoloških i strateških** troškova. Pristup uzima u obzir **direktne** troškove sukoba, na primjer smrt ljudi, troškove uništavanje zemlje i fizičke infrastrukture kao i **indirektni** troškovi koji utječu na društvo, na primjer migracije, poniženja, rast ekstremizma i nedostatak civilnog društva. Grupa za strateško predviđanje, istraživački centar u Indiji, razvila je seriju troškova sukoba za zemlje i regione koji su uključeni u dugotrajne sukobe. Ovaj je alat usmjeren na procjenu prošlih, sadašnjih i budućih troškova gledajući na širok raspon parametara.

Normativni ciljevi mirovnih studija su transformacija sukoba i **rješavanje sukoba kroz** mehanizme poput **očuvanja mira, izgradnje mira**. Jedno od zanimljivih dešavanja unutar sigurnosnih studija je **broj vojnog osoblja** koji poduzima takve studije. To predstavlja određene izazove, jer je **vojska institucija otvoreno predana borbi**. Takvim se stavovima žestoko suprotstavljaju znanstvenici koji tvrde da ove kritike podcjenjuju razvoj detaljnih interdisciplinarnih, teorijskih, metodoloških i empirijskih istraživanja uzroka nasilja i dinamike mira do kojih je došlo preko akademske i političke mreže širom svijeta. Većina akademika s tog područja tvrdi da **optužbe da pristupi sigurnosnim studijama nisu objektivni** i proizlaze uglavnom iz ljevičarskih ili nestručnih izvora. Takođe su značajni za rad Svjetske banke, međunarodnih razvojnih agencija i širokog spektra nevladinih organizacija. Konačno, **rasprave o miru i sukobu uglavnom su potvrdile**, a ne potkopavale, široki konsenzus o **važnosti ljudske sigurnosti**, ljudskih prava, razvoja, demokratije i vladavine zakona. Istovremeno, polje istraživanja karakterizira niz izazova, uključujući napetost između **cilja kritičkog istraživanja i praktičnog značaja**.

Novi naučni pravci i istraživanja na polju sigurnosnih studija se temelje na komunikacija u međunarodnim odnosima kao preduslovu za održivi mir u svijetu. Globalni cilj sigurnosnih studija je prevencije, deeskalacija i rješavanje sukoba mirnim putem u kojem će sve strane biti „pobjednici“, što je u suštini u suprotnosti sa vojnim studijama gdje postoje pobjednici i poražani. Trošak sukoba je značajan alat kojim se koriste sigurnosne studije u svom istraživanju sa osnovim ciljem da se političkim elitama naučnim putem ukažu na besmisao vođenja budućih ratova i regionalnih sukoba.

3. Budući trend istraživanja sigurnosnih studija

Mirovno istraživanje postiglo je veliki napredak u posljednjoj polovini dvadesetog stoljeća. Ono što je najvažnije je da paradigme sada uključuju **pozitivan mir kao i negativan mir**, obuhvatajući ekonomska, ljudska prava i ekološku brigu **koji više odgovaraju „ljudskim potrebama“**. Drugim riječima, sada imamo globalniju perspektivu o uzrocima mira. Istodobno smo proširili svoje probleme izvan mirovnog stvaranja kako bismo uključili **održavanje i izgradnju mira**. Svrha je pružiti dojmove o tome gdje **vođe sadašnji napori** i time razabrati platformu koja se gradi za **buduće napore mirovnih istraživača, mirovnih aktera i mirovnih prosvjetara**.

Mirovno istraživanje očito je obogaćeno tendencijom da obuhvati **sve više vrsta aktera i pitanja**, te da istovremeno rasvjetli međuzavisnost niza mirovnih aktera i pitanja. To, naravno, doprinosi izazovu sa kojim se suočava svaki napor da se **objedini sva literatura**. "Identificirano je sedam glavnih trendova, i to:

- Sve veći naponi za **kombiniranje niza alata** u sveobuhvatne mirovne strategije.
- Sve veća pažnja na važnost **isticanja više staza istovremeno**.
- Rastuća **tendencija dugoročne perspektive**.
- Mnogi noviji radovi nastoje izgraditi **teoriju izgradnje i teoriju prakse**.
- Posebna pažnja posvećuje se naporima u **rješavanju nasilnih sukoba** među etničkim grupama.
- Sve veća literatura o potrebi strategija koje se često nazivaju "**post-konfliktnim strategijama**" kako bi se održala mirovna rješenja.
- Povećani naglasak na **sprječavanju krajnje razornih i nasilnih sukoba**" (Ludes, 2004:46-73)

Prvo, sve su veći naponi da se razviju pristupi izgradnji mira koji kombiniraju brojne alate u sveobuhvatne strategije. Jedan primjer je izdanje Williama I. Zartmana⁶⁶, koji opisuje **alate i vještine za stvaranje mira** koji su trenutno dostupni i kritički ocjenjuje njihovu korisnost i ograničenja. Poglavlja uključuju **pregovore, posredovanje, presuđivanje**, socijalno-psihološke dimenzije, radionice o rješavanju problema između neslužbenih predstavnika, religiju, mišljenje diplomate, perspektivu NVO-a i obuku za rješavanje sukoba. Široki pristup je i **Nova agenda za mirovna istraživanja**. Odjeljak o pristupima miru uključuje **razoružanje, transformaciju sukoba**, samoodređenje, sigurnost okoliša, razvoj i mirovnu kulturu. Mnogi novi radovi nastoje izgraditi **teoriju gradnje i prakse**, odnosno istražuju specifične faktore koji doprinose **međuetničkom nasilju i nude model za rješenje**. Spomenut ćemo samo tri koji će ilustrirati dostupnu raznolikost. Vanhanen⁶⁷ tvrdi da je „zajedničko raspoređivanje prema etničkom nepotizmu zajednički faktor iza svih etničkih sukoba“. Tvrdi da je " **moгуće izbjeći nastanak etničkog sukoba** izdvajanja društvenih i političkih institucija koje pomažu u prilagođavanje interesantnih različitih etničkih grupa".

⁶⁶ I William Zartman, profesor emeritus međunarodne organizacije i rješavanja sukoba i bivši direktor programa za upravljanje sukobima i afričkim studijama, na Visokoj školi za napredne međunarodne studije Paul H. Nitze, univerziteta Johns Hopkins, Washington, DC. (izvor: <https://sais.jhu.edu/users/izartma1>, pristup 31.01.2021).

⁶⁷ Tatu Vanhanen (1929-2015) bio je finski politolog, sociolog, pisac i profesor političkih znanosti na univerzitetu Tampere u Finskoj. (izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Tatu_Vanhanen, pristup 31.01.2021).

Rothman⁶⁸ u rješavanju **identitetskih sukoba u nacijama**, organizacijama i zajednicama, predstavlja **model transformacije moći** u procesu koji površinom otkrivaju razlike, artikuliraju zajedničke potrebe i stvaraju zajednička rješenja. Napor da se razaznaju neki glavni trendovi mirovnog istraživanja otkriva da je 2000. godine postojalo daleko više znanja o uzrocima mira, nego što smo ih je bilo kada je UN osnovan. S druge strane, možda bi bilo tačnije reći da danas postoji sve **veća sposobnost postavljanja pravih pitanja**. S druge strane, moramo biti oprezni u donošenju tih procjena na temelju naslova jer postoji tendencija da se naslovi **fokusiraju na neuspjehe**, a ne na uspjehe. Izgradnja mira je daleko složeniji zadatak nego što je većina nas ranije mislila. Odgovarajuće vladine uloge protežu se daleko izvan stranih ureda i vojske, uključujući odjeljenja koja se bave različitim ekonomskim i socijalnim pitanjima. Nadalje, važne uloge moraju obavljati ne samo vladini službenici, već i razne profesije i grupe u onome što danas uobičajeno nazivamo **civilnim društvom**. U literaturi su utvrđene razne uloge u različitim društvenim oblastima, uključujući i **poslovne, religijske, obrazovne, medijske, etničke zajednice, razvojnu pomoć i lokalno upravljanje**. Zapravo, čini se da zajednica za istraživanje mira tek postepeno reagira na savjete koje je Johan Galtung⁶⁹ dao prije dvadeset godina. Nakon opsežnog **napora za mapiranje mirovnih strategija**, on je zaključio: "Dakle, odgovor se krije u tome što imamo **zadatke za sve**". S druge strane, postoji pozitivna strana **postojanja mnoštva mirovnih uloga** u tome što graditelji mira sada imaju mnogo više mogućnosti i resursa nego što su bili svjesni u prošlim vremenima. Stoga, u osmišljavanju mirovnih strategija moraju kreativnije **razmišljati o dugoročnim posljedicama** razvojne pomoći. Oni moraju imati prodornije razumijevanje **doprinosa koje religija i vjerski poglavari** mogu dati izgradnji mira. Očigledno je da postoje obrazovni programi za mirovni odgoj, koji zauzimaju širok, sistemski pogled na izgradnju mira. Primjena onoga što sada učimo o izgradnji mira nužno uključuje ljude raznih profesija i stoga bi trebala biti uključena u područja ne samo svih društvenih nauka, već i obrazovanja za poslovanje, medicinu, inženjerstvo, medije, religiju i mnoge vrste vladinih usluga, uključujući i lokalnu upravu. (Bilandžić, 2012:49-69).

⁶⁸ Jay Rothman izvanredni je profesor na programu za upravljanje sukobima, rješavanje i pregovaranje na univerzitetu Bar-Ilan, Izrael, (izvor: <https://nsuworks.nova.edu/pcs/vol21/iss2/2/>, pristup 31.01.2021).

⁶⁹ Johan Vincent Galtung (rođen 24. oktobra 1930.) norveški je sociolog i glavni osnivač discipline mira i sukoba. (izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Johan_Galtung, pristup 31.01.2021).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U odnosu na problem i ciljeve istraživanja, primjenom naučnih metoda istraživanja i prikupljanja podataka, u okviru rada izvršena je elaboracija o sigurnosnim studijama, mjesto nacionalne sigurnosti u sigurnosnim studijama, trendovi razvoja sigurnosnih studija nakon terorističkog napada na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine.

U skladu sa postavljenim teorijsko - metodološkim okvirom, rezultati istraživanja formalnih i sadržajnih karakteristika o sigurnosnim studijama, te trendovima razvoja sigurnosnih studija poslije 11. septembra, upućuju na sljedeće zaključke:

1. Globalni sigurnosni izazovi stvorili su potpuno novo regionalno i globalno sigurnosno okruženje, a terorizam predstavlja globalnu prijetnju miru u svijetu.
2. Najefikasniji oblik borbe protiv aktuelnih sigurnosnih izazova u svijetu je preventivno djelovanje.
3. Pozitivni uticaji na trendove razvoja sigurnosnih studija:
 - Koncept tradicionalne sigurnosti nije garantovao donošenje trajnog mira u svijetu.
 - Globalizacija svijeta je nametnula potrebu da se sigurnost sagledava i proučava globalno, a nevojne prijetnje su postale dominantne i učestale.
 - Teroristički napadi 09/11 su otvorili jedno novo poglavlje u razvoju sigurnosnih studija.
 - Sigurnosne dileme se smanjuju povećanjem interakcije i međuovisnosti između država čime se unapređuje opšta stabilnost međunarodne zajednice.
 - Socijalni konstruktivizma i pluralizam nas upućuju da sigurnost treba istražaviti kroz procese uzajamnog djelovanje društvenih pojava (sigurnonosnih izazova) i ljudske stvarnosti.
 - Nove teorije sigurnosti treba da slijede teoriju rizika, teoriju krize, teoriju uzročno-posljedične veze i preporuke Kopenhagenske škole sigurnosnih studija radi uspostavljanja novih postulata koji formiraju sistematsku, generalizovanu sliku bitnih obrazaca i konteksta sigurnosti, njihovo kršenje i osiguravanje.

4. Negativni uticaj na trendove sigurnosnih studija:

- Problem međunarodne sigurnosti, zaštite od požara, informacijske sigurnosti i zdravstvene zaštite na radu ne mogu se povezati u jednu zajedničku teorijsku osnovu jer nemaju zajednički sadržaj.
- Terorizam nije do sada uspostavljen kao zasebna naučna disciplina zbog ne ispunjavanja propisanih kriterija.
- U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstveni i međunarodno usklađen program sigurnosnih studija koji će biti prilagođen potrebama društva sa ciljem unapređenja rada sigurnosnih institucija BiH.

5. Nakon terorističkih napada 09/11 došlo je do transformacije sigurnosnih studija u kojem je tradicionalnih pristup sigurnosti zamjenjen novim globalističkim sigurnosnim studijama.

6. Tradicionalni model države je ojačao i dobio na značaju u međunarodnim odnosima. Stvara se potreba prelaska sa humane na domovinsku sigurnost. Država ima glavnu ulogu u uspostavljenim međunarodnim institucijama i režimima, a koje imaju za cilj zajedničku globalnu borbu protiv sigurnosnih izazova.

Elaboracijom sigurnosnih studija, trendova i toka razvoja sigurnosnih studija nakon terorističkog napada na Sjedinjene Američke države 11. septembra 2001. godine, može se zaključiti da je u potpunosti potvrđena generalna hipoteza istraživanja ovog rada, koja glasi **„Posljedice terorističkog napada 9/11 imale su i pozitivan i negativan uticaj na trendove razvoja sigurnosnih studija, zajedno sa jačanjem tradicionalnog modela države“**

Budući trendovi istraživanja sigurnosnih studija trebaju biti globalni i koristiti sveobuhvatne teorije izgradnje i prakse. Posebno polje istraživanje treba da obuhvate etnički konflikti u svijetu sa ciljem spriječavanja krajnje razornih i nasilnih konflikata. Mirovna istraživanja se trebaju fokusirati na vještine stvaranja i održavanja dugoročnog mira između sukobljenih strana. Značano mjesto u uspostavljanju mira imaju religije i religijski poglavari.

P R I L O Z I

*Procentualni pregled elemenata koji se pojavljuju
u 109. definicija terorizma (izvor: Shmid, 1989:1-4)*

1. upotreba sile i nasilje (u 83%),
2. politički karakter (u 65%),
3. naglasak na izazivanju straha (u 51%),
4. prijatnja (u 47%),
5. očekivanje psiholoških efekata i reakcija (u 41,5%),
6. razlikovanje žrtve i šire mete napada (u 37,5%),
7. ciljano, planirano, organizirano, sustavo djelovanje (u 32,5%),
8. metoda, strategija, taktika borbe (u 30,5%),
9. paranormalnost, kršenje općeprihvaćenih pravila, nepostojanje humanih obzira (u 30%),
10. ucjena, prisila, navođenje na poslušnost (u 28%),
11. želja za publicitetom (u 21,5%),
12. samovolja, bezličnost (u 21%),
13. žrtve civili, neborci, neutralne osobe bez povezanosti s razlogom (u 17,5%),
14. zastrašivanje (u 17%),
15. nevinost žrtava (u 15,5%),
16. izvršitelji su grupe, pokreti, organizacije (u 14,5%),
17. simbolika akata, pokazivanje drugima (u 13,5%),
18. nepredvidivost, neočekivanost pojave nasilja (u 9%),
19. tajnost, prikrivenost (u 9%),
20. ponavljanje - niz akata nasilja (u 7%),
21. kriminalni, zločinački karakter (u 6%),
22. zahtjevi trećim osobama (u 4% definicija).

Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a o borbi protiv terorizma
(izvor: Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma
(za period od 2010-2013), 2010:30-31)

RBR.	BROJ	SADRŽAJ REZOLUCIJE
1	2	3
1.	R-1267 iz 1999.	<p>Zahtjeva od Talibana da prestanu s obučavanjem međunarodnih terorista, te da predaju Osamu bin Ladenu. Odlučuje da od 14. studenog 1999. sve države članice UN-a počnu primjenjivati slijedeće mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zamrznuti fondove i financijske izvore koji potiču od Talibana, osim ako odbor za sankcije iz humanitarnih razloga ne odluči drukčije (financijske sankcije). ▪ Odlučuje osnovati Komitet Vijeća sigurnosti za nadzor provođenja navedenih mjera.
2.	R-1333 iz 2000.	<p>Odlučuje da sve države uvedu sveobuhvatni embargo na oružje i vojni <i>know-how</i> teritoriju Afganistana pod kontrolom Talibana:</p> <p>(a) Od država koje imaju diplomatske odnose s Talibanima traži se da ih značajno smanje, uključujući smanjivanje osoblja u misijama Talibana, te ograničavanje i kontrolu kretanja talibanskih predstavnika (diplomatske sankcije).</p> <p>(b) Od svih država traži se zatvaranje ureda koji predstavljaju interese Talibana, kao i <i>Ariane Afgan Airlines</i>.</p>
3.	R-1373 iz 2001.	<p>Kao posljedica terorističkih napada na SAD 11. rujna 2001., Vijeće sigurnosti Ujedinjenih jednoglasno je usvojilo 28. rujna 2001., rezoluciju 1373 kojom se iznosi sveobuhvatna strategija za borbu protiv međunarodnog terorizma. Rezolucijom je uspostavljen Komitet za nadgledanje provedbe R-1373. Rezolucijom se obvezuju sve države da poduzmu mjere za sprečavanje terorizma kao npr. zamrznuti fondove onih koji čine, namjeravaju činiti ili pomažu teroristička djela, osiguraju da se teroristička djela u domaćem zakonodavstvu opišu kao teška krivična djela s odgovarajućom kaznom, međusobno razmjenjuju informacije u svezi s terorističkim djelovanjima, pristupe relevantnim konvencijama u borbi protiv terorizma, osiguraju da se izbjeglički i azilantski status ne zlouporabi u terorističke svrhe.</p>
4.	R-1390 iz 2002.	<p>Ukidaju se odredbe nametnute rezolucijom 1267 (1999) i 1333 (2000) koje se odnose na zabranu uzlijetanja ili slijetanja sa svog teritorija afganistanskih zrakoplova, te se ukida odredba o zatvaranju ureda <i>Ariane Afgan Airlines</i> (ukinut je zračni embargo).</p>

5.	R-1452 iz 2002.	Uvodi neke izuzetke u režim sankcija uspostavljen R-1267.
6.	R-1455 iz 2003.	Vijeće Sigurnosti produžava režim sankcija nametnutih rezolucijom 1390 (2002.) te ponovno imenuje Promatračku skupinu na 12 mjeseci.
7.	R8.-1456 iz 2003.	Vijeće Sigurnosti usvaja ministarsku deklaraciju o pitanju borbe protiv terorizma.
8.	R-1526 iz 2004	Vijeće Sigurnosti traži od država članica poduzimanje pojačanih mjera, posebice financijskih mjera protiv ciljanih pojedinaca i entiteta, koje ne obuhvaćaju samo ekonomska i financijska sredstva, već i poduhvate ("undertakings") i organizacije, uključujući sredstva dobivena iz imovine u vlasništvu ili pod kontrolom, izravnom ili neizravnom, pojedinaca i skupina povezanih s Al-Qaidom. Od država se traži da onemoguće da takvi pojedinci izravno ili neizravno imaju koristi od navedenih sredstava. Rezolucijom se osnažuju mjere usmjerene na sprječavanje kretanja pojedinaca na koje se primjenjuju sankcije. Rezolucija zabranjuje izravnu ili neizravnu opskrbu, prodaju ili transfer oružja i vojne opreme takvim pojedincima i skupinama. Rezolucijom se ustanovljuje Tim za analitičku podršku i monitoring sankcija, koji će kao stručno tijelo pomagati Komitetu Vijeća Sigurnosti u izvršenju njegovih zadaća.
9.	R-1617	Poziva države članice UN da primjene sankcije prema osobama i organizacijama sa Konsolidirane liste UN (R-1267), te da dostavljaju redovita izvješća Komitetu Vijeća sigurnosti UN. Poziva sve zemlje da koriste resurse i baze Interpola za suzbijanje terorizma.
10.	R-1624	Zahtjeva da se nacionalnim kaznenim zakonodavstvima inkriminira kao kazneno djelo poticanje na terorizam i da se spriječi svaki oblik subverzivnog djelovanja terorista kroz vjerske i obrazovne organizacije.
11.	R-1735 iz 2006	Preporučuje zemljama članicama da bez odgađanja zamrznu fondove ili finansijska sredstva ili ekonomske resurse fizičkih i pravnih osoba sa Konsolidirane liste, sačinjene prema Rezolucijama 1267/1999 i 1333/2000, podsjeća na prevenciju kroz zabranu ulaska i kretanja kroz zemlje članice i daje preporuke za delistiranje pravnih i fizičkih osoba.
12.	R-1822 iz 2008	Podržava preporuke iz prethodne rezolucije, zatim preporučuje pregled i održavanje konsolidirane liste, mjere implementacije, koordinaciju i nadležnosti i osniva Monitoring tim za suradnju sa Komitetom (1267).

Konvencije UN-a na području borbe protiv terorizma:

(Međunarodni univerzalni multilateralni ugovori)

*(izvor: Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma
(za period od 2010-2013), 2010:32-33)*

1. Konvencija o kaznenim djelima i nekim drugim aktima izvršenim u zrakoplovima, „Službeni list Bosne i Hercegovine“ broj 47/70, Bosna i Hercegovina je članica po osnovu sukcesije „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 26/98.
2. Konvencija o suzbijanju nezakonite otmice zrakoplova, „Službeni list SFRJ“ broj 33/72, Bosna i Hercegovina je članica po osnovu sukcesije „Službeni list R BiH“, broj 15/95.
3. Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv sigurnosti civilnog zrakoplovstva, „Službeni list SFRJ“ broj 33/72, Bosna i Hercegovina članica po osnovu izvršene sukcesije „Službeni list R BiH“, broj 15/95.
4. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju kaznenih djela protiv osoba pod međunarodnom zaštitom, uključujući i diplomatske agente, „Službeni list SFRJ“ – Međunarodni ugovor broj 54/76, Bosna i Hercegovina je članica po osnovu izvršene sukcesije „Službeni list R BiH“ broj 25/93.
5. Međunarodna konvencija protiv uzimanja talaca, „Službeni list SFRJ“ – Međunarodni ugovori broj 9/84, Bosna i Hercegovina je članica po osnovu izvršene sukcesije „Službeni list R BiH“, broj 25/93.
6. Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala, „Službeni list SFRJ“ – Međunarodni ugovori, broj 9/85, Bosna i Hercegovina je članica po osnovu izvršene sukcesije „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 26/98.
7. Protokol o suzbijanju nezakonitih akata nasilja na aerodromima koji služe međunarodnom civilnom zrakoplovstvu, dopuna konvenciji o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv sigurnosti civilnog zrakoplovstva 23. rujna 1971, „Službeni list SFRJ“ – Međunarodni ugovori, broj 14/89, Bosna i Hercegovina članica po osnovu izvršene sukcesije („Službeni list R BiH“, broj 15/95).
8. Konvencija o suzbijanju nezakonitih djela protiv sigurnosti morske plovidbe (u proceduri za ratifikaciju).
9. Protokol o suzbijanju nezakonitih djela protiv sigurnosti stalnih platformi smještenih u epikontinentalnom pojasu.
10. Konvencija o obilježavanju plastičnih eksploziva u cilju otkrivanja.
11. Međunarodna konvencija o suzbijanju terorističkih bombaških napada.

12. Međunarodna konvencija o suzbijanju financiranja terorizma.
13. Konvencija o zabrani upotrebe, gomilanja, proizvodnje i prometa protivpješadijskih mina i njihovom uništavanju (Otavska konvencija).
14. Konvencija o zabrani ili ograničenju određenih vrsta konvencionalnog oružja za koje se može smatrati da imaju prekomjerne traumatske efekte ili djeluju bez razlike u pogledu ciljeva sa dodatnim protokolima (CCW).
15. Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje i skladištenja biološkog i toksinskog oružja, te o njegovom uništavanju (BTWC).
16. Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, gomilanja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništavanju (CWC).
17. Konvencija o kasetnoj municiji (CCM).
18. Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (NPT).
19. Ugovor o potpunoj – sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih proba (CTBT).

SKRAĆENICE

<i>Skraćenica</i>	<i>Izvorni oblik</i>	<i>Značenje</i>
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations	Savez država jugoistočne Azije
BiH	Bosna i Hercegovina	
BRICS	Brazil, Russia, India, and China	Akronim za grupu zemlja: Brazil, Rusija, Indija i Kina, koje su posvećene ekonomskom razvoju svojih zemalja
BTWC	Biological and Toxin Weapons Convention	Konvencija o biološkom i toksičnom oružju
BW	Biological Warfare	Biološko ratovanje
CCM	Convention on Cluster Munitions	Konvencija o kasetnoj municiji
CCW	Convention on Certain Weapons	Konvencija o određenoj vrsti oružja
CEP	Civil Emergency Planning	Civilno planiranje za vanredne situacije
CSRV	Center for the Study of Radicalisation and Political Violence	Centar za proučavanje radikalizacije i savremenog političkog nasilja
CSSS	Copenhagen School of Security Studies	Kopenhaška škola sigurnosnih studija
CSTWG	Critical studies on Terrorism Working Group	Kritičke studije o terorističkim grupama
CTBT	Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty	Sveobuhvatni ugovor o zabrani nuklearnih proba
CTS	Critical Terrorism Studies	Kritičke studije o terorizmu
CW	Chemical Weapon	Hemijsko oružje
CWC	Chemical Weapons Convention	Konvencija o zabrani hemijskog oružja
DIA	Defence Intelligence Agency	Odbrambena obavještajna agencija
ESRC	Economic and Social Research Council	Vijeće za ekonomska i socijalna istraživanja
EU	European Union	Evropska unija
FB	Fakultet bezbjednosti	
FBI	Federal Bureau of Investigation	Savezni istražni biro (kriminalističko - istražna i obavještajna agencija Ministarstva pravosuđa SAD).

FKKS	Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije	
FKS	Fakultet za kriminalistiku i sigurnost	
FPL	Fakultet političkih nauka	
G7	Group of Seven	Skupina G7 naziv je za savjetodavni forum sedam najznačajnijih industrijskih zemalja svijeta. Čine ga predsjednici vlada SAD-a, Kanade, Japana, Njemačke, Italije, Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva.
GCSP	Geneva Centre for Security Policy	Centar za sigurnosnu politik u Ženevi
GPAT	Global Programme against Trafficking in Human Beings	Globalni program za borbu protiv trgovine ljudima
GPS	Global Positioning System	Globalni sistem za pozicioniranje
INTERPOL	The International Police (full name- The International Criminal Police Organisation)	Međunarodna kriminalističko-policajska organizacija
IPE	International Political Economy	Međunarodna politička ekonomija
IRA	Irish Republican Army	Irska republikanska armije
LTTE	Liberation Tigers of Tamil Eelam	Tamilski tigrovi (Oslobodilački tigrovi tamilskog Elama)
NATO	North Atlantic Treaty Organisation	Sjevernoatlanski savez
NHB	Nuklearno-hemijsko-biološko (oružje)	
NPT	Nuclear Non-Proliferation Treaty	Ugovor o neširenju nuklearnog oružja
NVO	Nevladine organizacije	
NW	Nuclear Weapon	Nuklearno oružje
OMU	Oružje za masovno uništenje	
OUN	Organizacija ujedinjenih nacija	
SAD	Sjedinjenje Američke Države	
UN	United Nations	Ujedinjene nacije

UNDP	United Nations Development Programme	UN program za razvoj
UNICIRI	United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute	Interregionalni institut za istraživanje kriminala i pravde UN-a
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime	Ured Ujedinjenih nacija za droge i kriminal
WMD	Weapon of Mass Destruction	Oružje za masovno uništenje
WOT	War on Terror	Rat protiv terorizma
WWW	World Wide Web	Multimedijalni, mrežni uslužni program

POPIS TABELA

<i>Broj i naziv tabele</i>	<i>Stranica</i>
Tabela 1. Područje ljudske sigurnosti	22
Tabela 2. Tradicionalna vs. ljudska	24
Tabela 3. Komparativna analiza zastupljenosti predmeta sa sadržajem sigurnosti na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini	49

LITERATURA

a) Knjige

1. Azinović, Vlado, (2007), „Al-Kai'da u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarna opasnost“, Radio Slobodna Evropa Prag i Centar za savremenu umjetnost Sarajevo, Sarajevo, Prag;
2. Adam, B., Beck, U., Van Loon, J., The Risk Society and Beyond: Critical Issues for Social Theory. SAGE Publications, London, 2000;
3. Abrahms, Max (2008) „What Terrorist Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy“. International Security
4. Almond, Gabriel A. (1956) „Comparative Political Systems“. The Journal of Politics 18 (3): 391-409
5. Beridan, Izet, et al (1999), Nauka o odbrani, Sarajevo, Fakultet političkih nauka;
6. Beridan, Izet, (2003), Konflikti, Sarajevo, Fakultet političkih nauka;
7. Beridan, Izet, (2008), Politika i sigurnost, Sarajevo, Fakultet političkih nauka;
8. Bilandžić, M., Prema strategiji „nacionalne“ sigurnosti Europske unije? Analiza strategije unutarnje sigurnosti Europske unije. Policija i sigurnost, 2012, Vol.21 No.1, str. 49-69
9. Bleich, Erik, (2005) „The Legacies of History? Colonization and Immigrant Integration in Britain and France“. Theory and Society
10. Bailes, John, Aksan, Cihan (2013) Weapon of the Strong: Conversations on US State Terrorism. London: Pluto Press.
11. Bechtol, Bruce E. (2010) „North Korea and Support to Terrorism: An Evolving History“. Journal of Strategic Security 2
12. Bilgin, P., Critical Theory. U Williams, P., D. (ur.) (2008), Security Studies: An Introduction. Routledge, Oxon, 2008
13. Brzezinsky, Z., The Choice: Global Domination or global Leadership. Basic Books, New York, 2004
14. Ceci, Giovanni Mario (2016) „A 'Historical Turn' in Terrorism Studies?“. Journal of Contemporary History 51
15. Crenshaw, Martha (1981) „The Causes of Terrorism“, Comparative politics

16. Chomsky, N, 11 septembar, Draganić, Beograd, 2002
17. Chomsky, N., Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy. Owl Books, Henry Holt and Co., New York, 2006
18. Collins, Alan, Suvremene sigurnosne studije, Centar za međunarodne i sigurnosne studije i Politička kultura, Zagreb, 2010.
19. David R. Steven (2002) „Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing“, Mideast Security and Policy Studies
20. Dekmejian, Richard Hrair (2007) Spectrum of Terror. Washington, DC: CQ Press
21. Dimitrijević, Vojin, (2000), Terorizam, Beograd, „K.V.S.“ - Beograd;
22. Donnelly, Jack (2005) „Realism“, u: Scott Burchill et al. (ur.) Theories of International Relations. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
23. Falk, Richard A. (1990) „A Dual Reality: Terrorism against the State and Terrorism by the State“, u: Charles W. Kegley, Jr. (ur.) International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls. New York: St. Martin's Press;
24. Grizold, Anton, (1988), Međunarodna sigurnost i etnički konflikti, Zagreb, Politička misao;
25. Grizold, Anton, (1988), Međunarodna sigurnost, Zagreb, Fakultet političkih znanosti;
26. Grizold, Anton, et al, (1999), Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti, Zagreb, Fakultet političkih znanosti;
27. Harmon, Cristopher C., (2002), Terorizam danas, Zagreb, Globus;
28. Howard, Zin, (2003), Terorizam i rat, Zagreb, Prometej;
29. Hoffman, Bruce (2006) Inside Terrorism. New York: Columbia University Press
30. Jakobsen, P., V., Diplomacija Prinude. U Collins, A. (ur.) (2010), Suvremene sigurnosne studije. Politička kultura, Zagreb, 2010
31. Jackson, Richard (2012) “Unknown knowns: the subjugated knowledge of terrorism studies”. Critical Studies on Terrorism
32. Kolodziej, E., A., Sigurnost i međunarodni odnosi. Politička kultura, Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, Zagreb, 2011
33. Radoslav Ivancik, Pavel Necas, Vojteh Jurcak (2014), Theoretical View of Some Current Global Security Challenges, Bratislava, Slovakia,

34. Schmid P. Alex, (1989), *Terrorism and the Media: The Ethics of Publicity, Terrorism and Political Violence*.
35. Simon, D.Jeffrey, (1994.) *The Terrorist Trap*. Bloomington: Indiana University Press.
36. Smajić, Muhamed, (2008), *Ujedinjene nacije i sigurnost Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu (doktorska disertacija)*, Sarajevo, Fakultet političkih nauka;
37. Smajić Mirza (2010), *Organizovani kriminal u Bosni i Hercegovini – tranzicijske dileme*, Fakultet političkih nauka Sarajevo;
38. Smajić Mirza (2014), *Transnacionalni organizovani kriminal kao sigurnosna prijetnja suvremenim uvjetima (sa posebnim osvrtom na BiH)*, naučni rad, Fakultet političkih nauka Sarajevo;
39. Tatalović, Siniša, (2003), *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Zagreb, Politička kultura;
40. Tatalović, Siniša, (2006), *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Zagreb, Politička kultura;
41. Tatalović, S., Grizold, A., Cvrtila, V., *Suvremene sigurnosne politike: Države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2008
42. Termiz, Dževad, (2003), *Metodologija društvenih nauka*, Sarajevo, TKD „Šahinpašić“
43. Townshend, Charls, (2003), *Terorizam*, Sarajevo, TKD Šahinpašić;
44. Vejnović, Duško, et al, (2005), *Terorizam*, Banja Luka, Udruženje defendologa Republike Srpske;
45. Vujević, Miroslav, (1986), *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti, drugo, dopunjeno izdanje* Zagreb, informator;
46. Vukadinović, Radovan,(1977), *Evropska sigurnost i suradnja*, Zagreb, Globus;
47. Vukadinović, Radovan, (1999), *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Varaždin, Interlard;
48. Vukadinović, Radovan, at al, (2003), *Međunarodni odnosi*, Zbornik radova Poslijediplomskog studa „Međunarodni odnosi“, Zagreb, Fakultet političkih znanosti;
49. Zbignjev Bžežinski,(1999), *Velika šahovska tabla*, Podgorica, CID.

b) Enciklopedije, leksikoni i rječnici

1. Acić, Olga, et al, (1969), Enciklopedijski leksikon – Osnovi narodne odbrane, Beograd, Interpres;
2. Alibegović, Ibrahim, et al, (1981), Vojni leksikon, Beograd, Vojno izdavački zavod;
3. Benson, Norton, (1985), Englesko-srpskohrvatski rečnik, Beograd, Prosveta;
4. Beridan, Izet, et al, (2001), Leksikon sigurnosti, Sarajevo, DES;
5. Huseinbašić, Ćamil (2004.), Rječnik civilne zaštite, Sarajevo, Federalna uprava civilne zaštite i Evropska unija - DPPR Program.
6. Kasumović Ahmet, Huseinbašić, Ćamil, (2000), Enciklopedijski rječnik odbrane Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sejtarija d.o.o.;
7. Mićunović, Ljubo, (1988), Savremeni rečnik stranih reči, Novi Sad, Univerzitetaska riječ;
8. Stanarević, Svjetlana, et al, (2009), Pojmovnik bezbednosne kulture, Beograd, Centar za civilno-vojne odnose (CCVO) ;
9. Vujaklija, Milan, (1980), Leksikon stranih reči i izraza, Beograd, Prosveta;
10. Wehmeier, Sally, (2000), Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford, UK, Oxford University Press;

b) Priručnici i časopisi

1. Armed Conflict and International Terrorism, Module 2 (2006) , Program in Advanced Security Studies (PASS), Garmish P., Njemačka, G. C. Marshall – European Center for Security Studies;
2. Bilgin, P., Critical Theory. U Williams, P., D. (ur.) (2008), Security Studies: An Introduction. Routledge, Oxon, 2008
3. Briefing – Oružje za masovno uništenje (2005), Brisel, Odjel za javnu diplomatiju;
4. Briefing - Odgovor na terorizam (2008), Brisel, Odjel za javnu diplomatiju;
5. Countering Ideological Support for Terrorism: Opportunities and Limitations in the Battle of Ideas, Senior Executive Seminar (SES 06-3), (2006) Garmish P., Njemačka, G.C. Marshall – European Center for Security Studies ;
6. Farer, Tom, et al, (2005) Defence Against Terrorism Review (DATR), Vol.1, No 2, Ankara, COE-DAT;

7. Kržalić Armin, (2013), Analiza zastupljenosti nastavnih sadržaja iz područja sigurnosti u studijskim programima sigurnosti u BiH, istraživački rad, Centar za sigurnosne studije, Sarajevo;
8. Guy B. Roberts, et al, (2009) DATR, Vol.2, No 1, Ankara, COE-DAT;
9. NATO priručnik (2006), Brisel, Odjel za javnu diplomatiju NATO;
10. NATO review – NATO at 60, (2009) Brisel, Odjel za javnu diplomatiju;
11. Paul D. Williams, et al, (2008), Security Studies: An Introduction. Routledge, London and New York;
12. Smajić Mirza (2012), Evolucija koncepta ljudske sigurnosti u savremenim sigurnosnim studijama, Sarajevski žurnal za društvena pitanja (jesen/zima 2012), Fakultet političkih nauka Sarajevo;
13. Tatalović Siniša, et al, (2012), Zagreb, Čemu sigurnosne studije? Nacionalna i evropska sigurnost, Političke analize.
14. Zajedno za sigurnost, Uvod u NATO (2008), Brisel, Odjel za javnu diplomatiju;

c) Zakonska regulativa

1. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj:3/03, 32/03,37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10;
2. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, broj 36/03;
3. Zakon o implementaciji konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, gomilanja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništenju, Službeni glasnik BiH, broj: 15/06;
4. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Sl. glasnik BiH, br. 3/03,32/03, 36/03;
5. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 35/03, 36/03;
6. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, Službeni glasnik BiH br. 54/05 i 36/08;
7. Zakon o kretanju oružja i vojne opreme, Službeni glasnik BiH, br. 53/05;
8. Zakon o kontroli kretanja oružja i vojne opreme, Službeni glasnik BiH, br. 53/09;
9. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 53/09;
10. Zakon o sprečavanju pranja novca u FBiH, Službene novine, br. 08/00,
11. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Sl. glasnik RS, br. 20/2009,

d) Podzakonska akta

1. Bijela knjiga odbrane Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, juni 2005. godine;
2. Sigurnosna politika Bosne i Hercegovine, Zaključak Predsjedništva Bosne i Hercegovine, broj: 01-011-142-35-1/06 od 08.02.2006.godine;
3. Strategija Bosne i Hercegovine za borbu protiv terorizma za period od 2006.-2009. godine, Sarajevo, maj 2006. godine, (123. sjedinica Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, 13.07.2006. godine);
4. Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizam za period od 2010-2013. godine, Sarajevo, januar 2010., (usvojena 09.03.2010. godine);
5. Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizam za period od 2015-2020. godine, (usvojena 08.07.2015. godiine);

c) Članci u zbornicima

1. Adler, Emanuel (1997), Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics, *European Journal of International Relations*, 3 (3): 319-363.
2. Collins, Alan (2010), Što su sigurnosne studije? U: Collins, Alan. *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura. str. 15-25
3. Emmers, Ralf (2010), Sekuritizacija, U: Collins, Alan. *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura, 133-150.
4. Hopf, Ted (1998), The promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*. 23 (1): 171-200.
5. Ludes, James, (2004) M., *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*. Washington DC: Georgetown University Press, 46-73.
6. Risse, Thomas (2004). *Social Constructivism and European Integration*. U: Wiener, Antje i Diez, Thomas. *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press. 159-176.

d) Internet stranice sa datumom pristupa

1. <https://www.start.umd.edu/gtd/>, pristup 26.10.2020.
2. <https://www.trt.net.tr/bosanski/svijet>, pristup 28.10.2020.
3. <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/119226.pdf>, pristup, 30.10.2020.
4. http://www.bezbednost.org/upload/document/nacionalna_i_globalna_bezbednost.pdf, pristup 18.10.2021.

5. https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, pristup 15.01.2021.
6. <https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/pace>: pristup: 15.01.2021.
7. <https://obris.org/hrvatska/sekuritizacija-drustva-politologija-pandemije/>, pristup 20.01.2021.
8. <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks/The-September-11-commission-and-its-findings>, pristup 23.01.2021.
9. <https://www.justice.gov/archive/ll/highlights.htm>, pristup 20.01.2001.
10. <https://www.dw.com/bs/ubijen-osama-bin-laden/a-15043307>, pristup 23.01.2021.
11. <https://velikirecnik.com/2016/04/05/distopija/>, pristup 25.01.2021.
12. <http://staznaci.com/ontologija>, pristup: 27.01.2021.
13. <https://xn--rjenik-k2a.com/G7>, pristup 27.01.2021.
14. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=69804>, pristup 27.01.2021.
15. <http://struna.ihjj.hr/naziv/drustveni-konstruktivizam/25322/>, pristup 27.01.2021.
16. <https://politheor.net/teorijska-razmatranja-o-pojmu-medunarodne-zajednice/>, pristup 28.01.2021.
17. <https://velikirecnik.com/2017/12/15/globalizacija/>, pristup 30.01.2021.
18. <https://www.gcsp.ch/our-experts/prof-nayef-al-rodhan>, pristup 30.01.2021.
19. <https://www.rolandparis.com/>, pristup 30.01.2021.
20. <https://www.lse.ac.uk/international-relations/people/buzan>, pristup 30.01.2021.
21. <https://carlsgsc.libguides.com/strategy>, (US National Security Strategy and National Military strategy: Home), pristup 30.01.2021.
22. https://en.wikipedia.org/wiki/Johan_Galtung, pristup 31.01.2021.
23. https://en.wikipedia.org/wiki/Tatu_Vanhanen, pristup 31.01.2021.
24. <https://www.kcl.ac.uk/people/professor-didier-bigo>, pristup 31.01.2021.
25. <http://staznaci.com/etos>, pristup 31.01.2021.
26. <https://sais.jhu.edu/users/izartma1>, pristup 31.01.2021.
27. <https://nsuworks.nova.edu/pcs/vol21/iss2/2/>, pristup 31.01.2021.